

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ**

**ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ
В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ**

Посібник

**Харків
«Друкарня Мадрид»
2016**

УДК 373.5.048:331.545-021.464](083.132)
ББК 74.200.536я82
П 84

*Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах
Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді
Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України
(протокол № 2 від 29 червня 2016 р.; лист Інституту модернізації змісту освіти МОН
України № 2.1/12- Г -429 від 01 липня 2016 р.)
Рекомендовано до друку вченою радою Інституту проблем виховання
НАПН України (протокол № 11 від 24 грудня 2015 р.)*

Авторський колектив: Гуцан Л. А. (§ 2), Морін О. Л. (передмова, § 1), Охріменко З. В. (§ 5, Додатки 1, 2), Пархоменко О. М. (§ 3), Гриценко Л. І. (Додатки 1, 2, 3), Ткачук І. І. (§ 4, Додатки 1, 2).

Рецензенти:

Федорченко Т. Є. – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку і здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України;

Литвинова Н. І. – кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу професіології та психолого-педагогічної діагностики Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

П 84

Професійне самовизначення старшокласників в умовах освітнього округу : посіб. /Л. А. Гуцан, О. Л. Морін, З. В. Охріменко, О. М. Пархоменко, Л. І. Гриценко, І. І. Ткачук, .– Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. . – 220 с.

ISBN 978-617-7294-98-5

Посібник призначено для забезпечення впровадження у виховну практику освітніх округів сучасного змісту, форм і методів формування професійного самовизначення старшокласників.

Реалізація змісту посібника дасть можливість створити сприятливі умови для цілеспрямованої спільної діяльності суб'єктів добровільних об'єднань, освітніх, соціально-культурних і громадських організацій з метою активізації процесу професійного саморозвитку особистості з урахуванням динамічних вимог сучасного ринку праці. Застосовуючи висновки представленого дослідження, фахівці ресурсних центрів професійної орієнтації, шкільні психологи, соціальні педагоги, вчителі-предметники, класні керівники матимуть змогу забезпечити якісну підготовку старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів до професійного самовизначення.

Передбачено, що упровадження матеріалів посібника у профорієнтаційну діяльність суб'єктів освітніх округів потребує застосування особистісного, за своєю сутністю людино-центричного, підходу до професійної орієнтації учнівської молоді.

УДК 373.5.048:331.545-021.464](083.132)
ББК 74.200.536я82

ISBN 978-617-7294-98-5

© Інститут проблем виховання НАПН України, 2016
© «Друкарня Мадрид», 2016

ЗМІСТ

Передмова	4
1. Професійне самовизначення старшокласників в умовах освітніх округів	7
2. Організація та проведення різних форм профорієнтаційної роботи	34
3. Організація професійних випробувань старшокласників	80
4. Діяльність практичного психолога зі сприяння активізації процесу професійного самовизначення старшокласників	97
5. Особливості професійного консультування старшокласників	137
Додатки	160

ПЕРЕДМОВА

Соціально-економічні перетворення в Україні спонукають суспільство до проведення інноваційних реформ у сфері освіти, висувають нові вимоги стосовно підготовки учнів старших класів до майбутньої професійної діяльності в жорстких економічних умовах з урахуванням особливостей сучасного ринку праці. Свідомий і обґрунтований вибір майбутньої професії випускниками загальноосвітніх навчальних закладів є запорукою розкриття і розвитку ними власних потенційних можливостей, основою для успішної життєвої самореалізації і самоствердження в суспільстві.

Запропонований посібник призначено для забезпечення впровадження у виховну практику освітніх округів сучасного змісту, форм і методів формування професійного самовизначення старшокласників.

Реалізація змісту посібника дасть можливість створити сприятливі умови для цілеспрямованої спільної діяльності суб'єктів добровільних об'єднань, освітніх, соціально-культурних і громадських організацій з метою активізації процесу професійного саморозвитку особистості з урахуванням динамічних вимог сучасного ринку праці. Застосовуючи висновки представленого дослідження, фахівці ресурсних центрів професійної орієнтації, шкільні психологи, соціальні педагоги, вчителі-предметники, класні керівники матимуть змогу забезпечити якісну підготовку старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів до професійного самовизначення.

Посібник складається з передмови, п'яти параграфів і додатків.

У першому параграфі розглянуто загальні аспекти забезпечення професійного самовизначення старшокласників в умовах ресурсних центрів професійної орієнтації освітніх округів, провідні завдання діяльності означених центрів, напрями роботи тощо; наведено стислий аналіз традиційних форм та методів профорієнтаційної роботи, сучасні виховні технології, які мають застосовувати у своїй діяльності фахівці ресурсного центру тощо.

У другому параграфі розглядаються практичні аспекти організації та проведення різних форм профорієнтаційної роботи, а саме годин спілкування,

ігор, вправ, тренінгів та ін. У параграфі представлено зразки готових для застосування розробок традиційних форм профорієнтаційної роботи.

Третій параграф повністю присвячено організації професійних випробувань учнів старших класів. Виділення опису означеної форми профорієнтаційної роботи в окремий параграф обумовлено її дієвістю і складністю організації проведення. Справжнє професійне випробування надає можливість старшокласнику “приміряти” на себе різні види праці й обрати ту професію, у якій максимально розкриються його можливості.

Четвертий і п’ятий параграф розкривають особливості діяльності практичних психологів.

Нашу особливу увагу до діяльності означених фахівців можна пояснити винятковим значенням практичних психологів і загалом фахівців психологічної служби для забезпечення професійної орієнтації учнівської молоді, зокрема в аспектах проведення психолого-педагогічного діагностування та професійного консультування.

Четвертий параграф розкриває особливості застосовування додаткового модулю до курсу профорієнтаційного спрямування “Професійний успіх: стратегія руху” (7 год.) (авт. О. Мельник, І. Ткачук), створеного для роботи практичних психологів з учнями старших класів. Мета курсу: сприяння активізації внутрішніх механізмів самодіяльності особистості, таких як самооцінка, самопізнання і самовдосконалення.

П’ятий параграф присвячено питанням забезпечення професійного самовизначення старшокласників у процесі професійного консультування.

Розгляд в окремому параграфі особливостей проведення професійного консультування зумовлено його значущістю для актуалізації, розвитку та усвідомлення особистістю тих якостей та характеристик, що впливають на її професійне самовизначення.

Додатки містять методики дослідження готовності учнів основної школи до вибору напряму профільного навчання, готовності учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання та методику

визначення готовності учнівської молоді до навчання у вищому навчальному закладі (ВНЗ).

Профорієнтаційна діяльність суб'єктів освітніх округів, а особливо функціонування центрів професійної орієнтації учнівської молоді, має потужний потенціал для створення старшокласникам додаткових стимулів і можливостей у побудові ними реалістичної стратегії і тактики розгортання індивідуальної освітньої траєкторії, що стане запорукою їх успішного професійного зростання.

На думку авторів, застосування матеріалів посібника у виховній діяльності суб'єктів освітніх округів створить сприятливі умови для впровадження дійсно особистісного, по суті людино-центриського підходу, до професійної орієнтації учнівської молоді.

1. Професійне самовизначення старшокласників в умовах освітніх округів

Перед освітою суспільство актуалізує завдання підготувати старшокласників до життєвого і професійного самовизначення, що має стати основою їх майбутньої самореалізації у професійній сфері. Цей процес являє собою найважливішу складову розвитку особистості і є обов'язковою умовою її подальшої професіоналізації. При цьому формується ставлення особистості до себе як до суб'єкта майбутньої професійної діяльності, а результатом виступає її готовність до визначення варіантів самореалізації у певній професійній діяльності в умовах сучасного ринку праці.

Освітня і виховна практика засвідчує, що потужний потенціал у забезпеченні цього процесу мають освітні округи, які дозволяють сформувати цілісну самодостатню освітню систему. В умовах освітніх округів така система здатна забезпечити кадрові, організаційні й матеріально-технічні умови для запровадження єдиної, комплексної та скоординованої профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю, узгоджувати і використовувати специфічні можливості спільної діяльності освітніх закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти, а також закладів культури, фізичної культури і спорту, підприємств і громадських організацій.

Профорієнтаційна діяльність суб'єктів освітніх округів має бути скоординована єдиною визначеною ними структурною одиницею у своєму складі, тобто відповідним опорним закладом.

Оптимальним варіантом для провадження такої діяльності в освітньому окрузі є створення ресурсних центрів професійної орієнтації.

Метою параграфа є розгляд аспектів забезпечення професійного самовизначення старшокласників в умовах функціонування ресурсних центрів професійної орієнтації освітніх округів.

Ресурсний центр професійної орієнтації є структурним підрозділом

освітнього округу. Діяльність центру підпорядкована цілям державної політики в галузі профорієнтації молоді, організації профорієнтаційного і частково психологічного обслуговування учнів означеної вікової групи з урахуванням їх професійних інтересів, потреб, можливостей, стану здоров'я та потреб загальнодержавного і регіонального ринків праці.

Керівник центру призначається Радою округу, яка формується з керівників суб'єктів округу, представників місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Керівник несе відповідальність за результати діяльності центру, забезпечує його функціонування, надає методичну допомогу, координує діяльність методиста з профорієнтаційної роботи, педагогів, психологів навчальних закладів, представників батьківського комітету та інших осіб, які в межах діяльності освітнього округу представляють окремі організації, підприємства та установи, організовує зустрічі та круглі столи роботодавців з учнями та випускниками освітніх установ, тобто сприяє створенню єдиного інформаційного простору.

Провідними завданнями діяльності ресурсного центру професійної орієнтації освітнього округу є:

- упровадження курсів за вибором профільно-орієнтаційного та профорієнтаційного спрямування;
- психолого-педагогічне діагностування та консультування вибору учнями основної школи профілю навчання;
- професійне консультування;
- проведення профільних і професійних проб;
- координація діяльності психологічної служби, Державної служби зайнятості, педагогічних колективів, батьків та громадськості;
- супровід освітньої і первинної професійної траєкторій випускників навчальних закладів.

Основними функціями ресурсного центру професійної орієнтації учнівської молоді освітнього округу мають бути:

- методична робота з учителями-предметниками, класними керівниками, батьками (лекції, семінари, педагогічні читання, надання допомоги в самоосвіті, ознайомлення з рекомендованим Міністерством освіти і науки України програмно-методичним забезпеченням професійного самовизначення, виховання спрямування на самопізнання й особисту активність як основи вибору професії тощо);

- проведення занять профорієнтаційних курсів та курсів підготовки учнів основної школи до вибору ними напряму профільного навчання у старшій школі;

- організація масових заходів з профорієнтації (тематичних вечорів, диспутів, конференцій, екскурсій, зустрічей із представниками різних професій, особливо з числа випускників школи, різноманітні форми інформування про професії та спеціальності, що мають попит саме на регіональному ринку праці тощо), у тому числі проведення класних годин профорієнтаційного змісту, батьківських зборів, консультування батьків з питань вибору професії їх дітьми тощо;

- надання індивідуальних інформаційно-довідкових та професійних консультацій з використанням елементів психологічної підтримки, а також проведення поглибленого профдіагностичного обстеження з метою формування в учнів уміння зіставляти свої індивідуальні особливості з вимогами професії до особи, професійний добір і професійний відбір;

- проведення профконсультаційної психодіагностики з метою визначення професійних інтересів, якостей і професійної придатності із застосуванням отриманих даних при комплектуванні класів (груп) навчальних закладів;

- надання психологічної підтримки та здійснення корекції професійного самовизначення, сприяння професійній адаптації осіб, які вперше працевлаштувались.

У діяльності ресурсного центру професійної орієнтації освітнього округу, який по суті є осередком організаційно-методичної роботи з учнівською

молоддю, педагогічним працівникам, батькам, представникам громадськості можуть бути запропоновані такі напрями роботи:

1) для вчителів предметів, класних керівників, методистів з професійної орієнтації:

- курс профільно-орієнтаційного спрямування “Людина і світ професій” (на вибір 9, 17, 35 чи 70 год.) для учнів 8–9-х класів, який надає школярам можливість набути знання про світ професій, напрями профільного навчання, власні індивідуальні особливості, а також передбачає виконання ними практичних, самостійних, дослідницьких і проектних робіт. Усе це створює сприятливі умови для свідомого й обґрунтованого вибору учнями основної школи профілю навчання, з урахуванням власних інтересів, можливостей та потреб. Програмно-методичний комплекс “Людина і світ професій” для учнів 8–9-х класів схвалено Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах (листи ІТЗО №14.1/12-Г-948, №14.1/12-Г-949, №14.1/12-Г-950 від 23.06.2014) і містить програми на 9, 17, 35, 70 год. та п’ять посібників “Робочий зошит”;

- курс профорієнтаційного спрямування “Побудова кар’єри” (на вибір 9, 17, 35 чи 70 год.) для учнів 10–11-х класів, що забезпечує розвивальний рух учня від уявлення до усвідомлення себе як майбутнього суб’єкта професійної діяльності; від позитивного ставлення до навчального профілю та пов’язаних з ним професій до емоційно-ціннісного ставлення до себе як суб’єкта професійної діяльності. Програмно-методичний комплекс “Побудова кар’єри” для учнів 10–11-х класів також схвалено Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах (листи ІТЗО №14.1/12-Г-954, №14.1/12-Г-953, №14.1/12-Г-952, №14.1/12-Г-951 від 23.06.2014) і містить навчальні програми на 9, 17, 35, 70 год., навчально-методичний посібник для педагогічних працівників до цієї програми, Робочий зошит “Побудова кар’єри” для учнів старших класів та навчально-методичний посібник до робочого зошиту для педагогічних працівників;

2) для психологів та соціальних працівників:

- технологію організації психолого-педагогічного діагностування і консультування вибору учнями основної школи профілю навчання;
- технологію організації системи профільних і професійних проб;
- профорієнтаційні курси “Моя майбутня професія: правила вибору” для учнів 9-х класів (52 год.), “Моя майбутня професія: шлях до успіху” для учнів 10 (11)-х класів (52 год.), які мають відповідний гриф (лист ПТЗО №14.1/12-Г-165 від 15.05.2013 р.) і впроваджуються у загальноосвітніх навчальних закладах з 2013/14 н. р. (лист МОН України №1/9-413 від 06.06.2013).

Оснащення ресурсного центру професійної орієнтації учнівської молоді має містити інформаційні (друковані, аудіовізуальні, електронні), навчально-методичні та нормативно-правові матеріали, інші документи щодо організації профорієнтаційної роботи з учнями. Обов'язковою умовою є наявність засобів інформаційно-комунікаційних технологій, відповідних пакетів прикладних та інформаційних програм, іншого програмного забезпечення, що дозволяє автоматизувати окремі види діяльності і при необхідності забезпечити впровадження дистанційних технологій профорієнтаційної роботи.

Важливою складовою діяльності ресурсного центру є вивчення, узагальнення і поширення передового вітчизняного та зарубіжного досвіду з профорієнтації учнівської молоді, яке має відбуватися під час проведення тематичних виставок, конференцій, семінарів, лекцій, інших масових заходів.

Не останнє місце має посісти моніторинг, аналіз та узагальнення соціально-демографічної ситуації і особливостей регіону, перспектив розвитку ринку праці країни та регіону. Особливо в площині збору інформаційно-довідкових матеріалів про сучасні види виробництва, зміст і перспективи розвитку масових професій, їх вимоги до людини, професійні навчальні заклади, форми й умови професійної підготовки та перепідготовки, можливості професійно-кваліфікаційного зростання, про потреби підприємств, господарств у кваліфікованих кадрах.

Згодом сукупність накопичених інформаційно-довідкових матеріалів має бути доповнена інформаційним банком стандартизованих методик, професіограм тощо.

Показовим результатом діяльності ресурсного центру профорієнтації є моніторинг вступу випускників до навчальних закладів різного типу чи працевлаштування. Перспективним напрямом діяльності центру є забезпечення супроводу і розвитку професійної кар'єри випускників.

Доцільно у функціонуванні ресурсного центру передбачити діяльність з визначення готовності випускників загальноосвітніх навчальних закладів до навчально-професійної діяльності, наприклад до навчання у вищому навчальному закладі (ВНЗ). Це сприятиме абітурієнтам у майбутній адаптації до умов навчання у ВНЗ. Методику “Визначення готовності учнівської молоді до навчально-професійної діяльності (до навчання у вищому навчальному закладі)” наведено у додатку 3.

Проведення моніторингу працевлаштування випускників дає змогу не тільки визначити їх конкурентоспроможність на ринку праці, а й засвідчити ефективність діяльності самого навчального закладу.

У разі входження до освітнього округу закладів професійно-технічної та вищої освіти, з метою забезпечення супроводу освітньої і професійної траєкторій випускників навчальних закладів, майбутніх студентів, доцільним є створення “Центрів розвитку кар'єри”.

Основною метою функціонування означених центрів є забезпечення умов для підготовки студентів до складання усвідомленого й обґрунтованого плану особистої реалізації у професійній сфері, підтримка і допомога у діях, спрямованих на виконання цього плану, а також подальший моніторинг перебігу професійної кар'єри випускників.

1. Провідними змістовими лініями підготовки студентів до складання плану побудови професійної кар'єри має бути висвітлення самого поняття професійна кар'єра, стратегії і тактики її побудови, мотивів досягнення

професійного успіху, типових помилок у реалізації професійної кар'єри, основ самопрезентації, принципів складання професійного резюме, складників професійної мобільності і конкурентоспроможності, стану і перспектив розвитку регіонального ринку праці, функцій і переліку послуг Державної служби зайнятості тощо.

Під час складання студентами кар'єрних планів необхідно орієнтувати їх на необхідність дотримання морально-етичних норм у майбутньому можливому або бажаному кар'єрному зростанні.

2. Підтримка студентів у діях, спрямованих на виконання плану побудови кар'єри, полягає, зокрема, у проведенні професійних випробувань, організації, відповідно до фаху, стажування на підприємствах і в установах, допомозі у працевлаштуванні на тимчасову роботу на канікулах чи у позааудиторний час тощо.

Це можливо за умови безпосередньої зацікавленості роботодавців у підготовці фахівців відповідного рівня кваліфікації, що, у свою чергу, вимагає створення на підприємствах державної та недержавної форм власності робочих місць, забезпечення організації виробничої практики учнівської молоді (для ознайомлення з виробничим процесом та надання можливості майбутнього працевлаштування на цих підприємствах), контролю з боку роботодавців процесу підготовки фахівців відповідного профілю, адаптування знань та навичок, здобутих випускниками навчальних закладів, до потреб виробництва тощо.

3. Підготовка випускників до практичної реалізації розгортання професійної кар'єри:

- аналіз суб'єктивних оцінок випускниками особистих шансів працевлаштування;
- розгляд попиту на фахівців відповідного профілю, прогноз ситуації на ринку праці;
- визначення шляхів розв'язання проблемних ситуацій, які можуть

виникнути під час виробничого процесу;

- підготовка до можливої зміни характеру, умов фахової діяльності, до зміни спеціальності в обраній професії, до можливого вибору іншої професії і побудови індивідуальної освітньо-професійної траєкторії її набуття;

- складання програми самовдосконалення відповідно до вимог професії, які не виявлялися на етапі вибору.

4. Моніторинг працевлаштування випускників.

Проведення моніторингу дозволяє визначити:

- частку випускників, які одразу, тільки згодом чи зовсім не знайшли роботи після закінчення закладу;

- тривалість зайнятості на відповідному робочому місці;

- перебіг службової кар'єри;

- відповідність отриманої спеціальності потребам ринку праці;

- ступінь відповідності потребам ринку праці теоретичної підготовки та практичних умінь і навичок, яких здобули випускники під час навчання.

Аналіз результатів моніторингу надасть можливість визначити конкурентоспроможність випускників на ринку праці і загалом засвідчити ефективність діяльності відповідних закладів професійно-технічної та вищої освіти.

У документації ресурсного центру бажано мати копії основних документів, які є частинами паспорту освітнього округу:

1. Рішення міської ради, райдержадміністрації про створення відповідного освітнього округу.

2. Наказ управління (відділу) освіти про створення освітніх округів.

3. Положення про Раду освітнього округу.

4. Склад Ради освітнього округу.

5. Перелік суб'єктів округу.

6. Договори про спільну освітню діяльність суб'єктів округу.

7. Положення про опорний навчальний заклад.

8. Кількість опорних закладів.

9. Опис того, яким чином забезпечено доставку учнів і педагогічних працівників до місця навчання (графік руху і карта маршруту).

А також документи, які складають нормативно-правове забезпечення організації роботи в освітніх округах:

1. Закон України “Про освіту”.

2. Закон України “Про загальну середню освіту”.

3. Державна національна програма “Освіта: Україна XXI століття”.

4. Конвенція про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів № 142 (ратифіковано Україною 3 травня 1979 р.).

5. Концепція державної системи професійної орієнтації населення (постанова Кабінету Міністрів України від 17.09. 2008 р. № 842).

6. Концепція професійної орієнтації населення на період до 2010 року (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 р. № 842),

7. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті.

8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (Указ Президента України від 25.06.2013 № 344).

9. Нова редакція Державного стандарту базової і повної середньої освіти. Нова редакція Концепції профільного навчання в старшій школі (Наказ МОН України від 11 вересня 2009 р. № 854).

10. Положення про дистанційне навчання (Наказ МОН України від 25.04.2013 № 466).

11. Положення про міжшкільний навчально-виробничий комбінат.

12. Положення про організацію професійної орієнтації населення (затверджено наказом Кабінету Міністрів України №27/169/79 від 31 травня 1995 року; внесено зміни згідно з наказом Міністерства праці та соціальної політики №375/692 від 10 жовтня 2006 р.).

13. Положення про організацію профорієнтації населення (наказ Міністерства праці України, Міністерства освіти України та Міністерства соціального захисту населення України від 31.05.1995 р. № 27/169/79).

14. Положення про освітній округ (постанова Кабміну України від 27 серпня 2010 р. №777).

15. Методичні рекомендації щодо складення регіональних планів створення освітніх округів та модернізації мережі професійно-технічних, загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі шкіл-інтернатів (розпорядження Кабінету Міністрів України від 5.09.2012 № 675-р).

16. Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається (наказ Міністерства освіти України, Міністерства праці України і Міністерства у справах молоді і спорту України від 2 червня 1995 р. №159/30/1526).

18. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію Концепції професійної орієнтації населення на період до 2011 року” (№150 від 27 січня 2010 р.). 19. Програма “Основні орієнтири виховання учнів 1-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України” (наказ МОН України №1243, від 31.10.2011 р.).

Основні функції фахівців ресурсного центру професійної орієнтації:

- створення умов для вільного і свідомого вибору старшокласниками професії відповідно до професійних інтересів, нахилів, здібностей, намірів, прагнень, рівня освітньої та допрофесійної підготовки, стану здоров'я;

- формування установки особистості на розвиток здатності до самопізнання, самооцінки та актуалізації потреби у самовдосконаленні, що надасть можливість сформувати особу як суб'єкта професійної діяльності, розвивати вміння співвідносити цей образ з вимогами професій до особи;

- ознайомлення старшокласників зі світом професій, сучасним ринком праці, створення умов для перевірки можливостей самореалізації в різних видах професійної діяльності шляхом організації професійних проб;

- формування мотивації і психологічної готовності до можливої зміни

професії у майбутньому, з урахуванням потреб ринку праці, до іншого виду трудової діяльності або роду занять;

- створення банку професіографічних матеріалів для цілісної профорієнтації, банку стандартизованих психодіагностичних методик, пакетів прикладних програм і встановлення порядку їх використання, застосування профдіагностичного обладнання та комп'ютерної техніки;

- надання методичних консультацій з питань профорієнтації і психологічної підтримки педагогічним працівникам закладів освіти, практичним психологам, соціальним педагогам, батькам та представникам громадськості;

- організація семінарів та конференцій з проблем профорієнтації;

- вивчення та поширення вітчизняного і зарубіжного досвіду профорієнтаційної роботи, організація обміну досвідом в межах держави і територіальних систем профорієнтації.

У своїй діяльності фахівці ресурсного центру мають застосовувати традиційні та інноваційні форми і методи профорієнтаційної роботи.

Форма профорієнтаційної роботи – це засіб забезпечення взаємодії суб'єктів профорієнтаційної діяльності, який має заздалегідь визначену процедуру проведення. Форма роботи встановлює контингент означеної взаємодії, її тривалість, місця проведення та загальну організаційну структуру.

Форми профорієнтаційної роботи поділяються на загальні (індивідуальні, групові, колективні, класні і позакласні, шкільні і позашкільні), які традиційно використовуються у навчально-виховному процесі школи, та специфічні.

Специфічні форми розподіляються за тривалістю (разові, короткострокові, середньотривалі, довготривалі), за напрямом допомоги (учні, батьки, вчителі) та за змістом допомоги (інформаційні, практичні, формувальні, діагностичні).

Профорієнтаційні вечори. Тематика вечорів може бути різноманітною. Вона залежить від пізнавальних і професійних інтересів відповідної вікової

групи учасників профорієнтаційного вечора. Перед його проведенням доцільно за допомогою бесіди, анкетування чи опитування визначити коло означених інтересів. Попередньо учасникам також повідомляється план заходу. Про своє бажання виступити учні повідомляють організаторів за декілька днів. Організатори обирають з учнями теми повідомлення та обговорюють перелік інформаційних джерел для підготовки.

Профорієнтаційна конференція. Тема конференції, як правило, визначається сучасними вимогами професійного середовища до фахівців на ринку праці.

Профорієнтаційні диспути. Для підготовки диспуту бажано залучити викладачів різних навчальних дисциплін, а до участі в ньому запросити спеціалістів з обговорюваної проблеми. До заходу необхідно підготувати візуалізовані питання (презентації, ілюстрації тощо) для обговорення. Участь учнів у диспутах розвиває їх мовлення, вміння виділяти головне, відстоювати власні переконання.

Творчі конкурси. Домінуюча діяльність учнів при проведенні конкурсів – творчий пошук розв’язання питань професійного самовизначення. Навчити учнів творчо підходити до вирішення актуальних проблем, дати їм можливість відчувати від цього задоволення – найважливіші виховні завдання цієї форми роботи.

Круглий стіл. Під час проведення заходу відбувається дискусія, тобто колективне обговорення актуальної для її учасників проблеми. Дієвість методу залежить від завзятості учасників, запрошених осіб, а саме вчителів, батьків, представників громадських організацій. У процесі проведення круглого столу учні вчаться вести дебати, переконувати, аналізувати, вислуховувати співрозмовника та формулювати запитання.

Усний журнал. В основі цієї форми лежить самостійне вивчення учнями змісту професій. Підготовлене повідомлення доцільно доповнювати демонструванням наочності (фотографії, ілюстрації, демонстрація фільмів

тощо). Означена діяльність учнів старшої школи під час цієї форми роботи спонукає їх до поглибленого вивчення вимог професійного середовища до фахівців, аналізу та прогнозування варіантів свого майбутнього професійного шляху.

Експерсії. Важливою формою наочного ознайомлення школярів з виробництвом й умовами праці тих чи інших спеціалістів, з основними професіями підприємства чи установи, системою професійної освіти і т. п. є експерсії. Будь-яка експерсія складається з трьох етапів: підготовка, проведення і підбиття підсумків. У процесі підготовки вчитель розробляє план, відвідує об'єкт експерсії, уточнює її маршрут, час проведення, домовляється про виділення експерсовода, з котрим погоджує план експерсії, готує зміст вступної бесіди та перелік питань, на які учні повинні отримати відповідь в процесі експерсії, погоджує заходи з гарантування безпеки перебування учнів на підприємстві .

Метод профорієнтаційної роботи – це упорядкований засіб інтерактивної взаємодії між суб'єктами профорієнтаційної діяльності, який спрямовано на досягнення визначеного результату. Методи **профорієнтаційної роботи можуть** мати репродуктивний (засвоєння готових знань і репродукування вже відомих способів діяльності), продуктивний (здобуття нових знань внаслідок творчої діяльності) і проблемний (передбачає як засвоєння готових знань, так і елементи творчої діяльності) характер.

Методи поділяють на:

- пояснювально-ілюстративні (лекція, бесіда, розповідь, пояснення, ілюстрація явищ і процесів);
- інформаційно-пошукові (створення виховних ситуацій, проблемний виклад, методи організації дослідницької діяльності, метод проектів, спостереження, робота з інформаційними джерелами із застосуванням різних пошукових систем мережі Інтернет, навчальної і науково-популярної літератури, електронних довідників тощо);

- активні (дискусія, ігрові методи, метод “мозковий штурм” тощо);
- діагностичні (анкетування, спостереження, тестування).

Наведемо стислий опис деяких з означених методів профорієнтаційної роботи.

Лекція – це пояснювально-ілюстративний метод, який може містити елементами бесіди.

Бесіда (діалогічний метод виховання) має на меті залучення учнів до оцінки подій, явищ і власних вчинків, і на цій основі формування у них особистого ставлення до тих чи інших об’єктів дійсності, до себе та інших людей. У процесі бесіди, за допомогою конкретних прикладів, важливо продемонструвати взаємозв’язок понять “обґрунтований вибір професії”, “конкурентоздатність”, “професійна мобільність” тощо.

Бесіда часто поєднується з розповіддю, поясненням (словесні методи) та методами демонстрації й ілюстрації явищ та процесів (натуральні об’єкти, макети, стенди, плакати, комп’ютер тощо).

Метод проблемного викладу передбачає спеціальну організацію такої зовнішньої обстановки, яка викликає в учнів відповідні уявлення, почуття, мотиви і вчинки. Виховні ситуації створюються під час виконання навчальних вправ в умовах вільного вибору, вони учні опиняються перед необхідністю вирішити якусь проблему. При цьому діяльність учнів містить у собі: сприйняття проблеми, її аналіз, формулювання гіпотези та обговорення напрямів її правильного розв’язання разом із педагогом.

Методи організації дослідницької діяльності учнів. Завдання такої діяльності доцільно підбирати відповідно до інтересів дітей. Ці завдання мають бути згруповані так, щоб учні під час їх виконання не тільки застосовували здобуті раніше знання і вміння, а й активно шукали нових можливостей їх розширення і вдосконалення.

Завдання дослідницького характеру повинні не тільки спонукати учнів до роздумів, а й зацікавлювати їх. Для цього варто додати у навчально-виховний

процес такі прийоми: ознайомлення школярів з різними поглядами вчених на певний факт (явище), порівняння життєвих і наукових уявлень про нього, використання ефектів подиву, парадоксальності, новизни. Пропонуючи завдання дослідницького характеру, педагог залучає школярів до самостійної пошукової діяльності і цим мотивує необхідність порівнювати, узагальнювати й аналізувати явища і події. Тобто, самостійно здобувати знання, а не механічно запам'ятовувати профорієнтаційну інформацію.

Метод проектів передбачає постановку певної проблеми і наступне її розкриття, розв'язання, з обов'язковим формулюванням ідеї та гіпотези вирішення проблеми, чітким плануванням дій, розподілом ролей, тобто наявністю завдань для кожного учасника за умов їх тісної взаємодії, відповідальності за свою частину роботи, регулярного обговорення проміжних кроків та результатів. Провідними здобутками проектної діяльності учнів є формування в них пізнавальних і творчих навичок, критичного мислення, вміння самостійно діяти, знаходити необхідну інформацію, презентувати одержані результати. Орієнтовні теми проектів: “Я і мій вибір”, “Моя професія – моє майбутнє”, “Проект досягнення професійного успіху” тощо.

Робота з інформаційними джерелами, яку можна застосовувати для поглиблення і закріплення здобутих раніше знань. Використовуючи цей метод, особливу увагу потрібно приділяти вдосконаленню таких умінь учнів: вміння виділяти головне та встановлювати залежність між частинами цілого, аналізувати зміст схематичного зображення професіографічної інформації (таблиці і малюнки), виокремлювати проблемні питання та самостійно знаходити відповідь на них. Знання, здобуті учнями самостійно, формують у них уміння самоосвіти, що особливо важливо для професійного самовизначення.

Дискусія. В окремих випадках ефективним методом профорієнтаційної роботи є тематичні дискусії. Дискусія, вміло організована педагогом, викликає в учнів підвищений інтерес до особливостей професійного самовизначення в

сучасних умовах. Тому її доцільно використовувати у профорієнтаційній роботі при вирішенні гострих та неординарних питань професійного вибору. Зміст діяльності учасників дискусії ґрунтується на обговоренні визначеного виробничого явища та події і позитивно впливає на розвиток логічного мислення та формує вміння критично оцінювати і творчо вирішувати актуальні проблеми.

Ігрові методи. Ігрові методи поділяються на: дидактичні ігри, ігри-вправи, сюжетно-рольові, імітаційні ігри, операційні, ігри-змагання. Всі вони дозволяють вирішувати не тільки навчальні та виховні, а й профорієнтаційні завдання.

В основі ділової гри дидактичної спрямованості у профорієнтаційній роботі – оволодіння школярами знань і вмінь з наукової організації праці, її обліку, контролю і нормування, розподілу заробітної плати, класифікації робочих місць залежно від предметів, засобів, умов праці.

У процесі гри-вправи відпрацьовується вміння приймати оперативні рішення виробничого характеру та узгоджувати взаємодію окремих ланок виробничої системи. Ігри-вправи можуть бути спрямовані на подолання кризових виробничих ситуацій.

Ділова гра – це в певному розумінні репетиція виробничої чи соціальної діяльності людини. Цей метод дає можливість програвати будь-яку конкретну ситуацій в дії, що дозволяє краще зрозуміти поведінку людини, спонукальні сили діяльності в ту чи іншу мить реальної події.

Переваги представлених методів полягають у їх здатності підвищити інтерес учнів до вирішення проблеми професійного самовизначення та стимулюванні школярів до вибору майбутньої професії. Моделювання в діловій грі типових ситуацій, що виникають в реальній практиці професійної діяльності сучасного фахівця, створюють умови максимального наближення до виробничих процесів різних видів професій. Поєднання елементів професійної і навчальної діяльності з елементами гри знімає психологічну напруженість

підлітків при вирішенні актуальних для них завдань.

Рольові ігри – ігри з одним або кількома партнерами. Головним призначенням рольових ігор є створення умов для надання можливості її учасникам діяти в межах запропонованих ролей: члена бригади, бригадира, майстра цеху й інших відповідальних на виробництві осіб. Залучення дітей до виконання певної ролі уможливорює обговорення ними соціально важливих проблем виробничого колективу і збагачує досвід відповідної діяльності. Рольові ігри, зазвичай, поділяються на імітаційні та операційні. Під час імітаційної гри імітується діяльність будь-якої організації, установи, її підрозділів (кабінет начальника цеху, учительська і т. д.). Операційні ігри допомагають відпрацьовувати виконання конкретних, специфічних операцій, що стосуються різних професій.

Ігри-вправи. Останній часом у профорієнтаційній роботі все частіше використовуються ігри-вправи. До них, насамперед, належать різноманітні конкурси, вікторини, відгадування кросвордів, ребусів, шарад, загадок і т. д. Також до них належать комплексні завдання – ігри на зразок “запитання – відповідь”, коли самі учні ставлять один одному запитання і відповідають на них. Такі ігри-вправи спрямовані на вдосконалення пізнавальних здібностей учнів й усвідомлення та закріплення профорієнтаційного матеріалу, його використання в нових умовах. Ці методи розвивають сприйняття, спостережливість, увагу, пам’ять, емоції і почуття, волю та інші психічні процеси і якості особистості. За часом ці методи не довготривалі, близько 10-20 хвилин.

Для психологів і методистів з професійної орієнтації можуть бути запропоновані діагностичні методи.

Анкетування – спосіб письмового (іноді усного) опитування за розробленою заздалегідь схемою (анкетою, опитувальним аркушем). Анкетування використовується для виявлення стану (перебігу) певних тенденцій (особливостей, закономірностей) соціальних, психологічних і

педагогічних процесів. Результати анкетування не дають повної й об'єктивної інформації про стан (перебіг) предмету дослідження, тому цей діагностичний метод застосовують як допоміжний засіб дослідження для стандартизації і формалізування окремих висновків та пропозицій щодо професійного самовизначення особистості будь-якого віку.

Анкетування у профконсультаційній роботі використовується під час індивідуальних, групових і колективних форм роботи. Його застосовують здебільшого для збору первинної інформації, яка складає основу професійної консультації на наступних етапах.

Спостереження – стратегія отримання даних за визначеною заздалегідь схемою (планом). У профконсультаційній роботі використовується, залежно від віку учня, об'єктивне спостереження (дослідження певного процесу без впливу спостерігача на його перебіг, переважно, для висунення гіпотез та попереднього планування дій), стандартизоване спостереження (спостереження за поведінкою людей за визначеною заздалегідь схемою або ж планом, у якому визначено конкретну процедуру і можливі результати) і самоспостереження (стратегія отримання експериментальних даних у процесі спостереження над самим собою).

Тестування – стандартизоване, коротке і обмежене в часі випробування, призначене для встановлення рівня розвитку визначеної властивості особистості у межах заданих параметрів. Тести, зазвичай, складаються з невеликих за обсягом та не складних завдань (запитань, проблемних ситуацій тощо). Отримані експериментальні результати дослідження переводяться у числові значення певної вимірювальної шкали і нормуються насамперед на основі відмінностей в індивідуально-психологічних особливостях учнів. Тести класифікуються залежно від призначення (загальнодіагностичні, професійної придатності, спеціальні), комплектності (ізолювані тести і тестові батареї), охоплення психічних властивостей (інтелектуальні й особистісні), характеру розумових дій (вербальні і невербальні), форми відповіді (усні та письмові) та

кількості обстежуваних осіб (індивідуальні та групові).

Для вітчизняного суспільства характерні нестабільність, невизначеність усіх його сфер. Тому особистості часто психологічно важко здійснити самостійний, свідомий, відповідальний вибір професії, загалом свого місця у світі. Отже, формування у молоді потреби в самореалізації має бути стрижнем виховної діяльності. У зв'язку з цим центром методичних зусиль педагога повинні стати свідоме особистісне зростання, особистісна самореалізація вихованця.

Як стверджує І. Бех, необхідною умовою самореалізації є саморозвиток. Адже щоб особистість успішно реалізувалась, їй потрібно володіти системою морально-духовних цінностей, які є змістовою основою цього духовно-практичного процесу [1].

Саморозвиток – самозміна суб'єкта у напрямі свого Я-ідеального, яке виникає під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Саморозвиток переважно є індивідуальним процесом, що розгортається у внутрішньому плані особистості. Водночас він є процесом об'єктивним, що здійснюється під впливом значущих інших.

Створення раціональних педагогічних умов для особистісного саморозвитку неможливе без опори на його механізми. У цьому зв'язку важливу роль відіграє механізм самоприйняття, який є початковою ланкою самореалізації особистості.

Самоприйняття – безумовне позитивне ставлення суб'єкта до власних особистісних надбань незалежно від їх оцінки оточуючими. Таке розуміння не заперечує факту функціонування негативних утворень і їх негативного емоційного оцінювання. Це емоційне явище значною мірою стимулює особистісний саморозвиток, спрямовуючи його у суспільно значущому напрямі.

На перший погляд, особистість легко приймає свої утворення (рису, установку, потяг), однак насправді це не так, у неї відсутні для цього необхідні вміння. Особистість часто не вміє відкривати свої набутки, оскільки багато з

них, особливо ті, що зумовлюють негативні емоційні переживання, трансформуються в її підсвідомість [1].

Особливо небезпечні для самоприйняття негативні оцінки себе, які можуть ускладнюватися узагальненням своєї самооцінки (“Я поганий”), поширенням її на всіх людей (“Всі погані”). Така позиція може реалізуватися за двома сценаріями: 1) песимістичного світосприйняття; 2) маніпулювання іншими з метою досягнення утилітарних цілей.

Результат саморозвитку особистості залежить від поєднання процесів самоприйняття і самопрогнозування.

У забезпеченні саморозвитку важливу роль відіграє механізм самопрогнозування. Самопрогнозування – механізм, за допомогою якого особистість визначає можливості свого розвитку, виокремлює вимоги, на які необхідно орієнтуватися. Зміст і спрямованість самопрогнозів особистості визначаються такими чинниками: орієнтація на свої вчинки, ситуації внутрішнього життя та середовище, яке оточує; спрямованість на передбачення власних діянь у контексті динаміки зовнішньої ситуації; розгляд себе на різних часових етапах особистісного онтогенезу.

Доцільність дослідження готовності учнів основної школи до вибору профілю навчання зумовлена тим, що у старшій профільній школі передбачена певна спеціалізація навчальної діяльності, яка фактично зосереджується навколо визначеної групи професій. Тому підготовка учнів основної школи до вибору профілю навчання є надзвичайно важливим і першим реальним кроком на шляху вибору майбутньої професії.

Результати проведеної у 2008–2010 рр. дослідно-експериментальної роботи за темою “Науково-методичні засади підготовки учнів 8–9-х класів до вибору напряму профільного навчання у старшій школі” дали підстави для таких висновків: основою для розв’язання проблеми формування готовності учнів 8–9-х класів до вибору профілю навчання в старшій школі можуть слугувати дослідження процесу формування готовності учнів до вибору

професії.

Сутність поняття “готовність учнів 8–9-х класів до вибору профілю навчання в старшій школі” було визначено як особистісне новоутворення, що формується за цілеспрямованого педагогічного впливу й забезпечує узгодження учнем знань про зміст і структуру профільного навчання і їх вимоги до людини зі сформованими та усвідомленими ним у процесі розвитку можливостями та потребами (образ “Я”).

Структуру означеного новоутворення складають когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти. Критеріями компонентів є: когнітивного – глибина і міцність знань, емоційно-ціннісного – дієвість інтересів, сформованість мотивів і змістовність ціннісних орієнтацій, поведінкового – точність умінь і навичок.

Показниками сформованості готовності учнів основної школи до вибору напряму профільного навчання є:

1. Рівень знань учня про свої індивідуальні особливості.
2. Рівень знань учня змісту і вимог обраного навчального профілю.
3. Самооцінка індивідуальної освітньої траєкторії.
4. Емоційна привабливість для учня профільних навчальних предметів.
5. Інтерес учнів до профільних навчальних предметів.
6. Мотиви вибору учнем напряму профільного навчання.
7. Вміння учня організовувати власну урочну і позаурочну навчально-практичну діяльність.
8. Навички складання алгоритму набуття обраного профілю та плану особистого професійного старту після закінчення школи.
9. Первинне оволодіння змістом обраного профілю навчання.

Заміри рівнів сформованості готовності учнів основної школи до вибору напряму профільного навчання здійснюються за допомогою різних методів – спостереження, опитування, діагностичного тестування й експертних оцінок. Опис отриманих фактів має фіксуватися у протоколах спостереження,

щоденниках спостереження, картках, анкетах тощо.

Спостереження, опитування, діагностичні тестування, а також результати експертних оцінок дають змогу визначити такі дані:

1. Рівень знань учня про власні індивідуальні особливості, які виявляються у ступені адекватності самооцінки власної відповідності специфічним вимогам профільної освіти до особистості (наявність спеціальних властивостей, здібностей, професійно важливих якостей характеру), а також сформованості вмінь об'єктивно й критично оцінювати результати власної практичної діяльності у відповідній предметній сфері.

Означений рівень знань досліджувався за допомогою тестів на визначення рівня інтелекту, уваги, пам'яті, особливостей сприйняття.

2. Рівень знань учня про зміст і вимоги навчального профілю, які виявляються в усвідомленості ним специфічних особливостей напряму профільного навчання, ступені інформаційної обізнаності із системою професійної представленості галузі на сучасному ринку праці та специфікою професійної діяльності людини у цій сфері.

Означений рівень знань досліджувався за допомогою анкетування учнів й експертних оцінок (інтерв'ю з учителями).

3. Самооцінка індивідуальної освітньої траєкторії, яка виявляється у ступені сформованості уявлень учня про структуру можливої освіти у старшій школі та закладах вищого чи спеціального професійного навчання, сформованості вмінь аналізувати власний почуттєвий досвід, з'ясовувати чинники його виникнення, а також здатності усвідомлювати зв'язок отриманих результатів діяльності з характером переживань, що її супроводжували.

Рівень адекватності самооцінки учнем індивідуальної освітньої траєкторії досліджувався за допомогою Схеми побудови особистої професійної траєкторії ОПІ М. Пряжнікова.

Доцільно зазначити, що допрофільна підготовка, яка здійснюється на основі особистісно орієнтованого підходу та шляхом задоволення

різноманітних інтересів, нахилів і потреб учнів, позитивно впливає на підвищення у них самооцінки.

4. Емоційна привабливість для учня профільних навчальних предметів, яка виявляється у сформованому позитивному ставленні до вивчення предметів відповідного циклу.

Ступінь емоційної привабливості для учня профільних навчальних предметів досліджувався за допомогою Опитувальника професійної спрямованості (ОПС) Д. Голанда.

5. Інтерес учнів до профільних навчальних предметів, який виявляється у сформованій дієвій зацікавленості учня у вивченні предметів (чи певного предмету) циклу.

Рівень прояву учнем інтересу до профільних навчальних предметів досліджувався за допомогою методики ОДАНІ-2 – виявлення групи профільних інтересів.

6. Мотиви вибору учнем напряму профільного навчання, які є свідченням усвідомленості ним зробленого вибору. В основі цих мотивів лежать потреби, які тісно пов'язані з новою ситуацією для учня – переходом до старшої школи.

Сформованість мотивів вибору учнем напряму профільного навчання досліджувалася за допомогою анкетування і методики “Трудовий мотиваційний профіль”.

7. Вміння учня організувати власну урочну і позаурочну навчально-практичну діяльність, яке виявляється в особливостях організації учнем власної життєдіяльності з метою майбутнього ефективного опанування обраного навчального профілю.

Точність умінь учня організовувати власну урочну і позаурочну навчально-практичну діяльність досліджувалася за допомогою спостереження й аналізу шкільної документації.

8. Навички складання алгоритму набуття обраного профілю та плану особистого професійного старту після закінчення школи.

Точність навичок складання алгоритму набуття обраного профілю досліджувалася за допомогою анкетування учнів й експертних оцінок (інтерв'ю з учителями).

Крім того, довели дієвість широко застосовувані нами метод опитування та метод експертних оцінок.

9. Первинне оволодіння змістом обраного профілю навчання, яке виявляється у ступені прояву учнем самостійності, наполегливості в процесі навчально-практичної діяльності на уроках циклу, вияві вольової активності у подоланні труднощів, що виникають на уроках, прагненні до творчої самореалізації, а також наявності продуктивних особистісних надбань діяльності.

Ми вважаємо, що зростання рівня сформованості означеного показника наприкінці дослідження зумовлене тим, що на формувальному етапі учням експериментальних груп доводилося проявляти вольові якості під час виконання різноманітних завдань урочної та позаурочної навчально-практичної діяльності. Це вимагало від них більшої активності у подоланні перешкод та труднощів, які виникали на шляху досягнення мети – якісно виконати відповідне навчально-практичне завдання.

Повний перелік методик, які було застосовано, представлено у додатку 1.

Доцільність дослідження готовності учнів старших класів до професійного самовизначення зумовлена тим, що перед сучасною профільною школою суспільство актуалізує завдання підготувати випускника до професійного самовизначення та життєвої самореалізації. При цьому має формуватися вміння учнів будувати індивідуальну освітню і професійну траєкторії, навички складання та корегування основного і резервного професійних планів.

У результаті проведеної у 2011–2013 рр. науково-дослідної роботи за темою “Науково-методичні засади підготовки учнів 8–9-х класів до вибору напряму профільного навчання у старшій школі” було уточнено сутність

поняття “готовність учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання” (як психологічного утворення, що формується у процесі цілеспрямованого педагогічного впливу й забезпечує узгодження учнем знань про зміст і структуру професій, їх вимоги до суб’єкта зі сформованими під час розвитку пріоритетними можливостями та потребами); розроблено структуру готовності учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання (яку становлять пізнавально-рефлексивний, мотиваційний і процесуально-результативний компоненти); визначено критерії, показники і рівні сформованості готовності учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання; дібрано методики для діагностування рівнів сформованості в учнів старших класів готовності до професійного самовизначення в умовах профільного навчання.

З метою діагностування показників сформованості пізнавально-рефлексивного компоненту (рівень знань учня про світ праці, майбутню професію; рівень знань власних фізіологічних, функціональних і психологічних особливостей, їх адекватна самооцінка; розуміння мети, специфіки профільного навчання і його зв’язку з майбутньою сферою професійної діяльності, знання про перебіг процесу професійного самовизначення) було застосовано опитувальник “Професійні наміри” Е. Зеєра, адаптований молодшим науковим співробітником лабораторії трудового виховання і профорієнтації З. Охріменко.

Для вимірювання показників сформованості мотиваційного компоненту: рівень розвитку навчальних (профільних), пізнавальних і професійних інтересів учня – використано методику “ОДАНІ – 2”; наявність мотивації на профільне навчання як передумову майбутнього професійного успіху – методика Т. Дубовицької “Діагностика навчальної мотивації”; ставлення учня до побудови професійної кар’єри, а також ставлення до навчання і праці загалом – методика К. Замфір у модифікації А. Реана “Мотивація професійної діяльності”.

Для виявлення показників сформованості процесуально-результативного

компоненту (навички визначення учнем відповідності професійних вимог обраної професії власним особливостям; прагнення учня до самовдосконалення, самореалізації, розвитку у себе професійно важливих якостей відповідно до характеру майбутньої професії, прагнення перевірити свої сили в процесі проектної діяльності та професійних проб; рівень навчальних досягнень, який характеризує ступінь прояву творчого потенціалу, активності і наполегливості під час досягнення найкращого результату в процесі опанування профільними предметами) застосовувалися експертні оцінки, розроблені науковим співробітником лабораторії трудового виховання і профорієнтаційних технологій І. Ткачук.

На констатувальному етапі експерименту за допомогою окреслених вище методик були визначені рівні сформованості готовності учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання.

Повний перелік застосованих під час експерименту методик представлено у додатку 2.

Висновок. Як засвідчує освітня практика, випускники загальноосвітніх навчальних закладів внаслідок незнання технологій професійного самовизначення, невміння проектувати свій життєвий і професійний шлях в сучасних ринкових умовах стикаються зі значними труднощами при виборі майбутньої професії. Як правило, самостійно обрані ними професії не повною мірою відповідають, з одного боку – потребам ринку праці, а з іншого – особистісним якостям самих учнів.

На часі створення в освітніх установах сприятливих умов для формування в кожного учня індивідуальної освітнього і професійної траєкторії, особистісної потреби у виборі подальшого професійного шляху, готовності до професійного самовизначення і самореалізації в нових економічних і соціокультурних умовах. Вирішення цієї проблеми передбачає пошук нових підходів до організації профорієнтаційної роботи з урахуванням тих змін, які відбулися в освітній системі.

Список використаної літератури

1. Бех І.Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посіб. / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2009. – С. 14–16.
2. Гриценко Л.І. Зміст та педагогічні засоби забезпечення професійного самовизначення учнівської молоді в процесі допрофільної підготовки та профільного навчання / Л. І. Гриценко // Електронний зб. наук. праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – Запоріжжя : ЗОІППО, 2014. – №3(17). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip17.html.
3. Гуцан Л. А. Аналіз форм та методів підготовки учнівської молоді до вибору і успішної реалізації професійної кар'єри / Л. А. Гуцан // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (28 жовтня 2014 р., м. Київ) : у 2 ч. / уклад. : Л. М. Капченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдєєв та ін. – К. : ППК ДСЗУ, 2014. – С. 28–35.
6. Мельник О. В. Зміст, форми та методи профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання : наук.-метод. посіб. для педагогічних працівників, практичних психологів, соціальних педагогів. – К. : Мегапринт, 2008. – 76 с.
7. Морін О.Л. Програмно-методичне забезпечення професійного самовизначення учнівської молоді в умовах допрофільної підготовки і профільного навчання / О. Л. Морін // Рідна школа. – № 3 (березень). – 2015. – С. 29–33
8. Охріменко З. В. Особливості взаємодії учасників професійного самовизначення в умовах професійного консультування / З. В. Охріменко // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2013 рік / [за ред. О. В. Сухомлинської, І. Д. Беха, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника ; літ. ред. І. П. Білоцерківець]. – Івано-Франківськ : НАІР, 2014. – Вип. 4. – С. 198–201.
10. Ткачук І. І. Підготовка старшокласників до професійного самовизначення у роботі практичного психолога / І. І. Ткачук // Організація та науково-методичне забезпечення діяльності психологічної служби і ПМПК/ за наук. ред. В.Г. Панка та І.І. Цушка. – Електрон. дані. – К., Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2013. - 1 електрон. опт. диск (CD-ROM), 12 см. – С. 101–114.
12. Уличний І. Л. Психолого-педагогічне проектування профорієнтаційної роботи класного керівника : методичні рекомендації / І. Л. Уличний. – К. : ЗАТ “Ексімсервіс”, 2003. – 68 с.

2. Організація та проведення різних форм профорієнтаційної роботи

1. Година спілкування “Перші кроки до професійної кар’єри”

Пропонуємо разом з учнями розібратися, що таке професійна кар’єра, які кроки необхідні для її успішного планування; запропоновані методики допоможуть старшокласникам у професійному самовизначенні.

Хід години спілкування

Учитель. Кар’єра – це суб’єктивно усвідомлені власні судження працівника про своє трудове майбутнє, очікувані шляхи самовираження й задоволення роботою. Це просування по обраному шляху діяльності. Наприклад, одержання значних повноважень, високого статусу, престижу, влади, більше грошей.

Планування успішної кар’єри – це процес визначення мети, якої співробітник хоче досягти у процесі професійної діяльності. Головним завданням планування і реалізації кар’єри є досягнення – об’єднання цілей організації з інтересами окремого працівника, формування критеріїв просування й обґрунтованої оцінки реального кар’єрного потенціалу.

Першим кроком у підготовці до побудови професійної кар’єри є визначення інтересів, схильностей, можливостей і навичок особистості.

Кар’єра кожної людини проходить певні етапи, і важливо, щоб люди розуміли характер та природу кожного етапу. Це має значення тому, що етап, на якому перебуває працівник, впливає на його знання та переваги у виборі конкретної роботи.

Едгард Шейн підкреслює, що планування кар’єри – це процес повільного розвитку професійної самоконцепції і самовизначення щодо власних здібностей, талантів, мотивів, потреб та цінностей. Учений стверджує: “Оскільки працівник знає себе краще, ніж хтось, то він сам формує пункти своєї кар’єри”.

Пропоную перейти до роботи з методиками, які допоможуть виявити ваші професійні здібності.

Опитувальник

“Чи треба готуватися до побудови професійної кар'єри ще в школі?”

Мета: надати можливість учням замислитися над своїм майбутнім; з'ясувати, на якому етапі становлення вони перебувають; сприяти усвідомленому ставленню до свого майбутнього.

Прізвище, ім'я, школа, клас.

1. Чи варто в наш час чесно працювати? Чому?
2. Чи варто вчитися після школи, адже можна й так влаштуватися на роботу?
3. Чого ви очікуєте від професійної кар'єри?
4. Які ваші цілі на майбутнє та засоби їх досягнення?
5. За 3 хвилини напишіть якнайбільше професій, набути яких допоможе навчання за обраним профілем.
6. Ким би ви хотіли стати (за професією) через 20–30 років?
7. Виділіть основні 5–7 етапів на шляху до своєї мрії.
8. Напишіть:
 - а) три найнеприємніших моменти, пов'язані з роботою за обраною професією;
 - б) три – пов'язаних із навчанням.
9. Що вам може перешкодити на шляху до досягнення цілей? (Написати детальніше.)
10. Як ви збираєтеся працювати над своїми недоліками?
11. Хто й що може перешкодити вам у досягненні цілей?
12. Як ви збираєтеся долати ці перешкоди?
13. Чи є у вас резервні варіанти вибору? Напишіть про них.
14. У чому ви взагалі бачите сенс свого професійного життя (заради чого ви хочете здобувати професію і працювати)?
15. Що ви вже зараз робите для реалізації своїх планів?

Опрацювання результатів. Під час обговорення кожного питання учні

проставляють бали за орієнтовними критеріями оцінювання:

7 балів – відмова відповідати на запитання;

2 бали – помилкова або формальна відповідь;

3 бали – мінімально конкретизована відповідь (наприклад, планує вступати до ВНЗ, але не зрозуміло, який саме);

4 бали – конкретна відповідь зі спробою обґрунтування;

5 балів – конкретна і добре обґрунтована відповідь, що не суперечить іншим відповідям.

Ступінь усвідомленості учнем власної професійної перспективи кар'єри: 61–90 балів – високий; 41–60 балів – середній; 0–40 балів – низький.

Шляхом опитування учні залучаються до самоаналізу особистої професійної перспективи.

Опитувальник “Якорі кар'єри” (Е. Шейна)

Ця методика хоча і не надає можливості для детального аналізу, але частково структурує уявлення учнів про бажаний професійний шлях і специфіку бажаних стилів подальшої діяльності. Опитувальник заповнюється без обмеження часу (зазвичай заповнення займає приблизно 10 хвилин). Якщо у процесі роботи в учнів виникнуть запитання, то педагог повинен відповісти на них.

Автор методики виділяє такі можливі кар'єрні орієнтації:

1. *Професійна компетентність*. Ця орієнтація пов'язана з наявністю здібностей і талантів у певній галузі (наукові дослідження, технічне проектування, фінансовий аналіз тощо). Людина з такою орієнтацією хоче бути майстром своєї справи; вона відчуває себе щасливою, коли досягає успіху в професійній галузі, та швидко втрачає зацікавлення роботою, яка не передбачає розвитку власних здібностей.

2. *Менеджмент*. У цьому випадку першочергове значення мають орієнтації особистості на інтегрування зусиль інших людей, повнота відповідальності за кінцевий результат і об'єднання різних функцій організації.

Така робота вимагає міжособистісного та групового спілкування, емоційної врівноваженості, відповідальності.

3. *Автономія (незалежність)*. Головне завдання особистості з такою орієнтацією – звільнення від організаційних правил, наказів і обмежень. Яскраво виражена потреба все робити по-своєму: самому вирішувати, коли, над чим і скільки працювати. Така людина не хоче підпорядковуватися правилам організації (робоче місце, час, фірмовий одяг).

4. *Стабільність*. Ця кар'єрна орієнтація обумовлена потребою в безпеці та стабільності для того, щоб майбутні життєві події можна було передбачити. Люди, орієнтовані на стабільність, можуть обіймати високі посади в організації, але, віддаючи перевагу стабільній роботі, іноді й відмовляються від підвищення, якщо воно пов'язане з виникненням ймовірних тимчасових незручностей.

5. *Служіння*. Основними цінностями цієї орієнтації є робота з людьми, допомога їм, служіння людству, бажання зробити світ ліпшим тощо. Людина з такою орієнтацією має можливість продовжувати працювати в цьому напрямі, навіть якщо їй доведеться змінити місце роботи. Вона не буде працювати в організації, де недоброзичливо ставляться до її цілей і переконань, і відмовиться від просування чи переведення на іншу роботу, якщо це не дасть змоги реалізувати свою місію.

6. *Виклик*. Основні цінності у кар'єрній орієнтації цього типу – конкуренція, перемога над іншими, подолання перешкод, вирішення складних завдань. Людина орієнтована на те, щоб “кинути виклик”. Процес боротьби та перемога для такої особистості важливіші, ніж конкретна галузь діяльності чи кваліфікація. Новизна, різноманітність і виклик мають для людей із такою орієнтацією значну цінність. Якщо все йде досить просто, – вони починають нудьгувати.

7. *Інтеграція стилів життя*. Людина зорієнтована на інтеграцію різних сторін способу життя. Вона не хоче, щоб у її житті домінувала лише сім'я,

кар'єра, саморозвиток, і прагне до того, щоб усе було збалансовано. Така людина більше цінує своє життя загалом, ніж конкретну роботу, кар'єру чи організацію.

8. *Підприємництво*. Людина з такою орієнтацією намагається створити щось нове, вона бажає мати щось престижне, свою справу, фінансове благополуччя. Для неї головне – започаткувати власний бізнес, побудувати його так, щоб він став продовженням її самої. Підприємець й далі вестиме свою справу, навіть якщо спочатку зазнаватиме невдач і йому доведеться серйозно ризикувати.

Інструкція

Опитувальник, який ви зараз заповнюватимете, виявляє ваші переваги у виборі професійного шляху та побудові кар'єри. Вам необхідно відповісти на 41 запитання за 10-бальною шкалою: 1 бал – “абсолютно неважливо” або “абсолютно не згоден”, 10 балів – “винятково важливо” або “повністю згоден”. Відповіді внесіть до “Бланку для відповідей”. У самому опитувальнику позначок не робіть.

Текст тверджень опитувальника

Наскільки для вас важливо:

1. Будувати свою кар'єру в межах конкретної наукової або технічної сфери.
2. Здійснювати спостереження та контроль над людьми, впливати на них на всіх рівнях.
3. Мати можливість робити все по-своєму і не бути обмеженим правилами якої-небудь організації.
4. Мати постійне місце роботи з гарантованим окладом і соціальною захищеністю.
5. Використовувати своє уміння спілкуватися на користь людям, допомагати іншим.
6. Працювати над проблемами, які здаються майже нерозв'язними.

7. Вести такий спосіб життя, щоб інтереси родини та кар'єри були врівноважені.

8. Створити та побудувати щось, що буде цілком вашою справою, реалізацією вашої ідеї.

9. Продовжувати роботу в галузі обраної спеціальності краще, ніж отримати вищу посаду, не пов'язану з цією спеціальністю.

10. Бути першим керівником в організації.

11. Мати роботу, не пов'язану з режимом або іншими організаційними обмеженнями.

12. Працювати в організації, яка забезпечить вам стабільність на тривалий час.

13. Застосовувати свої уміння і здібності для того, щоб зробити світ кращим.

14. Змагатися з іншими й перемагати.

15. Будувати кар'єру, яка дозволить вам не зраджувати обраному способу життя.

16. Створити нове комерційне підприємство.

17. Присвятити все своє життя обраній професії.

18. Посісти високу керівну посаду.

19. Мати роботу, яка надає максимум свободи й автономії у виборі часу виконання, характері занять тощо.

20. Залишатися на одному місці проживання краще, ніж переїхати через підвищення по службі.

21. Мати можливість використовувати свої уміння й таланти для роботи над важливою метою.

Наскільки ви згодні з кожним із поданих нижче тверджень?

22. Єдина справжня мета моєї кар'єри – знаходити і вирішувати серйозні проблеми, незалежно від того, у якій галузі вони виникли.

23. Я завжди прагну приділяти однаковою увагу своїй родині та своїй

кар'єрі.

24. Я завжди перебуваю в пошуку ідей, які дадуть мені можливість почати будувати власну справу.

25. Я погоджуся на керівну посаду лише тоді, коли вона буде у сфері моєї професійної компетенції.

26. Я хотів би досягти такого становища в організації, яке давало б можливість спостерігати за роботою інших; інтегрувати їх діяльність.

27. У моїй професійній діяльності я понад усе турбуватимуся про власну свободу та автономію.

28. Для мене важливіше залишитися на нинішньому місці проживання, аніж отримати підвищення або перспективну роботу в іншій місцевості.

29. Я шукаю роботу, на якій міг би приносити користь іншим.

30. Змагання і виграш – це найбільш важливі сторони моєї кар'єри, які хвилюють мене.

31. Кар'єра має сенс лише тоді, коли вона дає змогу жити так, як мені подобається.

32. Підприємницька діяльність становить центральну частину моєї кар'єри.

33. Я б швидше пішов з організації, аніж став би займатися роботою, не пов'язаною з моєю професією.

34. Я вважатиму, що досягну успіху в кар'єрі, лише тоді, коли стану керівником у солідній організації.

35. Я не хочу, щоб мене обмежували вимоги якої-небудь організації або світу бізнесу.

36. Я вважаю за краще працювати в організації, яка забезпечує тривалий контракт.

37. Я хотів би присвятити свою кар'єру досягненню важливої та корисної мети.

38. Я відчуваю та ціную професійний успіх лише тоді, коли я постійно

залучений до вирішення складних проблем або до ситуації змагання.

39. Обрати і підтримувати певний спосіб життя важливіше, ніж досягати успіху в кар'єрі.

40. Я завжди хотів очолити власний бізнес.

41. Я віддаю перевагу роботі, яка не пов'язана з відрядженнями.

Опрацювання та інтерпретація результатів

“Бланк для відповідей” одночасно слугує ключем для обробки результатів: 1-й стовпчик – професійна компетентність; 2-й стовпчик – менеджмент; 3-й стовпчик – автономія (незалежність); 4-й стовпчик – запитання 4, 12, 36 – стабільність місця роботи; запитання 20, 28, 41 – стабільність місця проживання; 5-й стовпчик – служіння; 6-й стовпчик – виклик; 7-й стовпчик – інтеграція стилів життя; 8-й стовпчик – підприємництво.

Для кожної кар'єрної орієнтації обчислюється кількість балів. Для цього бали підсумовуються і діляться на кількість запитань – 5 (для орієнтації “стабільність” – 3 і 3). Найвищий показник – 10, найнижчий – 1. Можна співвіднести вираз у балах із впливовістю у відсотках, де 10 балів відповідають 100 % і, відповідно, 1 бал – 10 %.

Бланк для відповідей

№ з/п твердження	Оцінка	№ з/п твердження	Оцінка	№ з/п твердження	Оцінка	№ з/п твердження	Оцінка	№ з/п твердження	Оцінка	№ з/п твердження	Оцінка	№ з/п твердження	Оцінка
1		2		3		4		5		6		7	
9		10		11		12		13		14		15	
17		18		19		20		21		22		23	
25		26		27		28		29		30		31	
33		34		35		36		37		38		39	
						41							
Σ (1, 9, 17, 25, 33)/5		Σ (2, 10, 18, 26, 34)/5		Σ (3, 11, 19, 27, 35)/5		Σ (4, 12, 20)/3 Σ (28, 36, 41)/3		Σ (5, 13, 21, 29, 37)/5		Σ (6, 14, 22, 30, 38)/5		Σ (7, 15, 23, 31, 39)/5	
												Σ (8, 16, 24, 32, 40)/5	

Найбільші значення свідчать про наявність відповідної кар'єрної орієнтації. Узагальнений результат – середнє значення суми балів, отриманих учнем із усіх кар'єрних орієнтацій – може свідчити про впливовість чинника професійної мотивації, про “напруженість” спрямованості на діяльність. Варто брати до уваги також напрям у бік якої-небудь однієї орієнтації або балансу всіх видів кар'єрних орієнтацій.

2. Матеріали до години спілкування: “Основи самопрезентації. Як правильно написати резюме?”

Із чого починається побудова професійної кар'єри? Які перші кроки треба зробити на цьому шляху? Насамперед треба навчитись основ самопрезентації. Якими є структура професійного резюме та принципи його складання? Тож дізнаємось...

Хід години спілкування

I. Що таке резюме?

Резюме – це документ, що дає роботодавцю коротку, позитивну й достовірну інформацію про кандидата на вільне робоче місце та слугує основою для запрошення на співбесіду.

Мета резюме – зацікавити роботодавця в кандидатурі претендента на вакансію. Резюме складається для кожного конкретного випадку. Його завжди подають із ввідним листом, в якому висловлюється ваше бажання отримати те чи інше місце та пояснюється, чому саме ви підходите на цю вакансію.

Особливістю такого документа є стислість (його обсяг зазвичай не перевищує одного аркуша).

Нині однаково поширеними стають паперові й електронні резюме. Останні розміщуються на спеціалізованих мережевих сайтах і відкриті для вільного доступу керівникам кадрових відділів підприємств, які набирають персонал. Укладаючи резюме, слід акцентувати увагу не на тому, що ви хочете отримати, а на тому, що ви можете запропонувати та які маєте переваги

порівняно з іншими претендентами.

Зазвичай працедавці хочуть отримати підтвердження надійності та фаховості кандидатів. На вимогу слід надати номери телефонів попередніх місць роботи. Рекомендаційний лист доцільніше принести особисто, а не надсилати разом із резюме. Варто зазначити бажання навчатися й підвищувати рівень своєї кваліфікації в галузі, яка цікавить працедавця.

II. Для чого використовують резюме?

Резюме можна використати:

- як джерело інформації для заповнення форм та анкет;
- як лист-звернення з метою отримання роботи;
- під час телефонної розмови з роботодавцем;
- як допоміжний засіб при підготовці до співбесіди;
- як перелік досягнень, який підвищує самооцінку.

III. Вимоги до написання резюме

Основні вимоги до написання резюме:

- викладайте інформацію лаконічно, конкретно, правдиво; ,
- описуйте в резюме тільки позитивні якості; ,
- вказуйте тільки ту інформацію, яку можете повністю підтвердити;
- виправте орфографічні, граматичні та друкарські помилки;
- уникайте використання будь-яких аббревіатур, термінів;
- зробіть резюме привабливим за формою, легким для сприйняття.

IV. Основні реквізити резюме

Основні реквізити резюме, або CV:

- **прізвище, ім'я, по батькові;**
- **основні особисті дані** (дата народження, домашня адреса, номер телефону);
- **мета пошуку роботи** (зазначте, на яку посаду ви претендуєте, яку роботу шукаєте);
- **освіта та професійна підготовка** (перелічіть усі навчальні заклади,

курси, які ви закінчили, здобуті спеціальності; випускникам та студентам через брак досвіду робіт слід приділити особливу увагу заповненню цього розділу);

- **досвід роботи** (подається у зворотньо-хронологічній послідовності (спочатку вказують останнє місце роботи), наголос робиться на найважливішій інформації. Зазначте дату початку й закінчення попередньої роботи, назву організації, посади. Уникайте прогалин у вашій професійній кар'єрі. Якщо на якомусь проміжку часу ваша трудова діяльність була дуже насиченою, зробіть узагальнювальний звіт;

- **додаткова інформація:** містить такі відомості, як знання мов, уміння користуватися комп'ютером, ділові риси, наявність прав водія тещо. Хобі варто згадувати лише у випадку, коли воно тісно пов'язане з бажаною роботою, зазначте, що в разі потреби будуть надані рекомендаційні листи;

- **дата складання резюме** (поточна дата);

- **фотокартка** (за потреби).

V. Приклад резюме

Резюме

Савченка Миколи Григоровича

м. Київ, просп. Героїв Сталінграду, буд. 44. кв. 21

тел. 555–55–55. e-mail: petro@ukr.net, дата народження – 12.12.1981 р.

Мета	Заміщення вакантної посади менеджер продажу
Досвід роботи	ТОВ “Рекламобуд” жовтень 2004 – менеджер продажу, спілкування з клієнтами, пошук нових клієнтів, супровід продажів; березень 2002 – вересень 2004 – помічник менеджера з продажу, спілкування з клієнтами по телефону, підготовка документів, зустріч клієнтів в офісі; жовтень 2001– березень 2002 – кур’єр, доставка документів клієнтам, компанії, виконання дрібних доручень; ТОВ “Ділові люди ” червень 2000 – жовтень 2001 – секретар на телефоні, спілкування по телефону з клієнтами компанії, приймання

	факсів, підготовка документів
Освіта	вересень 1998 – липень 2002 Київський Державний Університет ім. Т. Шевченка, факультет “грунтознавства”, червоний диплом
Професійні навички і знання	Windows, MS Office, Internet – досвідчений користувач. Знання програм 1С, “Галактика”, “Парус”, великий досвід продажів, супроводу угод, підготовки документів
Сертифікати	сертифікат MSCE (виданий 02.02.2004) спеціаліст по роботі з програмою “1С-Бухгалтерія”
Публікації	ряд статей в журналі “Реклама”, участь у підготовці збірника
Знання мов	англійська, вільно
Нагороди	переможець конкурсу “Кращий менеджер з продажу 2012”, лауреат конкурсу “Продавець 2011 року”
Інше	Не палю, одружений, є водійські права, можливі відрадженьня. Хобі – спорт, читання, театр

VI. Низка порад, як правильно написати успішне резюме

1. Визначте мету вашого резюме. Щойно ви це зробите, зможете адаптувати резюме до цієї мети. Якщо ж ви почнете писати своє резюме, не маючи чітко визначеної мети, воно виглядатиме не зовсім привабливо в очах тих, хто буде його читати. Подумайте трохи перед тим, як починати писати – щоб точно визначити свої потреби.

2. Думайте про ваше резюме як про маркетинговий інструмент

Думайте про себе як про продукт, про потенційних роботодавців – як про своїх покупців, і про резюме – як про рекламну брошуру. Подивіться на себе під цим кутом зору. Які ваші особливості і яку користь ви можете принести? Що робить вас унікальними? Переконайтеся, що внесли цю інформацію до свого резюме.

3. Використовуйте резюме насамперед для того, щоб домогтися співбесіди, а не одразу отримати роботу

Мета вашого резюме – зацікавити вашого роботодавця, щоб він захотів поспілкуватися з вами.

4. Використовуйте короткі речення

Частіше використовуйте у вашому резюме короткі пропозиції. Вони роблять текст легшим для сприйняття. Будьте лаконічними та точними.

5. Грайте у “дзеркало”

Перегляньте ще раз оголошення про роботу, яка вас цікавить. Використовуйте фрази, з яких воно складається, для досягнення своєї мети. Якщо ви пропустили які-небудь ключові слова, обов'язково додайте їх у текст свого резюме.

6. Використовуйте вузькоспеціалізовані слова

Якщо ви знаєте слова, здатні показати вашу компетентність у специфічній галузі, – використовуйте їх у своєму резюме.

7. Покажіть, що ви знаєте та вмієте

8. Покажіть, кого ви знаєте

Якщо ви знайомі з кимось, хто має вплив, наприклад з віце-президентом або головою управління, керівником відділу органу влади, вкажіть це у своєму резюме. Згадка про такі знайомства викликає в читача відчуття вашої значимості. Проте краще, наприклад, зазначити назву спільного успішного проекту чи результат співпраці або ж розроблену ініціативу, щоб розумно продемонструвати це знайомство.

9. Пишіть резюме так, щоб воно легко читалося

Пам'ятайте, резюме переглядають швидко. Допоможіть читачеві зробити це більш ефективно і з економією часу. Виділяйте головне жирнішим шрифтом.

10. Надсилайте своє резюме потенційним роботодавцям, адаптуючи його до можливої посади

Наберіться сміливості, щоб відправити своє резюме. Намагайтеся влаштуватися на вакансії, які вимагають навичок, вищих за ваші. Саме так ви виростете – ризикуючи. Вірте в себе. Вірте у процес. Успіхів вам у пошуках!

VII. Практична робота

Завдання: написати власне резюме.

3. Година спілкування “Ціннісні орієнтації у виборі професії: боротьба мотивів”

Життєві цінності людини – основа правильного вибору професії. На що ми орієнтуємося у своєму житті? Що є для нас пріоритетним: створити сім'ю, зробити кар'єру чи здобути цікаву професію? Пропонуємо методику, за допомогою якої можна зорієнтуватися та визначитися у професійних ціннісних орієнтаціях, які, можливо, і стануть відправною точкою у виборі справи свого життя.

Мета: ознайомити учнів із поняттями “цінність”, “мотив”; допомогти школярам визначитися з професійними ціннісними орієнтаціями.

Хід години спілкування

Учитель. Поняття “цінність” було введено в науковий обіг у середині ХІХ століття. Згодом на основі всебічної та детальної розробки цього поняття сформувалася спеціальна галузь філософського знання – теорія цінностей, або аксіологія (від гр. “axios” – “цінність”).

Одне з найпоширеніших трактувань поняття “цінність” визначає її як значущість певних реалій дійсності з погляду потреб людини і суспільства. Ця категорія дуже тісно пов'язана з категоріями “потреба”, “інтерес”. Потреби, інтереси, цінності пронизують усі галузі суспільного життя. З їх допомогою можна дати відповіді на такі запитання: що людині потрібно, у чому вона зацікавлена, що для неї важливо?

Потреби людини, перетворені на інтереси, у свою чергу, трансформуються в цінності. Отже, цінність – дещо позитивне, з позиції задоволення матеріальних та духовних потреб людини.

Однак розуміння цінностей не може бути зведено лише до задоволення будь-яких потреб особи. Точніше кажучи, власне цінності наповнюють сенсом існування людини й суспільства загалом. Цінності не лише задовольняють потреби людини, а значною мірою духовно відтворюють її саму.

Різні люди в одній і тій самій ситуації поведуться неоднаково.

Відмінності визначаються тими цінностями, якими керувалася людина, її моральними позиціями.

Моральне життя людини не можна розглядати як просте засвоєння сумарної кількості прописних істин. Воно проходить у боротьбі мотивів. Здійснення того чи іншого вибору не лише характеризує особистість, а є також пріоритетним засобом її формування.

Моральний учинок і моральна поведінка передбачають готовність обстоювати моральні цінності тоді, коли вони підлягають сумніву. На основі цього можна зробити висновок про надзвичайну важливість ціннісних орієнтацій особистості.

Розвинуті ціннісні орієнтації є ознакою зрілості особистості, показником рівня її соціальності. Від того, які саме ціннісні орієнтації засвоює людина, залежать її мотиви, вчинки, діяльність, і вибір подальшого життєвого шляху – не виняток. Пропоную провести тест, за допомогою якого ви зможете визначитися з власними професійними ціннісними орієнтаціями.

Визначення професійних ціннісних орієнтацій

(методика “Квадрат цінностей”) (адаптована І. Руденко)

Інструкція. Перед Вами аркуш, розділений на квадрати. В ньому міститься 49 понять, що характеризують різні цінності трудової діяльності людини. У кожному квадраті наведено цінність, яка тією або іншою мірою сформована у Вас.

Погляньте на перший рядок по горизонталі. Виберіть ту цінність, яка, як Вам здається, найбільш значуща для Вас, відповідає Вашим сподіванням, і поставте 7 балів у правому верхньому куті того квадрату, де міститься ця цінність. Лишилось 6 понять-цінностей. Яка з них найбільш характерна для Вас? Поставте 6 балів у правому верхньому куті. Аналогічним чином припишіть 4, 3, 2, 1 бали цінностям, залежно від Вашої позиції.

Потім погляньте на другий горизонтальний рядок квадратів і зробіть те ж саме стосовно понять-цінностей, що в них містяться.

Бланк методики

1. Користь людям	8. Пропаганда законодавства	15. Влада над людьми	22. Гарні побутові умови	29. Розвиток здібностей	36. Самовираження в праці	43. Нестандартність праці
2. Розумове напруження, аналітичність, логічність	9. Цінується серед друзів	16. Стабільне майбутнє	23. Винахідництво і творчість	30. Подолання труднощів	37. Неспокійна, неритмова робота	44. Відповідальність за результати праці
3. Престиж професії	10. Матеріальне благополуччя	17. Нові трудові навички й уміння	24. Самостійність	31. Часта зміна видів діяльності	38. Значущість праці для суспільства	45. Широкі контакти з людьми
4. Успіх у житті	11. Вдосконалення духовного світу	18. Змога відстоювати власну думку	25. Подолання непередбачених труднощів	32. Піклування про людей	39. Фізичне напруження, витривалість і воля	46. Керування людьми
5. Гармонійний розвиток	12. Нестандартність мислення	19. Робота в екстремальних умовах	26. Участь у перебудові суспільства	33. Боротьба з порушниками закону	40. Зростання у роботі, по службі	47. Громадське визнання
6. Реалізація особистих можливостей	13. Робота у здоровій атмосфері	20. Служба закону	27. Робота з людьми	34. Популярність	41. Спокійне життя	48. Всебічний розвиток
7. Ненормований робочий день	14. Дотримання прав держави і людей	21. Побудова версій, моделювання ситуацій	28. Авторитет	35. Нагородні заохочення	42. Розширення знань	49. Незалежність

ОПРАЦЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

I етап. При обробці анкети слід зважати на порядок розташування цінностей відповідно до ознак певної групи:

- суспільно значуща цінність професійної діяльності (СЗ)
- ціннісні орієнтації, пов'язані зі змістом праці (ЗД)
- орієнтації, пов'язані зі статусними досягненнями (СД)
- орієнтації, спрямовані на результат праці (РП)
- ціннісні орієнтації, що надають змогу розвитку особистості (РО)
- орієнтації, пов'язані зі змогою застосування своїх здібностей, самоствердженням у професійній діяльності (СС)
- ціннісні орієнтації, пов'язані з умовами праці (УП).

СЗ	ЗД	СД	РП	РО	СС	УП
ЗД	СД	РП	РО	СС	УП	СЗ
СД	РП	РО	СС	УП	СЗ	ЗД
РП	РО	СС	УП	СЗ	ЗД	СД
РО	СС	УП	СЗ	ЗД	СД	РП
СС	УП	СЗ	ЗД	СД	РП	РО
УП	СЗ	ЗД	СД	РП	РО	СС

Далі потрібно підрахувати кількість балів (загальна сума балів дорівнює 392) для кожного з типу цінностей, визначити її рангове місце та занести у таблицю результатів.

Цінності	СЗ	ЗД	СД	РП	РО	СС	УП
Кількість балів							
Місце за значенням							

Типи та характеристики ціннісних орієнтацій наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Типи ціннісних орієнтацій	Перелік цінностей
Суспільно значущі (СЗ)	Користь людям; додержання прав держави і людей; служба закону, його букві та духу; участь у перебудові суспільства; турбота про людей; значущість праці для суспільства; відповідальність
Зі змістом праці (ЗД)	Розумове напруження, аналітичність, логічність; пропаганда законодавства; будувати версії, моделювати ситуації; робота з людьми; боротьба з порушниками закону; фізичне напруження, витривалість, воля; широкі контакти з людьми
Орієнтації статусні (СД)	Престиж професії; ціниться серед людей; влада над людьми; авторитет; популярність; підвищення по службі, роботі; керівництво людьми
Орієнтації на результат праці (РП)	Успіх у житті; матеріальне благополуччя; стабільне майбутнє; добрі житлові умови; нагороди та заохочення; спокійне життя; громадське визнання
Орієнтації на розвиток особистості (РО)	Гармонічний розвиток; вдосконалення духовного світу; нові трудові вміння та навички; винахідництво, творчість; розвиток здібностей; розширення світогляду; всебічний розвиток
Самоствердження професійної діяльності (СС)	Реалізація особистісних можливостей; нестандартність мислення; змога відстоювати власну думку; подолання труднощів; самовираження в праці; незалежність
Умови праці (УП)	Ненормований робочий день; робота у здоровому оточенні, атмосфері; робота в екстремальних умовах; подолання непередбачуваних труднощів; часта зміна видів діяльності; неспокійна, неритмова робота; нестандартність ситуації

Для оцінювання рівня сформованості професійних ціннісних орієнтацій у старшокласників (високий, середній, низький) були розроблені відповідні критерії.

Високий рівень – яскраво виражене прагнення (пошуково-активне ставлення) до професії. Активне вивчення з цією метою навчальної та іншої літератури, інформації про результати діяльності представників обраного фаху. Самостійний пошук додаткових відомостей, активна участь у роботі гуртків та

інше.

Середній рівень – епізодичне, активно-пасивне ставлення до набуваної професії, участі в роботі наукових товариств, гуртків, клубів за інтересами. Вивчення спеціальної літератури, пошук додаткової інформації про спеціальність здійснюються не регулярно, в роботі гуртків, інших формах позаурочної роботи, на семінарських, лабораторно-практичних заняттях активності не проявляє.

Низький рівень – байдужість до змісту, умов та результатів роботи за обраним фахом. Важливий тільки диплом. Різні товариства, гуртки, клуби не відвідує. Від виконання практичних завдань ухиляється. Фаховою літературою не цікавиться. Пасивний на семінарських, практичних заняттях.

Далі потрібно обчислити кількість балів (загальна сума балів дорівнює 392) для кожного з типу цінностей, визначити її рангове місце та вписати в таблицю результатів.

Цінності	СЗ	ЗД	СД	РП	РО	СС	УП
Кількість балів							
Місце за значенням							

4. Майстер-клас “Як скласти професіограму”

Нерідко уявлення про професію у дітей складається лише з окремих фактів, які мають загальний характер. Але під час вибору подальшого життєвого професійного шляху варто мати більш повне уявлення про характерні риси кожної професії. І в цьому допоможе складання професіограм. Пропонуємо навчитися складати професіограми сучасних професій на майстер-класі.

Мета заходу: ознайомити учнів з поняттям “професіограма”, її структурою; навчити складати професіограми сучасних професій.

Хід майстер-класу

I. Теоретична частина. Поняття про професіограму. Структура професіограми

Учитель. Професіограма – інформаційно-довідковий опис професії, спрямований на виділення економічних, технологічних, медичних і психологічних характеристик професійної діяльності, знання яких необхідні для детального аналізу й розуміння особливостей обраної професії. Цей опис охоплює: загальні відомості про професію; економічний, технологічний, медичний і психологічний розділи.

Професіограма містить:

- загальні відомості про професію та її динаміку у зв'язку з розвитком науки і техніки, соціальним та економічним значенням;
- виробничу характеристику професії, опис трудового процесу;
- соціально-гігієнічні умови праці із зазначенням професійних шкідливих чинників і переліком фізіологічних умов та медичних протипоказань;
- перелік необхідного обсягу знань і вмінь для успішної професійної діяльності, зокрема тих, що визначають професійну майстерність;
- характеристику видів і тривалості професійного навчання, можливості підвищення кваліфікації;
- психограму, тобто характеристику психологічних вимог професії до людини із зазначенням основних і бажаних психічних особливостей, а також психофізіологічних протипоказань.

Приклади професіограм професій, що мають попит на ринку праці

МЕНЕДЖЕР ГОТЕЛЮ

Характер роботи. Менеджер готелю має здійснювати загальне керівництво в готелі. Він стежить за виконанням готельного розпорядку, встановлює розцінки за кімнати, розміщує відділи, наглядає за підтриманням стандартів обслуговування гостей, декором, утриманням кімнат, якістю страв. Асистенти допомагають приводити в дію увесь цей різнобічний контроль.

Підготовка, медичні обмеження, вимоги до індивідуально-психологічних особливостей. У менеджерів готелю має бути спеціальна вища освіта, економічні, юридичні знання. Навчаються у вищих сферах побуту, академіях

персоналу, на вищих курсах.

Це особи, у яких мобільна нервова система з хорошим тонусом. У них швидка реакція, здатність приймати адекватні рішення, висока швидкість сприйняття й оцінки ситуації. Це повинні бути люди інтелектуальні, комунікабельні, з гарними здібностями організаторів і виконавців. Такі спеціалісти активні, творчі, відповідальні, з розвинутим естетичним смаком і широким світоглядом. Від менеджерів готелів вимагається вміння навіть у стресових ситуаціях спілкуватися з різними людьми, їм необхідна активність, самодисципліна і вміння організувати роботу інших. Вони повинні бачити проблему загалом, але також уміти концентруватися на деталях.

Медичні протипоказання. Хвороби психіки.

Перспективи. Призначення, пов'язані з фаховою підготовкою у вишах і діловими якостями. Можуть призначатися на посади керівників, директорів туристичних центрів, комплексів. Можуть відкривати приватні готелі, кемпінги.

МЕДИЧНІ ЛАБОРАНТИ

Характер роботи. Робота будь-якої медичної установи неможлива без використання лабораторії, де проводяться різні аналізи та дослідження. У сучасній медицині також використовується різноманітне електронне, радіологічне, ультрахвильове та інше складне обладнання, для роботи з яким потрібні не лише медичні, а й технічні знання.

Лаборантами в медичних установах називають кваліфікований персонал, що виконує різноманітні аналізи (бактеріологічні, мікробіологічні тощо) та обслуговує складне медичне обладнання.

Ці працівники досліджують кров, рідини та тканини людського тіла, використовуючи під час роботи інструменти та обладнання (мікроскопи, автоматичні аналізатори тощо).

Результати аналізів дають змогу уточнювати діагнози, виявляти хвороби на ранніх стадіях їх розвитку тощо. Діагнози багатьох хвороб можна точно

встановити лише на підставі спеціальних лабораторних досліджень (бактеріологічних, радіологічних, хімічних тощо).

Умови роботи. Лаборанти працюють зазвичай у чистих, добре освітлених, вентильованих лабораторіях за своїм постійним робочим місцем, із постійним набором обладнання й інструментів. Вони задіяні переважно 40 год. на тиждень, маючи постійний графік. У лікарнях лаборанти можуть працювати ввечері та у вихідні за поточним графіком.

Залежно від спеціалізації лаборанти використовують різний інструментарій, від ручного до електронного. Іноді збирання аналізів може бути небезпечною роботою. Але небезпека знижується, якщо лаборанти використовують маски, рукавички, головні убори, спеціальний одяг, дотримуються правил техніки безпеки. Роботою лаборантів керує лікар-лаборант.

Наймання на роботу. Лаборанти працюють майже в усіх медичних установах, фармацевтичних фірмах, медичних науково-дослідних інститутах.

Підготовка, медичні обмеження, вимоги до індивідуально-психологічних особливостей.

Підготовка лаборантів для медичних установ здійснюється спеціальними відділеннями медичних училищ. Лаборант повинен володіти лабораторною технікою, знати методику досліджень і мати уявлення про причини відхилення результатів від встановлених норм.

Від лаборанта вимагається прискіпливість, акуратність, точність тощо.

Робота лаборантів належить до легких із погляду докладання фізичних зусиль. Вимоги до стану здоров'я: добрий зір, здорові легені, серце, шкіра. Від лаборантів вимагається точна координація рухів, особливо зап'ястків і пальців рук. Вони повинні мати гарну логічно-символьну пам'ять, високу концентрацію уваги, емоційну стійкість, предметно-дійове мислення.

Протипоказання. Захворювання кісток, м'язів і суглобів; алергічні реакції на хімікати; органічні захворювання периферійної нервової системи та

деформації хребта; сколіоз.

Перспективи. Оскільки різноманітні аналізи та дослідження широко застосовуються у сучасній медицині, ця професія має певні перспективи. Проте зниження державних асигнувань на систему охорони здоров'я спричинило значне скорочення посад лаборантів у державних лікарнях і поліклініках. Частково воно компенсується розширенням мережі приватних медичних установ.

Лаборант навіть без вищої освіти може обіймати певні адміністративні посади в медичних установах.

Споріднені професії. Лаборанти в хімічній і фармацевтичній промисловості, лікарі-лаборанти.

АВІАДИСПЕТЧЕРИ

Характер роботи. Безпека сучасних авіаперевезень багато в чому залежить від ефективної роботи авіадиспетчерів. Незважаючи на те, що небо велике і там має вистачати місця для всіх літаків, вони все ж таки час від часу зіштовхуються. Найчастіше такі катастрофи трапляються в районі аеропортів і повітряних коридорів, що виділяються для польотів цивільної авіації. Для запобігання зіштовхуванням літаків при кожному аеродромі працюють диспетчерські пункти, що керують польотами літаків. У масштабах країни діє служба управління повітряним рухом, що контролює маршрути всіх літальних апаратів у повітряному просторі країни.

Диспетчери керують рухом літаків у повітряному просторі аеродрому (зона зльоту та посадки, зона очікування). Вони визначають інтервал руху, встановлюють екіпажам режими та траєкторію польоту, інформують їх щодо метеорологічних умов. У випадку закриття аеродрому спрямовують літаки на запасні злітно-посадкові смуги.

Авіадиспетчери контролюють підготовку екіпажів до польотів, своєчасність забезпечення польотів аеродромними службами. Вони дають указівки щодо зльоту та посадки літаків, оформлюють дозвіл на зліт; передають

відповідним службам повідомлення про рух польотів, отримують від диспетчерів інших аеродромів плани вильотів, повідомлення про закриття та відкриття аеропортів, інформацію про скасування або затримку рейсів тощо.

Умови роботи. Авіадиспетчери працюють у закритих приміщеннях зі сприятливим мікрокліматом. Тривалість робочого дня – 6 год. Робота змінна. *Форма організації праці – групова. Неприятливі чинники – постійне нервово-психічне напруження, високий рівень навантаження на зорові та слухові аналізатори.*

Наймання на роботу. Диспетчери працюють в аеропортах цивільної авіації, службі управління повітряним рухом. Управління польотами є винятковою прерогативою держави.

Підготовка, медичні обмеження, вимоги до індивідуально-психологічних особливостей. Авіадиспетчери повинні мати спеціальну освіту з кваліфікацією не нижче за молодшого спеціаліста.

Ця професія висуває підвищені вимоги до врівноваженості нервової системи, швидкості сприйняття, оцінки ситуації та прийняття рішень. Авіадиспетчер повинен мати високий рівень концентрації, розподілу та перемикання уваги, просторової уяви. Йому необхідні наочно-образне та наочно-дійове мислення, розвинений невербальний інтелект, оперативна та наочно-образна пам'ять.

Риси характеру. Самоконтроль, самовладання, витримка, дисциплінованість, уважність, відповідальність.

Медичні протипоказання. Захворювання органів зору та слуху, дефекти мовлення, захворювання центральної нервової та серцево-судинної систем та опорно-рухового апарату, склероз.

Перспективи. За наявності досвіду та відповідної вищої освіти авіадиспетчер може обійняти посаду старшого диспетчера, начальника зміни, керівника польотами, начальника центру управління повітряним рухом.

З огляду на природну ротацію кадрів відчувається постійна потреба в

авіадиспетчерах.

Споріднені професії. Автодиспетчер, оператор протиповітряної охорони, адміністратор, оператор управління рухом.

Завдання для самостійної роботи. Підготувати професіограми професій.

Рекламний агент. Реклама – одна з наймодніших і престижних сфер діяльності людини. Головне завдання рекламного агента – продаж рекламних послуг, зв'язок виробників реклами з рекламодавцями. Професійна діяльність вимагає від працівника енергійності, високої оперативності, комунікативних здібностей, емоційної стійкості. Діяльність рекламного агента проходить у зоні постійних ділових контактів, тому потребує від працівника ретельності, наполегливості, сміливості, самостійності, рішучості, високого самоконтролю. В Україні швидкими темпами розвивається рекламний бізнес, тому ті, хто бажає працювати в рекламі, зможуть себе реалізувати.

Кондитер виготовляє вироби з різних видів харчової сировини (тіста, сирної, марципанової маси, кремів, морозива та ін.) – торти, тістечка, печиво, рулети і кекси. Займається приготуванням начинок, кремів і різних видів тіста. За заданою рецептурою готує сировину – замішує, обминає, розкачує тісто, збиває креми. Виготовляє напівфабрикати і випікає їх за певною технологією. Оформляє виріб, використовуючи крем, марципанову масу, шоколад, фрукти і горіхи. Перевіряє вагу готових виробів. Працює в колективі з декількох осіб.

Дизайнер – це художник-перетворювач. Свій творчий процес він починає з обміркування можливих варіантів майбутнього вибору, збирання необхідної інформації, критичного аналізу наявних зразків і знаходження оптимального рішення. Потім він виробляє ескіз, моделює зразок, готує його до випуску. Дизайнери потрібні скрізь. Є реальна можливість знайти роботу в престижних фірмах.

Маркетолог. Маркетингова діяльність забезпечує надійну, достовірну і своєчасну інформацію про ринок; створення такого асортименту, який більш

повно задовольняє вимоги ринку, ніж товари конкурентів; необхідний вплив на споживача, на попит, що забезпечує максимально можливий контроль сфери реалізації. Маркетологу не загрожує неповага, адже без нього в суспільстві не обійтись. Тому ризик безробіття для маркетолога невеликий.

5. Матеріали до години спілкування “Сучасні вимоги професії до фахівця. Професійна придатність”

Учитель. Професійна придатність визначається сукупністю індивідуальних особливостей особистості, які впливають на успішність опанування професійної діяльності та ефективності її виконання в майбутньому. Вона віддзеркалює реальний рівень розвитку професійно значущих якостей для конкретної діяльності, що формуються та виявляються на етапах життєвого і професійного шляхів. До таких якостей належать особливості виховання і навчання, професійної підготовленості, психологічної структури особистості кандидата на навчання, стану здоров'я і фізіологічних функцій, фізичного розвитку, що визначаються вимогами майбутньої професії.

Професійну придатність розглядаємо у двох аспектах:

- 1) як сукупність вихідних індивідуальних якостей особистості, що визначають успішність формування придатності до майбутньої діяльності;
- 2) як систему наявних, сформованих і взаємозалежних якостей (професійних, психологічних і под.) суб'єкта діяльності, що забезпечують ефективне виконання конкретних професійних завдань.

Розрізняють два типи професійної придатності: абсолютну і відносну.

Абсолютна придатність необхідна для тих професій, успішне оволодіння якими і виконання роботи залежать від властивостей нервової системи і якостей людини. Невідповідність вимогам професії може призвести до зривів, помилок, аварій. Категоричні оцінки можуть бути застосовані стосовно таких психофізіологічних характеристик людини, як сенсомоторика, розпізнавання кольорів, швидкість перемикання і широта розподілу уваги, операціональна пам'ять, швидкість реакції, сила м'язів, витривалість тощо. Стосовно таких

якостей, як рівень освіти, спеціальної підготовки, наявність умінь та навичок, слід виходити з можливостей їх розвитку і вдосконалення як у процесі навчання, так і під час професійної діяльності.

Відносна професійна придатність застосовується при виборі професій масового типу, які не ставлять жорстких вимог до властивостей особистості. Невідповідність або недостатній розвиток одних якостей може компенсуватися розвитком інших. Психологічна професійна непридатність іноді зумовлена не тільки недостатністю тих чи інших здібностей, а й наявністю у структурі особистості негативних для певної професійної діяльності ознак, а саме: емоційно-моторна та емоційно-вольова нестійкість, розсіяна увага, схильність до невиправданого ризику тощо.

Часто в нашій мові вживаємо вираз “профпридатність людини”. Його треба розуміти так: “взаємна відповідність певної людини у певній сфері застосування її сил у певний час”.

Пропоную перейти до роботи з методиками, які допоможуть виявити профнепридатність до професії.

Вправа “Особистісні особливості”

Назвіть особистісні риси, що роблять профнепридатними вчителя, продавця, диктора, військового, оператора, водія.

Учитель. Проблеми зі здоров'ям можуть ускладнити професійну діяльність, а ненависна робота може призвести до нервового зриву, захворювань психосоматичного характеру, втрати інтересу до життя, якщо, звичайно, у людини немає інших цінностей, крім кар'єри і матеріального благополуччя.

А ось улюблена робота під силу – зберігає і зміцнює здоров'я.

Вправи “Медичні обмеження професійної придатності”

Визначте захворювання, які можуть бути спричинені відповідними протипоказаннями. Позначте фактори, які здатні обмежити ваш професійний вибір:

Якщо маєте ці захворювання	Протипоказані вам умови роботи
Органів дихання	Несприятливий мікроклімат, загазованість, запиленість, контакт із токсичними речовинами, значне фізичне напруження
Серцево-судинної системи	Значне фізичне напруження, несприятливий мікроклімат, контакт з токсичними речовинами, робота на висоті у рухомих механізмах
Органів зору	Робота з дрібними деталями, значне фізичне напруження, запиленість
Нервової системи	Нервово-емоційне напруження, шум і вібрація, несприятливий мікроклімат, контакт з токсичними речовинами
Опорно-рухового апарату	Статична робоча поза, значне фізичне напруження (підняття і перенесення важких речей), робота на висоті у рухомих механізмах
Органів травлення	Контакт з токсичними речовинами, значне фізичне і нервово напруження, робоча поза, пов'язана з напругою м'язів живота, з порушенням режиму харчування
Нирок і сечових шляхів	Несприятливий мікроклімат, контакт з токсичними речовинами, вимушена робоча поза, робота, пов'язана з порушенням режиму харчування

Вправа “Професійно важливі якості”

За даними соціологічних досліджень, приблизно половина людей, що стоять перед вибором професії, збираються керувати іншими людьми або фінансами і планують стати менеджером, підприємцем або просто керівником. Хоча світовий досвід свідчить, що тільки 5–7% працездатного населення має необхідні схильності і здатності до такого роду діяльності.

Інструкція. Розгляньте таблицю, в якій наведено професійно важливі якості керівника і підприємця та оцініть ступінь вираженості їх у себе:

Якості	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Розвинутий інтелект	Може працювати при дефіциті або відсутності інформації, тому що реконструює події за деталями, має інтуїцію, яка допомагає передбачати події	Здатний аналізувати і систематизувати інформацію, приймати правильні рішення і в ряді випадків прогнозувати події	Відчуває труднощі при аналізі інформації, не може побудувати цілісну картину подій з окремих фактів
Комунікабельність	До людей ставиться з щирим інтересом і дружелюбністю, легко встановлює контакти з представниками різних кіл	До людей ставиться з повагою та інтересом, ввічливий, коректний, не уникає контактів з людьми, але й не прагне до них	До більшості людей відчуває погано приховане роздратування, насилу знаходить спільну мову з іншими людьми
Відповідальність	Готовий брати на себе відповідальність не тільки за свої дії і рішення, але і за дії своїх підлеглих, причини своїх невдач шукає в собі	Визнає відповідальність за свої дії і рішення, але готовий розділити її з іншими	Уникає приймати рішення, при нагоді перекладає відповідальність на інших

Якості	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Організаторські здібності	Здатний захопити людей своїми ідеями, вміє знайти справу для кожної людини і переконати її у важливості роботи, яку вона виконує, забезпечити умови для діяльності	Готовий організувати інших людей на спільну справу, але може відчувати при цьому труднощі. Іноді простіше це зробити самому	Не любить і не вміє організовувати інших людей та відчуває труднощі із самоорганізацією
Рішучість	Якщо ухвалив рішення, проводить його в життя швидко, рішуче і безповоротно	Ухвалення рішення дається ціною деяких зусиль	Відчуває занепокоєння, якщо від нього вимагають активних дій, займає вичікувальну позицію
Завзятість	Йде до наміченої мети, не звертаючи уваги на труднощі	Долає труднощі на шляху до мети ціною значного напруження	Відступає при перших труднощах

Учитель. Вищий рівень професійної придатності називають покликанням. Це не тільки абсолютний збіг вимог професії та особистісних, фізіологічних, інтелектуальних особливостей людини, а й яскраво виражений інтерес до цього виду діяльності, що межує з любов'ю.

Вправа “Портрет фахівця”

Один з учнів виконує завдання біля дошки, інші працюють на місцях. Після завершення вправи відбувається обговорення. Право висловитися першим в учня біля дошки.

Учитель перелічує якості, які необхідно співвіднести з тими професіями,

для яких вони є професійно важливими. Професії можуть бути обрані і самими учнями.

Перелік якостей: рухова пам'ять, лаконічність у міркуваннях, працьовитість, емоційна стійкість, вміння передавати свої думки і почуття за допомогою слів, швидкість і точність реакцій і рухів, швидкість розумових процесів, гнучкість мислення, яскравість уяви, багатство словникового запасу, витримка і самовладання, вміння налагоджувати контакт, цілеспрямованість, чуйність, пам'ять на числа, формули, сміливість і рішучість, стійкий інтерес до справи, швидке перемикавання уваги, вміння швидко приймати рішення.

Завдання. Перелічіть універсальні якості, що вирізняють успішного фахівця у галузі; підкресліть ті якості, яких у вас не вистачає.

Таблиця для заповнення

автослюсар	психолог	дизайнер	менеджер з продажу

Після завершення завдання проводиться узагальнений аналіз отриманих портретів фахівців. Вислуховуються думки учнів з приводу результатів.

6. Диспут на тему: “Моє професійне майбутнє і що я в ньому ціную?”

Мета: формування життєвих цінностей та створення мотивації на свідоме ставлення до професійного майбутнього.

Хід заходу

Учитель. Шановні учні, сьогодні ми проводимо з вами незвичайне заняття. У вас буде можливість уявити своє майбутнє, спробувати спланувати його, задуматися про важливі речі в житті кожної людини.

Уявіть собі, що ви закінчили гімназію. 11 років навчання в школі позаду... Що відчуває зараз кожен випускник? Поділіться, будь ласка. (Учитель з'ясовує з учасниками їх почуття.)

Тепер я прошу вас записати своє почуття на аркуші.

Правила диспуту

Учитель. Кожне обговорення має свої правила. Для нашого я пропоную

вам такі (педагог оголошує правила диспуту, пояснює їх та прикріплює на дошку):

Тут і тепер
Щирість та відвертість
Принцип “Я”
Активність
Конфіденційність

Вправа “Готовність до вибору”

Учні поділяються на групи по 4–5 осіб. Кожній групі дається аркуш формату А 4, маркери або фломастери. *Завдання.* Запишіть на аркуші основні особливості прояву готовності до професійного самовизначення (фактори, принципи, переконання, що впливають на вибір професії). Кожна група ознайомлює учасників зі своїми особливостями, аргументами, переконаннями. Учитель пропонує групам ознайомитися із загальними особливостями прояву готовності старшокласників до професійного самовизначення і порівняти їх з тими, що запропонувала кожна з груп (додаток 1). *Обговорення.* Вчитель організовує дискусію щодо визначення позицій учнів: що важливіше – забезпечення достатку сім’ї чи професійна реалізація своїх здібностей і т.д.

Вправа “Конверт відвертих тверджень”

Завдання. Вчитель пропонує, як на іспиті, витягнути “білет” і, прочитавши його вголос, висловити свою думку стосовно написаного. Заздалегідь готуються 30 питань з теми вправи. Наприклад: “Що для тебе є сенсом життя?” або “Що для тебе найцінніше в житті”, “Що для тебе важливіше: гроші, здоров’я, кар’єра?”, “Чому багатьом людям так і не вдається зробити кар’єру? Назви декілька причин”. У конверті мають бути і “напівсерйозні” запитання. Наприклад: “За людину якої професії ти хотіла б вийти заміж?” і тому подібне.

Обговорення. Ведучий організовує дискусію стосовно визначення позицій учнів.

Вправа “Я і моя майбутня професія”

Завдання. Учням пропонується уявити себе фахівцем з обраної професії і закінчити речення (якщо учень ще не визначився, то ведучий може запропонувати йому якусь із відомих професій):

“Я хочу...”

“Я можу...”

“Я сподіваюся...”

“Я не бажаю ...”

“Я мрію...”

Обговорення закінчених речень.

Учитель. Відповідно до речень, записаних вами, ви маєте життєві цілі – те, чого хотілося б досягти, те, заради чого є сенс жити. Вони можуть бути дуже різними. Деякі з цих цілей дуже легко сполучаються з іншими, деякі суперечать одна одній. Дуже часто доводиться чимось жертвувати заради найважливішої мети.

Тепер я прошу вас визначити власні життєві цілі.

Вправа “Анкета “блакитних комірців””

Кожному членові групи вручається аркуш паперу з інструкцією: “У 1974 року в Америці було проведено дослідження цінностей молодих людей всіх прошарків суспільства. У нашій вправі ми розглянемо відповіді робітників – людей у віці 20 років – випускників шкіл, які не закінчили коледжі і вибрали роботу, що вимагає помірних здібностей і розуму.

На питання про те, чого чекає людина від роботи, молоді люди визначили такі 15 позицій:

- 1) бачити результати своєї праці;
- 2) можливість надалі заробляти більше грошей;
- 3) можливість не дуже утрудняти себе;
- 4) можливість проявити розумові здібності;
- 5) цікава робота;

- 6) від мене не чекають, що я робитиму те, за що мені не платять;
- 7) участь у перспективній справі;
- 8) хороша оплата;
- 9) не вимагає важкої фізичної роботи;
- 10) можливість навчитися ремеслу, розвивати свої здібності;
- 11) визнання добре виконаної справи;
- 12) суспільно корисна робота;
- 13) участь у рішеннях, що стосуються виробництва;
- 14) хороше пенсійне забезпечення;
- 15) не стати гвинтиком у величезному безособовому механізмі.

Ваше завдання – розташувати ці позиції в тому порядку, в якому, як вам здається, це зробили б ваші сучасники. Використовуйте числа від 1 до 15, визначаючи переваги”.

Коли всі члени групи виконають завдання з ранжування, ведучий запрошує 6–7 осіб для утворення команди щодо ухвалення рішень. Команді за 15–20 хвилин треба прийти до згоди стосовно того, як ранжувати позиції. Після завершення обговорення ведучий складає таблицю, в яку вносить індивідуальні показники всієї групи, командний показник за кожним твердженням і дані, дійсно отримані в цьому дослідженні (позиції 3, 8, 13, 4, 1, 14, 10, 2, 15, 5, 7, 11, 6, 9, 12).

Учитель. Наше заняття закінчене. Ви отримали реальний результат своєї роботи: хтось чітку узгодженість життєвих прагнень, а хтось – невідповідність різних життєвих етапів.

- Якими думками, почуттями, враженнями ви хотіли б поділитися?
- Які висновки ви зробили після нашого заняття?

Можливо, у процесі вправи у вас з’явилися якісь запитання, бажання щось обміркувати. Ви можете це зробити на консультації з психологом або на класній годині разом зі своїми однокласниками.

І завжди пам’ятайте! Якщо хочете у майбутньому стати справжнім

майстром і зробити добру кар'єру – значить, на початку кар'єри віддавайте перевагу тій роботі, яка дає багатий професійний та життєвий досвід, а не тій, за яку більше платять.

7. Вправи для профорієнтаційного тренінгу

Вправа “Ланцюжок професій”

Мета: розвиток уміння виділяти спільне в різних видах трудової діяльності.

Інструкція: “Зараз ми по колу вибудуємо “ланцюжок професій”. Я назву першу професію, наприклад металург, наступний назве професію, чимось близьку металургу, наприклад кухар. Наступний називає професію, близьку до кухаря і т. д. Важливо, щоб кожен зумів пояснити, у чому схожість названих професій, наприклад і металург, і кухар мають справу з вогнем, з високими температурами, з печами”.

При обговоренні важливо звернути увагу учасників на те, що між різними професіями іноді можуть виявлятися цікаві загальні лінії схожості. Наприклад, якщо на початку ланцюжка називаються професії, пов'язані з металообробкою, в середині – з автотранспортом, а наприкінці – з балетом (для підтвердження сказаного наводимо приклад подібного ланцюжка: металург – кухар – м'ясник – слюсар (також рубає, але метал) – автослюсар – таксист – естрадний сатирик (також “зуби заговорює”) – артист драмтеатру – артист балету й т.д.). Такі несподівані зв'язки між різними професіями свідчать, що не варто обмежуватись тільки одним професійним вибором, адже часто те, що ви шукаєте в одній (тільки в одній!?) професії, може виявитися в інших, більш доступних професіях.

Вправа “Професія – спеціальність”

Мета: підвищення в учнів рівня усвідомлення поняття спеціалізації в межах тієї чи іншої професії, розширення інформованості про багатогранність професійної праці.

Учасникам пояснюють, як співвідносяться поняття “професія” та “спеціальність”, наприклад професія – вчитель, спеціальність – вчитель фізкультури і т. д.

Інструкція: “Зараз будуть називатись професії, а вам необхідно по черзі зазначати відповідні спеціальності”.

Можна ускладнити ігрову процедуру, запропонувавши учасникам називати спеціальності не по черзі, а за принципом “пінг-понгу” (учень, який щойно назвав одну спеціальність, сам визначає, хто повинен назвати наступну, і т. д.).

За аналогічним принципом можна побудувати інші ігрові вправи: “Професія – навчальний заклад” (називається професія, а учасники повинні назвати, де її реально можна набути), “Професія – медичне протипоказання” (для певної професії), “Професія – необхідні якості” (проблема професійно важливих якостей) і т. д.

Можна поділити групу (клас) на команди і влаштувати змагання між ними: хто більше назве спеціальностей (навчальних закладів, медичних протипоказань, професійно важливих якостей...), які відповідають названим професіям.

Вправа “Най-Най...”

Мета: підвищити рівень орієнтації учнів у світі професій і сприяти кращому усвідомленню особливостей професій, пов'язаних із престижем.

Інструкція: “Зараз буде запропоновано деякі незвичні характеристики професій, а вам необхідно по черзі назвати ті професії, які, на вашу думку, найбільше підходять певній характеристиці. Наприклад, характеристика: найгрошовитіша професія. Які професії є найбільш грошовитими?”

Важливим елементом цієї ігрової вправи є обговорення. Ведучому слід зважати на думки різних учасників, оскільки оцінки можуть і мають бути суб'єктивними. Разом із тим, виділення деяких “най-най” професій повинно ґрунтуватись на об'єктивних знаннях про них. Наприклад, якщо

найгрошовитішою називається професія депутата, то необхідно уточнити у школяра, чи знає він, скільки заробляють депутати (порівняно з іншими високооплачуваними професіями).

Педагог повинен заздалегідь підготувати найбільш незвичайні характеристики, наприклад: “найзеленіша професія”, “найсолоніша професія”, “найволохатіша професія”, “найсмійніша професія”, “найнепрстойніша професія”, “найдитячіша професія”, “найсмівлівіша професія”, “найгірша професія”, “найнервовіша професія”, “найчесніша професія”, “найхолодніша професія”, “найсмачніша професія”.

Вправа “Подарунок”

Мета: допомогти учасникам краще усвідомити деякі специфічні моменти професійної діяльності.

Інструкція: “Уявіть собі, що у вас є спільний друг (далі ми уточнимо, який це друг), який запросив вас усіх на свій день народження. Протягом 30 секунд кожен має придумати, який він зробить подарунок своєму другові. При цьому важливо виконати три умови: 1 – подарунок повинен мати натяк на його професію (далі ми уточнимо, що це за професія); 2 — подарунок має бути “з родзинкою”, тобто веселим, незвичним (передбачається, що друг – це людина з гумором, яка може навіть образитися, якщо йому подарують щось звичайне, так би мовити, “відкупляться” від нього); 3 – подарунок повинен бути доступним вам за ціною”.

Разом із групою ведучий уточнює, що це за уявний друг. Визначається, чоловік це чи жінка, приблизний вік і, обов'язково, яка у нього професія. Дається час (приблизно 30 секунд), щоб кожен придумав другу подарунок. Далі по черзі учасники називають свої подарунки. При цьому ведучий (або інші учасники) іноді можуть ставити уточнювальні запитання. Наприклад, яким чином певний подарунок стосується професії друга (одна з умов гри), скільки подарунок коштуватиме і т. д. Обґрунтовуючи свої варіанти подарунків, учасник повинен зіставити їх з особливостями професії, що розглядається,

тобто фактично розкрити найбільш цікаві елементи певної професійної діяльності.

Можна запропонувати інший варіант проведення вправи, коли учасники діляться на невеликі команди (по 2–5 учнів) і вже в команді обговорюють, що подарувати другу.

Вправа “Хто є хто?”

Мета: дати можливість учасникам зіставити свій образ з різними професіями на основі знань учнів один про одного.

Інструкція: “Зараз я називатиму професії, а кожен з вас протягом кількох секунд повинен подивитися на своїх товаришів і визначити, кому ця професія підійде найбільше. Далі я плесну в долоні, і всі за командою одночасно мають показати рукою на вибраного учня (того, який найбільше підходить для певної професії)”.

Перед початком гри ведучий може запитати учасників, які професії для них найбільш цікаві, і записати їх на дошці (10–15 назв), користуючись надалі цим переліком. Це дасть змогу уникнути випадків, коли названа професія буде нікому не цікава або навіть неприємна.

Показавши рукою на свого товариша, всі повинні на деякий час завмерти, а ведучий сам по черзі підраховує, скільки рук показує на кожного учня, тобто чий образ, на думку більшості учасників, найбільшою мірою відповідає певній професії.

Вправа “П'ять кроків”

Мета: підвищити готовність учасників виділяти пріоритети при плануванні своїх життєвих і професійних перспектив, а також готовність зіставляти свої професійні цілі та можливості.

Інструкція: ведучий пропонує групі визначити будь-яку цікаву професійну мету, наприклад вступити до навчального закладу, отримати цікаву роботу, здійснити в перспективі щось значуще на роботі. Ця мета, так, як її сформулювала група, записується на дошці.

Ведучий пропонує уявити людину, яка має досягти цієї мети. Учасники повинні назвати її основні (уявні) характеристики за такими позиціями: стать, вік (бажано, щоб ця людина була ровесником учасників), успішність у школі, матеріальний стан та соціальний статус батьків і близьких людей. Усе це коротко занотовується на дошці.

На окремому аркуші паперу кожному учаснику педагог пропонує записати 5 основних етапів (5 кроків), які б забезпечили досягнення наміченої цілі. Далі всі учасники діляться на підгрупи по 3–4 учні, і в кожній підгрупі організовується обговорення: який варіант етапів досягнення мети є найбільш оптимальним та цікавим (з урахуванням особливостей зазначеної людини). В результаті обговорення кожна підгрупа на новому аркуші повинна виписати 5 найоптимальніших етапів, про які повідомляє усім учасникам представник кожної підгрупи. Інші учасники можуть ставити уточнювальні запитання.

Під час загального підбиття підсумків гри можна розглянути, наскільки збігаються варіанти, запропоновані різними підгрупами (часто збіг виявляється досить значним), наскільки враховувались особливості людини, для якої визначались 5 етапів досягнення професійної мети, наскільки виділені кроки реалістичні і наскільки загальна ситуація в країні дозволяє (або не дозволяє) реалізувати ті чи інші професійні та життєві мрії.

Вправа “Створення світу”

Мета: творче саморозкриття учасників, стимулювання їх до роздумів про власні перспективи особистісного і професійного самовизначення.

Необхідний матеріал: аркуш ватману, ножиці, клей, журнали з кольоровими зображеннями, фломастери, маркери. Учасники діляться на 3–4 команди.

Інструкція: “Зараз ви маєте можливість протягом 10 хвилин пофантазувати і створити свій світ (частинку Всесвіту, окрему планету, материк, державу тощо) на папері за допомогою вирізок із журналів, фломастерів та маркерів. Усі команди зображуватимуть свій світ на одному

ватмані, попередньо домовившись про свої межі, кордони”.

Після того як “світ створено”, тренер розрізає аркуш ватману на ту кількість частин, що дорівнює кількості команд. Далі тасує і плутає розрізані частини, роздає кожній команді по одній частині “створеного світу” із таким завданням:

- описати отриману частину “створеного світу”;
- дати необхідні назви всім зображенням;
- підкреслити характерні особливості;
- визначити:
 - державний устрій;
 - сфери діяльності;
 - предмети імпорту та експорту;
 - приблизну чисельність населення;
 - реальність проникнення в країну емігрантів;
 - готовність до співпраці з іншими державами;
 - чим зайняте населення, професії, які мають попит;
 - чи є безробіття, перспективи розвитку ринку праці;
 - культурні традиції (гімн, прапор, сленг, міфи, легенди, норми, правила,

стандарти життя і поведінки, що потрібно знати і вміти іноземцю, щоб потрапити в державу, і т. д.).

Час виконання завдання – 20 хвилин. Наступний етап – презентація учасниками кожної команди отриманої частини “створеного світу”, яка передбачає висвітлення усіх пунктів завдання.

Обговорення. Чи збігалися професії, які мають попит, у різних частинах “створеного світу”? Чому? Чи легко було продовжувати чийсь задум (описувати частину світу, створену (зображену) учасниками іншої команди)? Як ви оцінюєте продовження вашого задуму учасниками іншої команди?

Вправа “Один день із життя”

Мета: підвищити рівень усвідомлення учасниками типового і

специфічного у професійній діяльності того чи іншого спеціаліста.

Ведучий визначає разом з іншими учасниками, яку професію цікаво було б розглянути, наприклад професію фотомоделі.

Інструкція: “Зараз ми спільними зусиллями спробуємо скласти розповідь про типовий робочий день нашого працівника – фотомоделі. Розповідь повинна складатися тільки з іменників. Наприклад, розповідь про робочий день учителя могла би бути такою: дзвінок – сніданок – дзвінок – урок – двієчники – запитання – відповідь – трійка – вчительська – директор – конфлікт – урок – відмінники – дзвінок – дім – ліжко.

Важлива умова: перш ніж назвати новий іменник, кожен учасник обов’язково повинен повторити все, що було названо до нього. Щоб краще запам’ятати названі іменники, уважно дивіться на учасників, які говорять, ніби пов’язуючи слово з конкретною людиною”.

Підбиваючи підсумки гри, доречно запитати учасників, чи вийшла цілісна розповідь, чи ні.

Корисними стануть ігрові вправи на теми: “День із життя безробітного”, “Сон із життя ... (певного спеціаліста)” (більш творче фантазування учасників, оскільки йтиметься про незвичні, майже “містичні” ситуації).

Вправа “Порадник”

Мета: забезпечити формування в учасників узагальнених уявлень про їх професійне майбутнє на основі групових рекомендацій, зроблених товаришами-однокласниками.

Інструкція: кожен учень записує у своєму бланку вправи прізвища та імена всіх присутніх на занятті під диктовку ведучого. Важливо, щоб присутні були записані в однаковому порядку. Учасникам дається завдання: навпроти кожного прізвища (включаючи власне) написати професію, яка найбільше підходить і яку можна було б порекомендувати цій людині. Бажано не пропускати жодного прізвища.

Ведучий збирає заповнені бланки і починає підбиття підсумків. Усім

присутнім варто порадити уважно прислухатися до рекомендацій своїх товаришів. Береться перший бланк і зачитується перше у списку прізвище та рекомендована професія. Далі береться другий бланк, зачитується те саме прізвище і відповідна рекомендація і т. д. Після того як зачитано все, що стосується першої людини, ведучий переходить до другої і т. д.

Вправа “Людина – професія”

Мета: на асоціативному, образному рівні навчитися співвідносити людину (в тому числі себе) з професіями і, таким чином, підвищити готовність школярів розрізняти професійні стереотипи.

Інструкція: виберіть учасника, якому доведеться відгадати іншого загаданого гравця. Він виходить у коридор, а інші швидко і пошепки вибирають будь-кого із присутніх (вибрати можуть навіть того, хто зголосився відгадувати). Далі той, хто відгадує, повертається в кімнату і всім присутнім ставить одне і те ж саме запитання: “З якою професією асоціюється учасник, якого загадали?” Кожен повинен швидко відповісти, яку-професію найбільше нагадує зовнішність загаданого учасника. При цьому різні учасники можуть називати одну і ту ж професію. Після того як всі дали свої варіанти асоціацій, той, хто відгадує, називає тих, хто, на його думку, найбільшою мірою відповідає названим професіям. На це йому дається три спроби.

У процесі обговорення можна запитати тих, кого відгадували: “Наскільки відповідає ваше уявлення про себе тим професіям, з якими вас асоціюють?”, і тих, хто відгадував: “Чиї відповіді допомагали, а чиї заважали відгадувати?”

Вправа “Найкращий мотив”

Мета: допомогти учасникам на практиці зрозуміти особливості усвідомленого вибору професії.

Інструкція: “Наше завдання – вибрати найкращий мотив вибору професій, тобто найголовнішу причину, з якої всі люди, на вашу думку, вибирають собі професію. Для цього я буду зачитувати по два мотиви. Ви шляхом обговорення і, можливо, голосування, повинні прийти до спільної

думки, який мотив найкращий”.

Мотиви вибору професії:

Популярність, слава.

Продовження сімейних традицій.

Бажання продовжити навчання зі своїми товаришами.

Потреба служити людям.

Шанс добре заробляти.

Значущість для економіки країни, суспільне і державне значення професії.

Можливість легко знайти роботу.

Перспективність праці.

Вияв своїх здібностей.

Спілкування з людьми.

Примноження знань.

Різноманітність змісту роботи.

Романтичність, благородність професії.

Творчий характер праці, можливість робити відкриття.

Важка і складна професія.

Чиста, легка і спокійна робота.

Ведучий зачитує 1 і 2-й мотиви, 3 і 4-й, ... 15 і 16-й. Після обговорення та виборів учнів у нього залишається список із 8 мотивів, з якого він знову зачитує 1 і 2-й мотиви, 3 і 4-й і т. д.

Можливий інший варіант проведення вправи, коли кожному пропонують самостійно вибирати мотиви (з кожної пари по одному, записуючи свій вибір на аркуші паперу), а далі назвати мотив, який, на думку учасника, виявився найкращим.

Вправа “Хвилинка”

(діагностика працездатності групи)

Інструкція: тренер пропонує всім учасникам сісти зручно, розслабитися,

заплющити очі і слухати. За його сигналом усі одночасно мовчки починають лічити до 60. За командою “Стоп!” кожний запам’ятовує своє число. Якщо рахунок закінчився на 57–63, це свідчить високу працездатність групи в цей час.

Вправа “Професія на букву”

Мета: розширення знань учнів про світ професій.

Інструкція: “Зараз буде названо якусь літеру. Наше завдання – показати, що ми знаємо багато професій, які починаються цією буквою, тобто показати, наскільки ми знаємо світ професій. Кожен по колу буде називати по одній професії на названу літеру”.

Під час проведення цієї ігрової методики необхідно починати з простих букв, за якими легко назвати професії (М, Н, О...), поступово пропонуючи учасникам більш складні букви (Ч, Ц, Я...). Бажано більше 5–7 літер не пропонувати, щоб гра не набридла.

Проводячи методику з цілим класом, можна розділити учнів на 2–3 команди (наприклад, за рядами парт) і таким чином з’ясувати, яка команда є найбільш ерудованою. При цьому ведучий повинен фіксувати успішність дій кожної команди на дошці (наприклад, вдала відповідь помічається плюсом, невдала – мінусом).

8. Ігри для профорієнтаційного тренінгу

Рольова гра “Організація конкурсу з благоустрою міста”

Мета: активізувати учнів до створення творчих проектів, розвивати навички ефективної взаємодії в групі, креативність.

Інструкція: кожній групі, відповідно до завдання, пропонується розробити проект і презентувати його (презентація – до 5 хвилин).

Проект 1 “Спеціалісти у сфері зв’язків із громадськістю”

Завдання: мер Києва звернувся до вашої компанії із пропозицією стати організатором конкурсу проектів на благоустрій території довкола школи. Вашому відділу на організацію та проведення конкурсу виділено 3 млн грн.

Вашим завданням буде розробити кошторис витрат з урахуванням:

- розподілу частини коштів між 10 фірмами;
- організації конкурсу та розподілу ролей оргкомітету;
- запрошення до складу журі іноземного ландшафтного дизайнера (коштом сторони, що запрошує);
- призового фонду.

Проект 2 “Виконавчі директори проектного відділу компанії “Київбуд””

Завдання: мер Києва звернувся до вашої компанії із пропозицією розробити проект благоустрою території довкола школи. Вашим завданням буде подати кошторис витрат з урахуванням потреб місцевої громади.

Проект 3 “Адміністрація кіностудії ім. О. Довженка””

Завдання: створити документальний кінофільм про благоустрій території довкола школи та роль громадськості у цьому процесі; розподілити ролі: продюсера, режисера, сценариста; оголосити кошторис фільму.

Питання для обговорення:

Чи виникали труднощі в реалізації проектів? Що ви відчували під час гри? Що сподобалося, а що ні? Якби була можливість обирати робочу групу, куди б ви подалися? Чому? Які ваші здібності, зацікавлення тощо вас до цього схиляють?

Рольова гра “Співбесіда з працедавцем”

Мета: вироблення навичок ефективної самопрезентації.

Інструкція: кожен учасник випробовує себе в ролі шукача роботи. Хтось із членів групи грає роль працедавця. Ведучий тренінгу може дати установку на відмову “шукачу” або висунення до нього жорстких вимог. Це надасть грі більш реалістичного і творчого характеру.

Учасники, які не беруть участі у співбесіді, спостерігають за грою та після її завершення аналізують, дають зворотний зв'язок “шукачу” стосовно ефективності його самопрезентації і поведінки на співбесіді.

Список використаної літератури

1. Мельниченко О. Ким бути? : комплекс занять із профорієнтації : [для підлітків 15–16 років] / Оксана Мельниченко // Психолог. – 2008. – Листоп. (№41/42). – Вкладка: Профорієнтаційні заняття психолога. – С. 9–48.
2. Шмидт В. Р. Классные часы и беседы по профориентации для старшеклассников : 8–11 кл. / В. Р. Шмидт. – М. : Сфера, 2005. – 119 с.
3. Дем'янчук Н. “Хочу” + “Можу” + “Треба” = “Правильний вибір професії” : прогр. тренінгу з проф. орієнтації для учнів 9–12 кл. / Наталія Дем'янчук // Психолог. – 2009. – Лип. (№ 25/27). – С. 54–64.
4. Жижова О. Перспектива успеха: тренинговое занятие „Путь в профессию, или В поисках призвания”: [для учащихся 9–11 кл.] / Ольга Жижова // Шк. психолог. – 2006. – 1–15 сент. (№ 17). – С. 6 – 8.
5. Лесик, О. Ким бути? : бесіда-гра : [для учнів почат. кл.] / О. Лесик // Почат. освіта. – 2004. – № 27/28. – С. 49–54.
6. Матяш Н. Профорієнтаційні можливості рольової гри на уроках біології / Надія Матяш, Світлана Сябро // Рід. школа. – 2006. – №11. – С. 18–22.
7. Юшко В. І. Ярмарок професій : [сценарій профорієнтац. заходу] / В. І. Юшко // Позаклас. час. – 2006. – №1/2. – С. 59–60.
8. Козловский О. В. Как правильно выбрать профессию : методики, тесты, рекомендации / [О. В. Козловский]. – Донецк : ООО ПКФ “БАО”, 2006. – 800 с.
9. Кондратова Н. О. Діагностика інтелектуального стилю особистості у профконсультаційній роботі / Кондратова Н. О. // Пед. процес: теорія і практика : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України [та ін.]. – К., 2004. – Вип. 1. – С. 170–179.
10. Орсаг Ю. В. Деловая игра “Профконсилиум” : [профорієнтація учасників 9 кл. – вихованців дет. дома] / Ю. В. Орсаг, О. Н. Паншина // Школа и пр-во. – 2008. – № 2. – С. 10–14.
11. Пряжников Н. С. Игры и методики для профессионального самоопределения старшеклассников / Н. С. Пряжников, Е. Ю. Пряжникова. – М. : Первое сентября, 2004. – 223 с.
12. Власюк Л. М. Виховні заходи з профорієнтації учнів 9–11 класів: [сценарії] / Л. М. Власюк // Вихов. робота в школі. – 2009. – №5. – С. 28–33.
13. Резапкина Г. Проблемы с выбором профессии – только верхушка айсберга личностных проблем / Г. Резапкина // Директор школы. – 2008. – №10. – С. 67–69.
14. Пряжников Н. С. Основы организации и планирования профориентационной работы в школе // Психологическая наука и образование. – 2004. – №4. – С. 85–94.

3. Організація професійних випробувань старшокласників

Професійна проба – професійне випробування чи професійна перевірка, яка моделює елементи конкретної професійної діяльності, має завершений вигляд, сприяє свідомому, обґрунтованому вибору професії.

Професійна проба є найважливішим етапом професійного самовизначення, оскільки виступає своєрідним індикатором правильності вибору. Адже навіть дізнавшись про свої можливості, маючи широке уявлення щодо професії і зробивши свій вибір, людина не зможе визначити, подобається їй робота чи ні, чи виконає вона всі її вимоги, поки реально не спробує себе у ній.

Найкраще “приміряти на себе” різні види праці, зробити якнайбільше професійних спроб і після цього вибрати ту професію, в якій можливості особистості розкриються максимально, а задоволеність працею буде найвищою.

У результаті професійних проб учні:

- отримують базову інформацію про конкретні види професійної діяльності;
- моделюють основні елементи різних видів професійної діяльності;
- визначають рівень своєї готовності до праці за обраною спеціальністю тощо.

Професійна проба є способом актуалізації професійного самовизначення і активізації творчого потенціалу особистості школяра.

Кожному учневі необхідно сформувані компетенції та навички у тій чи іншій професії.

Компетенції для учня – це модель його майбутнього, орієнтир у професійній діяльності. Щоб цей орієнтир став цілеспрямованим й усвідомленим, учень повинен зануритися, хоча б на час, у ту професійну сферу, схильність до якої в нього переважає. Одним із варіантів заглиблення у професію є реалізація технології професійних проб.

Коли учень стане головною дійовою особою у певній практичній

діяльності, візьме участь у професійній пробі, то отримає набагато більше, ніж від словесного оповідання про певний вид праці, краще пізнає себе.

Під час професійних проб учні отримують ґрунтовну інформацію про діяльність різних фахівців, набувають досвіду співвідношення власних інтересів, індивідуальних особливостей з вимогами цікавих для них професій у певній практичній діяльності.

З метою допомогти учням самовизначитися у виборі професії, в 11 класі було проведено професійні проби в рольових іграх.

Структура рольової гри. Стрижневим, центральним елементом рольової гри є імітаційна модель об'єкта, бо тільки вона дозволяє реалізувати ланцюжок рішень. Як моделі можуть бути представлені організація, професійна діяльність, сукупність законів чи фізичних явищ тощо. У поєднанні із середовищем (зовнішнім оточенням) імітаційна модель формує проблемний зміст гри.

Дійовими особами у ділової гри є учасники, об'єднані в команди, які виконують індивідуальні чи командні ролі. При цьому модель та дійові особи перебувають в ігровому середовищі, що становить професійний, соціальний чи громадський контекст імітації діяльності фахівців. Сама гра постає варіантом імітаційної моделі; її результат залежить від активності учасників, навчальної мети, яка досягається у процесі взаємодії учнів, регламентованої правилами.

Особливості організації рольової гри:

- гра імітує той чи інший аспект цілеспрямованої людської діяльності;
- учасники гри отримують ролі, які відповідають їх інтересам та мотивують зацікавленість грою;
- ігрові дії регламентуються системою правил;
- у рольовій грі перетворюються просторово-часові характеристики діяльності, що моделюється;
- гра має умовний характер;
- контур регулювання гри складається з таких блоків: концептуального,

сценарного, постановного, сценічного, блоку критики і рефлексії, суддівського, блоку забезпечення інформацією.

Методика проведення рольових ігор охоплює такі етапи:

- упорядкування плану гри;
- написання сценарію, включаючи вказівки для ведучого, правила, рекомендації та інструкції для гравців;
- підбір інформації; засобів;
- розроблення способів оцінювання результатів гри.

Проведення професійних проб як рольових ігор, за словами дітей, – найдієвіший метод професійного самовизначення, тому що він дає змогу спробувати себе у ролі економіста, лікаря, судді, вчителя тощо. Коли роль учителя можна виконати у дні шкільного самоврядування, то професії лікаря, прокурора, адвоката, дизайнера доступні лише через ігрові вправи. Беручи активну участь у грі, учень обирає з багатьох професій ту, яка йому більше до душі, у якій він здатен реалізувати себе як особистість. Проводити ділові гри треба, починаючи з 5–6 класу, аби вже у 9 класі школяр мав можливість свідомо вибрати профіль навчання.

Оскільки випускники були активно задіяні в інноваційному проекті – з 8 класу, вони не відчували труднощів, обираючи профіль навчання у 10-11 класах.

З вищевикладеного можна дійти висновку, що:

- профорієнтаційну роботу треба розпочинати під час навчання у неповній середній школі, вже із середньої ланки;
- найбільш дієвою формою здійснення профорієнтаційної роботи у середній ланці є ігрові вправи;
- на старшому ступені навчання рольові гри слід проводити, максимально наблизивши їх до реальних умов майбутньої професії;
- на рольові гри доцільно запрошувати фахівця з певної професії, оскільки для старшокласників дуже важливим при професійному

самовизначенні є думка останнього;

- варто залучати до проведення рольових ігор батьків (з метою реклами професії сім'ї), працівників центру зайнятості (для ознайомлення з попитом і пропозицією на ринку праці).

Учні, для яких були проведені заняття з профорієнтації у межах інноваційного проекту, соціально адаптовані, у них сформовані ключові компетенції, що є запорукою успіху в подальшому житті.

1. Приклад професійного випробування на основі рольової гри

Тема: Імідж і етикет ділової людини.

Мета:

- перевірка знань, умінь, навичок з розділу “Імідж і етикет ділової людини”;
- розвиток комунікативних здібностей;
- формування активної життєвої позиції.

Тип заняття: нетрадиційне.

Форма заняття: ділова гра.

Оформлення класу: клас розділений на дві зони: перша зона – приймальня, в якій перебувають кандидати на певну посаду; друга зона – кабінет роботодавця.

На дошці: тема заходу, назви етапів гри (Резюме, Твій шанс, Візит до роботодавця, Щасливий квиток фортуни).

Оснащення:

Усі учасники отримують сигнальні картки з літерами А, Б, В, Г.

Попереднє завдання: скласти резюме на форматі А 4.

Тривалість заходу: 80 хв.

Хід заняття

Шановні юнаки та дівчата, ви всі є кандидатами на отримання роботи у фірмі. На жаль вакансій у цій фірмі лише дві.

Кому пощастить? Можу тільки передбачити, що це той, хто найповніше

та цікаво склав своє резюме, той, хто правильно відповість на запитання, той, хто пройде співбесіду зі справжнім роботодавцем. Сьогодні прийматиме вас генеральний директор фірми.

Перший і другий етап гри проходитимуть паралельно. Поки генеральний директор фірми переглядатиме усі ваші резюме і відбиратиме ті, які його найбільш зацікавили, я запропоную претендентам пройти другий етап. А саме: визначити свій шанс, відповівши на запитання тесту. При виборі варіанту відповіді скористайтеся сигнальними картками. За правильну відповідь ви отримаєте Щасливий квиток фортуни, який вам дадуть мої помічники. Кожен Щасливий квиток фортуни збільшуватиме ваш шанс отримати добру роботу.

Отже, вам надається можливість влаштуватися на роботу, про яку ви мрієте. Ви вже знаєте, що кандидатів багато. Припустимо, що вас запросили на співбесіду. Спробуйте уявити себе у запропонованій ситуації та дайте відповідь на такі питання тесту.

Тест

У чому полягатиме ваша домашня підготовка:

А. Ви докладно, щоб нічого не пропустити, відновите у пам'яті всі свої досягнення;

Б. Постараетесь якнайбільше дізнатися про організацію, у якій плануєте працювати, переглянете професійні журнали, обговорите свої плани з людьми, які мають досвід подібної діяльності;

В. Взагалі не думатиме про співбесіду: треба відволіктися. Можливо, влаштуєте вечірку, інакше від тривожних думок заболить голова і з'являться зморшки.

Оптимальним є вибір варіанту Б. Це дозволить вам розумно відповідати запитання і показати, що ви можете допомагати організації.

Деякі фахівці рекомендують заздалегідь перед співбесідою програти ситуацію. Як, на вашу думку, це краще зробити:

А. Ви попросите друга (подругу) виступити у ролі співрозмовника;

Б. Протягом тижня спробуєте отримати список питань, які вам можуть поставити, бо, по-перше, це продемонструє ваші навички роботи, по-друге, справді допоможе підготуватися;

В. Перед сном уявите майбутній іспит і кілька разів програєте відповіді, стежачи за тим, як вони звучали.

Краща відповідь А чи В. Тактику В застосовують спортсмени перед змаганнями: уявлення себе переможцями добре тонізує. Якщо вже ви відповіли Б, то краще взагалі не йдіть на співбесіду.

Іноді фахівці радять готуватися до найгіршого. У чому це найгірше, на думку, полягає:

А. Ви постійно кажете собі “Я невдаха”, це заспокоїть і підготує до іспиту;

Б. На співбесіді ви розповісте про все найбільш жахливе і безглузде, що з вами трапилося протягом навчання, підкресливши, що тепер із такими ситуаціями ви впоралися б краще;

В. Продумуєте найжахливіші варіанти можливих запитань і готуєте відповіді на них.

Правильна відповідь В. Обравши цей варіант, ви підготуєтеся до будь-якої несподіванки і в разі невдачі не помрете від розчарування.

І от ви заходите до кабінету. Ваш співрозмовник зустрічає вас у дверях і запрошує сісти. Ви озираетесь і вибираєте:

А. Стілець перед письмовим столом;

Б. Диван;

В. Залишитесь стояти.

А – це найкраще місце випробуваного, навпроти екзаменатора. Контролює ситуацію він. Диван – це підступно, ви змусите роботодавця сісти поруч з вами, що поставить вас у незручне становище. Якщо ж ви залишитесь стояти, вам обом буде ніяково.

Ви сідаєте на стілець і:

А. Кладете ногу на ногу, схрещуєте руки на грудях;

Б. Сідаєте і відкидаєтеся на спинку стільця;

В. Сидячи на краєчку стільця, нахиляєтеся уперед, демонструючи увагу і готовність;

Г. Щосили намагаєтеся істерично не розсміятися.

Кращий варіант Б. Це найбільш нейтральна поза. Поза А ворожа і агресивна, В видає ваше хвилювання, а Г – найгірше, що ви можете зробити.

Хто починає розмову?

А. Ви – ставите запитання про організацію, у якій хочете працювати;

Б. Ваш співрозмовник.

Правильна відповідь Б. Це його гра.

Дзвонить телефон. Господар кабінету знімає трубку і тривалий час розмовляє. Ви:

А. Сидите дуже тихо, не відволікаючись, зберігаєте в очах люб'язний вираз;

Б. Легенько стукаєте пальцями на столу, аби роботодавець зрозумів, що ваш час також дорого коштує;

В. Кашляєте, прочищаєте горло, щоб звернути на себе увагу;

Г. Устаєте з місця та розглядаєте книжки, які стоять на полицях.

Найкращий варіант Г. Це найбільш природна і тактовна поведінка.

Роботодавець запитує, чи сподобалася вам ваша остання робота і чому з неї звільнилися. Ваша відповідь:

А. Я категорично не зійшовся поглядами із тодішнім керівництвом;

Б. Я досяг найбільш можливого у тій організації та зрозумів, що час рухатися далі;

В. Робота мені подобалася, але робочий день був нестерпно довгим;

Г. Та робота не приносила мені задоволення.

Правильна відповідь Б. Вона дає змогу показати себе з кращого боку і пояснює, чому залишили роботу. До речі, з власної ініціативи. А – характеризує

вас як підривний елемент, В – як неробу, а Г – як мрійника, далекого від реального життя.

Роботодавець цікавиться, скільки ви зараз отримуєте. Припустимо, ви заробляєте 3000 грн.

- А. 3000 грн;
- Б. 4000 грн;
- В. Приблизно 10000 грн;
- Г. Це секрет.

Кращий варіант Б. Жодна людина у цій ситуації не назве точну цифру свого заробітку. Та від вас і не чекають щирості. Співрозмовник автоматично відніме з вашої суми певну цифру. Отже, коли ви відповісте Б, то, по суті, скажете правду.

Роботодавець дістає сигарети – і пропонує вам закурити. Ви відповідаєте:

- А. Ой, що Ви, навіть диму я не перенешу;
- Б. Дякую, ні;
- В. Спасибі, із задоволенням;
- Г. Дякую, але для мене це занадто міцні сигарети.

Правильна відповідь Б, незалежно від цього, курите ви чи ні. Це неписане правило гри. До речі, курці мають менше шансів отримати роботу. Якщо фірма постає перед вибором між двома фахівцями, один з яких курить (а кваліфікація абсолютно однакова), то віддасть перевагу некурящому.

Ви розповідаєте про свої успіхи. Він дивиться на годинник. Ви:

А. Теж дивитеся на свій годинник і чемно змінюєте тему розмови, повідомивши, що у вас призначена ще одна зустріч; у такий спосіб ви збережете контроль над ситуацією;

- Б. Кажете: “Вибачте, що змусив Вас нудьгувати”;
- В. Перейдете до іншої, цікавішої деталі своєї біографії;
- Г. Запитаєте щось про організацію, в якій хочете працювати.

Правильний варіант Г. Ніщо не спонукає до симпатії сильніше, ніж

запитання, відповідь на яке співрозмовнику добре відома.

Як ви вважаєте, погляд просто в очі під час розмови:

- А. Справляє враження грубе і відразливе;
- Б. Передбачає чесність і соціальну справедливість;
- В. Його неможливо витримати.

Правильні відповіді Б і В. Деякі люди так вірять у кліше “очі – дзеркало душі”, що ні на секунду не відривають погляду співрозмовника. Це помилка. Раз у раз цілком можна відводити й опускати очі, але, звісно, постійно ховати погляд не годиться.

Відповідаючи на запитання про плани і перспективи, ви відповідаєте:

- А. От би таку посаду, як ваша!
- Б. Поки що не знаю;
- В. Хотілося б відкрити власну справу;
- Г. Хочу працювати на посаді, доки не вичерпаю можливості свого професійного зростання.

Найкращий варіант Г.

На усі запитання слід відповідати абсолютно чесно. Ви згодні з цим твердженням:

- А. Так;
- Б. Ні.

Оптимальна відповідь Б. Не вдавайтеся до прямої брехні, але намагайтеся подати себе у привабливому вигляді.

Як ви потиснете руку свого співрозмовника на прощання?

- А. М'яко, делікатно;
- Б. Міцно;
- В. Візьмете руку співрозмовника двома своїми руками і тепло потиснете;
- Г. Щоб продемонструвати силу, сильно здавите йому руку, бо тільки так зможете показати, яких зусиль вам це коштує.

Краща відповідь Б.

Вам пропонують сісти, ви розміщуєтеся від роботодавця на відстані:

- А. 60–120 см;
- Б. 120–300 см;
- В. 0–60 см;
- Г. від 300 і далі.

Оптимальний варіант Б. Це соціальна зона, зона ділових відносин. Така відстань є доцільною на ділових зустрічах, під час яких немає потреби встановлювати близькі стосунки.

Загальновідомо, що жести, міміка, пози можуть подавати негативні сигнали співрозмовнику. Ваш співрозмовник (роботодавець) знімає окуляри і відкладає їх убік, отже він:

- А. З чимось не згоден;
- Б. Нудьгує;
- В. Нервується;
- Г. Не хоче більше вас слухати.

Г – якщо людина знімає окуляри і демонстративно відкладає їх убік, отже вона більше не хоче вас слухати.

Співрозмовник просить вас назвати свої слабкі сторони:

- А. У мене немає слабких сторін;
- Б. Промовчу;
- В. Іноді люди виводять мене з рівноваги;
- Г. Я люблю солодке.

Г – найкраще відповісти нейтрально, із часткою гумору, це найкращий варіант відповіді на запитання.

Що підвищує шанси особи на успіх?

- А. Зарозумілість;
- Б. Нахабність;
- В. Знання етикету;
- Г. Фахові знання, вміння, навички.

Правильні відповіді В і Г.

Чи можна запитувати?

А. Так;

Б. Ні.

А – прийом працює – це двосторонній процес. Неодмінно з'ясуйте усе, що вас цікавить у майбутній роботі. Це підкреслить ваш діловий настрій.

Як багато ви повинні виглядати, йдучи на співбесіду?

А. В одязі ділового стилю;

Б. Заможно і модно;

В. Одяг має відповідати загально визнаним стандартам тієї сфери, роботу в якій ви плануєте отримати;

Г. Одяг мусить бути охайним, чистим, добре відпрасованим.

В і Г – без коментарів.

Чи можна спізнюватися на співбесіду?

А. Так;

Б. Ні.

Правильна відповідь Б, краще прибути на співбесіду трохи раніше.

Тепер, будь ласка, поррахуйте, скільки ви зібрали Щасливих квітків фортуни.

Виявляються кандидати з найбільшою кількістю (приблизно 5–6 осіб). Вони запрошуються на співбесіду.

З іншого боку, на співбесіду запрошуються кандидати, не які набрали достатньої кількості Щасливих квітків фортуни, але зацікавили роботодавця своїм резюме.

Співбесіду проводить запрошений керівник фірми індивідуально з кожним кандидатом у зоні кабінету. Решта, не запрошені на співбесіду, спостерігають ситуацію прийняття на роботу, зазначаючи помилки, якщо вони є.

Ймовірні питання співбесіди:

Ваш сімейний стан, умови проживання.

Чому вирішили працювати саме у нашій організації?

Якому типу роботу ви віддасте перевагу?

Який стан вашого здоров'я?

Як ви можете охарактеризувати себе?

Хто дав вам пораду звернутися саме до нас?

На яку зарплатню ви розраховуєте?

Які ваші інтереси поза роботою?

Які ваші цілі у житті?

Чи є у вас слабкі сторони?

Що ви вважаєте сильною стороною вашої особистості?

Ваша освіта?

Чи вмієте ви працювати з комп'ютером?

Як ви вчините, якщо на вас нагрімають товариші по службі, керівник?

Цими питаннями роботодавець не обмежується, деякі з них можуть бути дуже несподіваними.

Під час паузи, поки керівник фірми вирішує, кого прийняти працювати, викладач розмовляє з учнями про можливі помилки кандидатів під час співбесіди.

Роботодавець оголошує переможців гри, пояснює, чому саме вони ухвалені на посади у його фірму.

Усі учні, які пройшли 2-й етап, отримують оцінку відмінно, переможці отримують призові 5.

Підсумкове слово вчителя

Ведучий: Сподіваюся, у майбутньому ви станете добрими фахівцями з міцними фундаментальними знаннями, одержаними у школі, зі спеціальними знаннями, вміннями і навичками, які ви здобудете в інших освітніх установах. А ділові і моральні якості особистості, що ви виховаете у собі, розвиватимете протягом усього свого життя, знання ділового етикету лише збільшать ваш

шанс бути завжди затребуваними.

2. Приклад професійного випробування на основі створення проекту

Тема: Розробка технологічного процесу механічної обробки деталі “Вісь”.

Початкові дані для виконання проекту: креслення деталі; річна програма виготовлення деталей (20000 штук на рік); 2-змінний режим роботи підприємства (кількість змін за добу).

Структура проекту: аналіз технологічної складової конструкції деталі; визначення типу виробництва; вибір методу отримання заготовки; розробка технологічного процесу обробки деталі, уточнення вимог професії до професійно важливих якостей інженера-технолога.

1. Аналіз технологічної складової конструкції деталі.

Деталь, згідно із класифікатором, є типовим представником деталей типу “Вісь” і належить до групи тіл, які обертаються. Конструкція деталі недостатньо технологічна, оскільки переважає ступенева конструкція осей та валів, яка передбачає збільшення діаметрів виробу з одного у бік іншого кінця. Для цієї деталі характерним є достатньо висока жорсткість, адже співвідношення її довжини до діаметру не перевищує 1:15, що забезпечує вільний доступ інструмента до оброблюваних поверхонь. Такі характеристики деталі “Вісь” дозволяють використовувати високопродуктивні режими різання.

Деталь “Вісь” виготовляється із сталі марки М45, яка має високі механічні і технологічні властивості, зручна в обробці. Сталь М45 (ГОСТ 1060-86) має такий хімічний склад: “С” (вуглець) – 0,4...0,5 %; “Si” (кремній) – 0,17...0,37 %; “Mn” (марганець) – 0,5...0,8 %; “S” (сірка) до 0,045 %; “Ni” (нікель) – 0,3 %.

2. Визначення типу виробництва.

Залежно від розмірів виробничої програми, особливостей виробу, технічних і економічних умов, виробничий процес умовно поділяють на три основні типи: одиничне, серійне, масове. Крім того, серійне виробництво

поділяється ще й на дрібносерійне, середньосерійне і багатосерійне (ГОСТ 3.1121-84).

Для одиничного виробництва характерним є виготовлення малих об'ємів однакових виробів, повторне виготовлення яких, як правило, не передбачається. Під час такого виробництва виробничі операції виконуються без періодичного повторення на універсальному технічному обладнанні з використанням уніфікованих пристроїв (лещата для кріплення деталей, кутники, різці, свердла, фрези, вимірвальні прилади і т.д.).

Для серійного виробництва характерним є виготовлення (відновлення) виробів періодично повторювальними партіями. Такий тип виробництва є основним у машинобудуванні. Понад 80% всієї продукції машинобудування країни здійснюється на заводах серійного виробництва (станки, преси, насоси, вентилятори і т. д.).

Масове виробництво призначене для виготовлення деталей у великій кількості, які безперервно виготовляються (ремонтуються) впродовж тривалого часу. Для такого виробництва характерним є те, що на більшості робочих місць виконується одна і та ж робоча операція. У такому типі виробництва використовується високопродуктивне обладнання, спеціалізовані агрегати, автоматизовані станки та інструменти. Типовим прикладом масового виробництва є підприємства з випуску автомобілів, тракторів, мотоциклів, велосипедів, швейних машин тощо. Особливістю багатосерійного виробництва є те, що у виробничому процесі використовуються різноманітні види станків (універсальні, спеціальні, спеціалізовані), спеціальні пристосування і стандартний інструмент.

3. Вибір методу отримання заготовки.

Заготовка є предметом виробництва, з якого за рахунок зміни форми, розмірів і його властивостей виготовляють деталі або ж нероз'ємну складальну одиницю виробу. Матеріал, розмір і форма деталі та тип виробництва визначає спосіб отримання заготовки. Для деталі “Вісь” таким способом є отримання

заготовки із прокату, гарячої штамповки і лиття. Вибір заготовки здійснюється залежно від її вартості.

Визначимо таку вартість для деталі “Вісь” із заготовки прокату і гарячої штамповки:

– маса деталі – 0,28 кг;

– маса заготовки з прокату – 0,577 кг;

– маса заготовки з гарячої штамповки – 0,33 кг.

Зважаючи на те, що для виготовлення деталі необхідно і достатньо однокового об’єму механічної обробки, за допомогою формули 1 визначаємо вартість заготовок, отриманих різними способами.

$$S = \frac{C_i}{1000} Q_k - (Q - q) \frac{25}{1000} \quad (1)$$

де:

C_i – базова вартість 1 тонни заготовок (для гарячої штамповки – 3100 грн, для прокату – 1800 грн);

Q – маса заготовки;

q – маса відходів;

$S_{відх}$ – ціна відходів за одну тонну (293 грн).

Використавши формулу 1, визначаємо кінцеву вартість деталі “Вісь”.

Для гарячої штамповки вона становить

$$S = \frac{3100}{1000} 0,33 - 0,05 \frac{293}{1000} = 1,022 \text{ грн.}$$

Для прокату

$$S = \frac{1800}{1000} 0,577 - 0,297 \frac{293}{1000} = 1,038 \text{ грн.}$$

Такі розрахунки дали можливість дійти висновку про доцільність використання як заготовки гарячої штамповки.

4. Розроблення технологічного процесу обробки деталі.

Технологічний процес виготовлення деталі “Вісь” складається із таких чотирьох операцій: фрезерно-центрувальна, токарна, фрезерна, свердлильна і

шліфувальна. Для виконання виробничих операцій необхідні такі обладнання та інструменти: станки (фрезерно-центрувальний МР-75, токарно-гвинторізний 16А16, горизонтально-фрезерний 6Н82, вертикально-свердлильний 2Н112, круглошліфувальний 3М131), пристосування (рифлений центр, кондуктор), інструменти для обробки (фреза торцева 2210-0061 ГОСТ 9304, фреза В-5 В-12 ГОСТ 3755-78, різець 2241-0174 ГОСТ 3755-78, круг шліфувальний ГОСТ 2424-75) і вимірювальні інструменти (штангенциркуль ШЦ 1 ГОСТ 166-88, скоби, шаблони, свердло, розвертка, пробка).

5. Уточнення вимог професії до професійно важливих якостей інженера-технолога. У процесі розробки технологічного процесу виготовлення деталі “Вісь” і безпосереднього виконання учнями практичних робіт розкрилися можливості для професіографічної діяльності старшокласників й уточнення вимог професії інженерно-технічного напрямку. Результатом такої діяльності стало складання учнями професіограми професії за заданим нами зразком, який передбачав узагальнення інформації про конструкторську і технологічну інженерну діяльність. Такі види діяльності суттєво різняться знаннями і рівнем підготовки, оскільки інженери-конструктори придумують певний виріб (обладнання, об’єкт, предмет), а інженери-технологи вирішують проблему, як його виготовити.

Отже, для ознайомлення старшокласників із специфікою професійної діяльності фахівців сфери інженерно-технічної праці нами було розроблені завдання, які передбачали залучення учнів до проектної діяльності. У межах запропонованого нами проекту учень мав розробити технологічний процес механічної обробки (виготовлення) деталі “Вісь” із сталі. Така діяльність учнів не лише виконувала функцію професіографічного забезпечення професійного самовизначення старшокласників, а й дозволила випробувати себе у безпосередньому виробництві продукту інженерно-технічної праці й у такий спосіб забезпечити усвідомлене й обґрунтоване професійне самовизначення старшокласників у сфері інженерно-технічних професій і спеціальностей. Крім

того, така методика є дієвою для розгортання процесів самопізнання, самооцінки та самовдосконалення, розвитку професійно важливих якостей, які у майбутньому забезпечать досягнення високого рівня професійної майстерності.

Список використаної літератури

1. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности : учеб. пособ. для ВУЗов / В. А. Бодров. – М. : ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.
2. Горюнова Л. В. Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования России : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Л. В. Горюнова. – Ростов на Дону, 2006. – 427 с.
3. Зеер Э. Ф. Психология профессионального развития : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / Э. Ф. Зеер. – М. : Издательский дом “Академия”, 2006. – 480 с.
4. Психологія діяльності та навчальний менеджмент. Ч. 1. Психологія суб'єкта діяльності / В. А. Козаков. – К. : КНЕУ, 2000. – 243 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія / П. А. М'ясоїд. – К. : Вища школа, 2000. – 479 с.
6. Пріма Р. М. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Р. М. Пріма. – Луцьк, 2010. – 466 с.
7. Свєргун О. Психология успеха, или Как стать хозяином своей жизни / О. Свєргун. – М. : Аст Пресс, 1999. – 384 с.
8. Сергеєнкова О. П. Психологія / О. П. Сергеєнкова, О. О. Грейліх, О. М. Плачкова. – К. : Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т. – 2004. – 168 с.
9. Тесты для отбора персонала. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2003. – 256 с.
10. Федоришин Б. А. Система профинформационной работы со старшеклассниками / Б. А. Федоришин. – К. : Рад. школа, 1988. – 176 с.

4. Діяльність практичного психолога зі сприяння активізації процесу професійного самовизначення старшокласників

З метою сприяння активізації внутрішніх механізмів самодіяльності особистості, таких як самооцінка, самопізнання і самовдосконалення, для практичних психологів пропонується у роботі з учнями старших класів застосовувати додатковий модуль до курсу профорієнтаційного спрямування “Професійний успіх: стратегія руху” 10 клас (7 год.) (авт. О. Мельник, І. Ткачук) під назвою “Професійний успіх: напрями самовдосконалення”.

Мета модулю реалізується у процесі виконання 7 практичних робіт і підсумкового творчого домашнього завдання “Я і мій майбутній професійний успіх”. Під час практичних робіт учні узагальнюють самостійно здобуті знання про себе, мають можливість висловити свою згоду чи незгоду з отриманими результатами, намагаються пов’язати їх зі своїми самостереженнями, зробити висновки щодо свого самовдосконалення. Саме такий активізуючий підхід до вивчення тематики курсу зумовлює використання зазначеного комплексу практичних робіт. Це надає можливість учневі знайти відповіді (не просто отримати в готовому вигляді, а самим їх відшукати) на найцікавіші для себе питання щодо особливостей власного “Я”. Складений учнем особистий психологічний портрет дозволяє йому поставити перед собою цілі для самовдосконалення, сформулювати завдання роботи над собою.

Особливістю виконання цих практичних робіт є те, що учні мають не тільки виконувати завдання і робити відповідні обчислення, але й самі характеризувати отримані показники, користуючись наданими критеріями. При цьому слід завжди пам’ятати, що оцінку психологічних показників учня уповноважені давати тільки психологи-фахівці. Ті ж самооцінки, які роблять учні, мають суто демонстраційний характер, який допомагає краще зрозуміти сутність психічних процесів. Зазначимо, що модуль повинен викладатись фахівцями, які мають психологічну освіту, або за участі шкільного психолога, адже необережне використання психологічних термінів може завдати шкоди

психічному здоров'ю деяких учнів.

Кожна практична робота представлена за такою схемою: інструктивна картка для учнів, роздатковий матеріал, інструкція для викладача, коментар, додаткова інформація.

В інструктивній картці для учнів наведено хід роботи, який учні мають записати у свої зошити та виконувати. Роздаткові матеріали викладач готує заздалегідь і роздає учням під час тих практичних робіт, які це передбачають. Інструкція для викладача розписує дії викладача в процесі виконання конкретної практичної роботи. У коментарі надаються спостереження, рекомендації та поради викладача, який вже проводив цю роботу з учнями.

Запропонований модуль ґрунтується на методичних розробках, викладених у методичному посібнику “Комплекс практичних робіт за тематикою “Вища нервова діяльність” курсу “Біологія людини” (автори Г. Леонська, І. Ткачук, Л. Топчій).

Практична робота № 1

Інструктивна картка для учнів

Тема: Визначення швидкості психомоторної реакції людини.

Мета роботи: визначити швидкість особистої психомоторної реакції та охарактеризувати витривалість своєї нервової системи.

Обладнання: секундомір, олівець, лінійка, ручка для записів.

Хід роботи

Головне завдання: проставити якнайбільше крапок в кожному з 6 прямокутників. Тривалість роботи в кожному прямокутнику – 5 с.

1. За сигналом викладача треба почати ставити крапки у першому прямокутнику бланку. Далі за командою викладача перейти до другого прямокутника, третього, четвертого, п'ятого і шостого. Перехід здійснювати в напрямку ходу годинникової стрілки, не перериваючи роботи. **Весь час слід працювати в максимальному для себе темпі.** Закінчити роботу за командою

викладача.

2. Підсумувати кількість крапок в кожному прямокутнику і записати це число в ньому ж. Підрахувати і записати загальну суму проставлених крапок (Σ). Вирахувати й записати особисту середню швидкість психомоторної реакції за формулою $V = \Sigma / t$. Порівняти показник своєї швидкості психомоторної реакції із середнім показником по класу.

3. На означеній осі координат за своїми показниками побудувати графік виконання роботи.

4. Зробити висновки щодо витривалості своєї нервової системи, користуючись цим графіком.

1

2

3

6

5

4

$\Sigma =$ СЕРЕДНЯШВИДКІСТЬ ОСОБИСТОЇ ПСИХОМОТОРНОЇ РЕАКЦІЇ ($V_{\text{осов}}$) =

$V_{\text{сеп}} =$

Висновки:

Додаткові завдання. Відповісти на питання:

1. Як я розумію поняття “швидкість реакції”?
2. Навести приклади важливості високої швидкості реакції в трьох професіях.

Інструкція для викладача

Викладач роздає учням друковані інструктивні картки лабораторної роботи, або учні записують під диктовку викладача пункти роботи і креслять прямокутнички та вісі координат у своїх зошитах відповідно до малюнків викладача на дошці.

Після того, як інструктивна картка буде підготовлена, викладач пояснює, що у цій роботі учні ознайомляться з такими властивостями нервової системи, як швидкість проходження нервового імпульсу від кори півкуль великого мозку до м'язів руки і від них назад до кори півкуль, витривалість нервової системи, тобто здатність виконувати інтенсивну роботу певний час. Саме для цього важливо, щоб учень ставив крапки у максимальному для себе темпі.

Далі викладач звертає увагу учнів на розташування прямокутників 3 та 4 для того, щоб вони правильно робили перехід з одного в інший та пропонує їм потренуватися ставити крапки на клаптикові паперу. Ставити крапки обов'язково слід олівцями, бо слідів від кулькових ручок можна не побачити.

За командою викладача учні починають ставити крапки протягом 5 с у першому прямокутнику, за командою “перехід” переходити в другий і так далі до команди “стоп” через 30 с загальної роботи.

Потім учні рахують крапки в кожному прямокутнику і в них же проставляють їх кількість. Складаючи кількість крапок в кожному прямокутнику, учні визначають загальну кількість проставлених крапок за 30

с (Σ) і поділивши суму на 30 с визначають швидкість своєї психомоторної реакції в крапках/с. Тут доречно нагадати учням, що після суми слід проставити позначку кр. – крапки, а після показника швидкості – кр/с, адже більшість з них цього не робить.

Коли учні підраховують суму крапок і швидкість своєї реакції, викладач, питаючи в кожного з них про показник особистої швидкості психомоторної реакції, записує показники всіх учнів на дошці і дає завдання одному учневі з калькулятором визначити середній показник швидкості психомоторної реакції по класу. Викладач пояснює поняття “критерій оцінки” і як використовується середній показник для оцінки експериментально отриманих даних. Далі учні записують підрахований середній по класу показник швидкості – $V_{\text{СЕР}}$ у своїх роботах і з ним порівнюють власні показники.

Третє завдання практичної роботи полягає в побудові графіку виконання роботи. Спочатку викладач пояснює, що у різних сферах людської діяльності для зручності спостереження за проходженням різних процесів використовують такий математичний метод, як побудова графіку. Форма ламаної лінії графіку демонструє спостерігачу перебіг процесу. Ось, наприклад, процес, який всі зараз виконали. Як він має проходити? Викладач на осі координат (на вертикальній осі відкладають кількість крапок, на горизонтальній – час: 5 с, 10 с, 15 с ...) будує теоретичний графік виконання роботи, весь час коментуючи: у перші 5 с учень ставить у першому прямокутнику, припустимо, 37 крапок; у наступні 5 с він, при звичаївшись до дії, ставить 43 крапки; але далі поступово накопичується втома і учень в кожному наступному прямокутнику ставить все менше і менше крапок. Тобто, в більшості випадків графік виконання такої роботи матиме такий вигляд (у цей момент викладач закінчує малювання теоретичного графіку, з'єднуючи ламаною лінією всі 6 визначених точок). Це є нормальний графік витривалості нервової системи, бо за 30 с проставлення крапок сильної втоми м'язів не буває, але багаторазове проходження імпульсу по одних і тих же нервових клітинах зумовлює певну втому нервової системи. Графік наочно

демонструє, коли настає втома – ми можемо це побачити за кількістю крапок в останніх прямокутниках.

Учнів треба підвести до того, щоб вони зробили такі висновки:

1. Швидкість моєї психомоторної реакції більша (або менша, чи дорівнює) середньому показнику по класу.

2. Витривалість моєї нервової системи можна назвати нормальною (коли в останній точці показник був меншим, ніж у першій);

або витривалість моєї нервової системи можна назвати підвищеною (коли в двох останніх точках показники не зменшувались, порівняно з першою);

або витривалість моєї нервової системи висока (коли в двох останніх точках показники були більшими, ніж у першій).

Викладач допомагає учням оцінити витривалість своєї нервової системи у більш складних випадках.

Аналізуючи якість виконання цієї практичної роботи, педагог ще раз пояснює, що середній показник став критерієм оцінювання отриманих кожним учнем результатів.

Цей показник викладач згадує і використовує надалі при поясненні теми “Типи темпераментів”, співвідносячи отримані показники з поняттям “рухливість”.

Практична робота № 2

Інструктивна картка для учнів

Тема роботи: Визначення індивідуальної особливості процесу сприйняття інформації.

Мета роботи: визначити індивідуальну особливість сприйняття інформації з навколишнього середовища.

Обладнання: набір малюнків, набір варіантів можливих назв до малюнків.

Хід роботи

1. Уважно придивитися до малюнків. Із можливих варіантів назв до

кожного малюнка вибрати той *єдиний*, який, на вашу думку, є найбільш вдалим, і занести його номер у таблицю:

№ малюнка	№ назви	Буквена позначка	№ малюнка	№ назви	Буквена позначка	№ малюнка	№ назви	Буквена позначка

2. Роздивитися наведену матрицю розрахунків і, користуючись нею, вибрати буквені позначки своїх назв кожного малюнка та проставити їх у відповідний стовпчик таблиці.

Матриця розрахунків

К	А	Е
1	2	3
4	5	6
7	8	9
10	11	12

К – конкретний тип сприйняття

А – абстрактний тип сприйняття

Е – емоційний тип сприйняття

3. Підрахувати загальну кількість кожної букви, якими позначені типи сприйняття:

К – _____ **А** – _____ **Е** – _____

Якщо кількість відповідей у всіх категоріях приблизно однакова, то такий тип сприйняття можна назвати гармонійним.

Висновок:

Додаткові завдання. Відповісти на питання:

1. Як я розумію поняття “абстрактне” та “конкретне”?
2. Навести п’ять прикладів абстрактних та п’ять прикладів конкретних образів.

Інструкція для викладача

Кожний учень має отримати набір малюнків з варіантами підписів до них. Пояснюючи учням, як користуватися матрицею розрахунків, можна всім класом роздивитися перший малюнок і перечитати всі підписи до нього. Зрозумівши, про що йдеться, кожний учень у стовпчику “№ назви” своєї інструктивної картки проставляє номер тієї з 12 відповідей, яка, на його думку, є найбільш вдалою. Далі шукаємо у матриці розрахунків, у який стовпчик потрапив номер назви, який щойно було знайдено. Цей номер учень має розшукати в одному з трьох стовпчиків матриці розрахунків: “К”, “А” або “Е”, саме ту буквену позначку (“К”, “А” або “Е”) учень має поставити у третій стовпчик таблиці, яку він заповнює. За цим прикладом учні далі вже самостійно виконують завдання 1 і 2 цієї практичної роботи.

У тому випадку, коли учні самі в зошиті записують хід роботи, то матрицю розрахунків викладач може записати на дошці. Тоді учні не занотовують її у свої зошити, а користуються записом на дошці.

Залежно від отриманих результатів учні мають зробити висновок, який тип сприйняття інформації у них переважає, хоча можливі й варіанти, коли однаково проявлені два типи сприйняття інформації.

Коментар

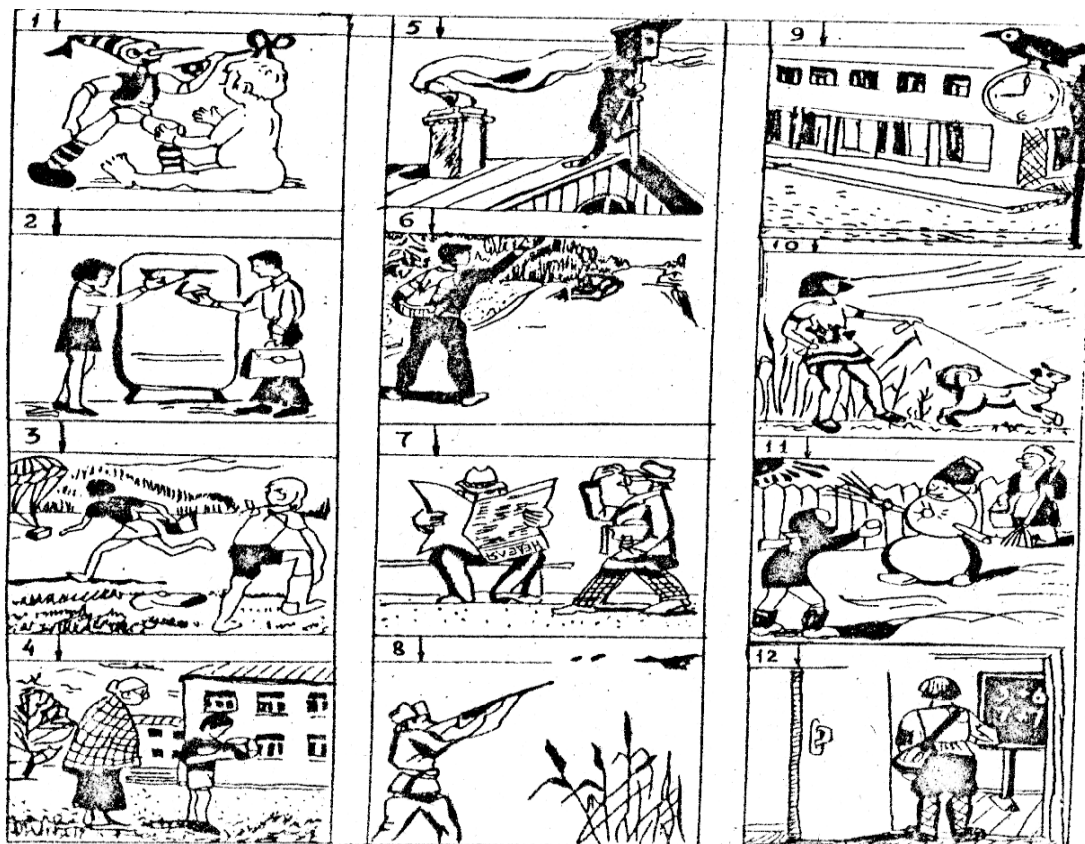
Отримані показники викладач зберігає і використовує надалі при поясненні поняття “спеціалізація півкуль великого мозку”.

Така методика дозволяє встановити декілька найбільш поширених у пізнавальній діяльності типів сприйняття. Знання щодо індивідуальних особливостей сприйняття інформації допоможуть у виявленні причин труднощів, що виникають під час навчання, та знаходженні шляхів їх подолання.

Роздатковий матеріал до практичної роботи № 2

Малюнки до практичної роботи

“Визначення індивідуальної особливості процесу сприйняття інформації”

Варіанти можливих назв до малюнків

№	Можливі назви малюнків	№	Можливі назви малюнків
1	1) Лялька. 2) Гра. 3) Дружба. 4) Буратіно. 5) Глупота. 6) Симпатія. 7) Товстун. 8) Схожість. 9) Цікавість. 10) Дитина. 11) Нерозуміння. 12) Впевненість	7	1) Газета. 2) Привітання. 3) Доброта. 4) Сквер. 5) Відпочинок. 6) Гордість. 7) Пішохід. 8) Помилка. 9) Здивування. 10) Читач. 11) Неуважність. 12) Образа.
2	1) Лист. 2) Прохання. 3) Радість. 4) Діти. 5) Новина. 6) Надія. 7) Поштова скринька. 8) Повідомлення. 9) Сум. 10) Учні. 11) Поздоровлення. 12) Туга	8	1) Чоловік. 2) Спритність. 3) Радість. 4) Качка. 5) Загибель. 6) Надія. 7) Спортсмен. 8) Політ. 9) Байдужість. 10) Наатураліст. 11) Розвага. 12) Лихо
3	1) Луг. 2) Дозвілля. 3) Здивування. 4) Дівчата. 5) Рух. 6) Цікавість. 7) Парашут. 8) Подія. 9) Радість. 10) Подруги. 11) Відпочинок. 12) Засмучення	9	1) Вікна. 2) Момент. 3) Нудьга. 4) Птах. 5) Спокій. 6) Надія. 7) Годинник. 8) Життя. 9) Збентеження. 10) Мостова. 11) Безмовність. 12) Радість
4	1) Подвір'я. 2) Спорт. 3) Образа. 4) Бабуся. 5) Гра. 6) Байдужість. 7) Хлопець. 8) Старість. 9) Жах. 10) Футболіст. 11) Витівка. 12) Печаль	10	1) Дівчинка. 2) Рух. 3) Задоволення. 4) Собака. 5) Супутник. 6) Радість. 7) Літо. 8) Біг. 9) Побоювання. 10) Стежка. 11) Відпочинок. 12) Відданість

№	Можливі назви малюнків	№	Можливі назви малюнків
5	1) Дах. 2) Спритність. 3) Цікавість. 4) Кішка. 5) Гнучкість. 6) Жадібність. 7) Шпаківня. 8) Розбій. 9) Сміливість. 10) Димар. 11) Грабунок. 12) Безтурботність	11	1) Двірник. 2) Схожість. 3) Смуток. 4) Хлопець. 5) Руйнування. 6) Радість. 7) Паркан. 8) Загибель. 9) Співчуття. 10) Зима. 11) Забава. 12) Нудьга.
6	1) Дорога. 2) Подорож. 3) Невпевненість. 4) Літо. 5) Запізнення. 6) Впевненість. 7) Автомобіль. 8) Необхідність. 9) Сумніви. 10) Юнак. 11) Поспіх. 12) Хвилювання	12	1) Бідняк. 2) Арифметика. 3) Туга. 4) Сирота. 5) Навчання. 6) Сумніви. 7) Обідранець. 8) Наука. 9) Захоплення. 10) Жебрак. 11) Знання. 12) Надія

Практична робота № 3

Інструктивна картка для учнів

Тема роботи: Демонстрація різниці між повною та розподіленою увагою.

Мета роботи: практично перекоонатися в наявності різниці між повною та розподіленою увагою.

Обладнання: фрагмент коректурної таблиці В. Анфімова, секундомір, ручка.

Роздатковий матеріал до практичної роботи № 3

С Х А В С Х Е В И Х Н А И С Н Х В Х В К С Н А И С В Х В Х Е Н А И С Н Е В Х А К
В И Х И В С Н А В С А В С Н А Е К Е А Х В К Е С В С Н А И С А И С Н А В Х Н Е К
Н К И С К В К Е К В Х И В Х Е И С Н Е И Н А И Е Н К Х К И К Х Е К В К И С В Х И
Х А К Х Н С К А И С В Е К В Х Н С Н Е И Х Е К Х И С Н А К С К В Х К В Н А В С Н
И С Н А И Х А Е Х К И С Н А И К Х Е Х Е И С Н А Х К Е К Х В И С Н А И Х В И К Х
С Н А И С В Н К Х В А И С Н А Х Е К Е Х С Н А К С В Е Е В Е А И С Н А С Н К И В
К Х К Е К Н В И С Н К Х В Е Х С Н А И С К Е С И К Н А Е С Н К Х К В И Х К А К С
А И С Н А Е Х К В Е Н В Х К Е А И С Н К А И К Н В Е В Н К В Х А В Е И В И С Н А
К А Х В Е И В Н А Х И Е Н А И К В И Е А К Е И В А К С В Е И К С Н А В А Х Н С В
Н К Е С Н К С В Х И Е С В Х К Н К В С К В Е В К Н И Е С А В И Е Х Е В Н А И Е Н
К Е И В К А И С Н А С Н А И С Х А К В Н Н А К С Х А И Е Н А С Н А И С В К Х Е В
Е В Х К Х С Н Е И С Н А И С Н К В К Х В Е К Е В К В Н А И С Н А И С Н К Е В К Х
А В С Н А Х К А С Е С Н А И С Е С Х К В А И С Н А С А В К Х С Н Е И С Х И Х Е К
В И К В Е Н А И Е Н Е К Х А В И Х Н В И Х К Х Е Х Н В И С Н В С А Е Х И С Н А И
Н К Е Х В И В Н А Е И С Н В И А Е В А Е Н Х В Х В И С Н А Е И Е К А И В Е К Е Х

Н К И С К В К Е К В Х И В Х Е И С Н Е И Н А И Е Н К Х К И К Х Е К В К И С В Х И
В И Х И В С Н А В С А В С Н А Е К Е А Х В К Е С В С Н А И С А И С Н А В Х Н Е К
С Х А В С Х Е В И Х Н А И С Н Х В Х В К С Н А И С В Х В Х Е Н А И С Н Е В Х А К
Х А К Х Н С К А И С В Е К В Х Н С Н Е И Х Е К Х И С Н А К С К В Х К В Н А В С Н
И С Н А И Х А Е Х К И С Н А И К Х Е Х Е И С Н А Х К Е К Х В И С Н А И Х В И К Х
С Н А И С В Н К Х В А И С Н А Х Е К Е Х С Н А К С В Е Е В Е А И С Н А С Н К И В
К Х К Е К Н В И С Н К Х В Е Х С Н А И С К Е С И К Н А Е С Н К Х К В И Х К А К С
А И С Н А Е Х К В Е Н В Х К Е А И С Н К А И К Н В Е В Н К В Х А В Е И В И С Н А
К А Х В Е И В Н А Х И Е Н А И К В И Е А К Е И В А К С В Е И К С Н А В А Х Н С В
Н К Е С Н К С В Х И Е С В Х К Н К В С К В Е В К Н И Е С А В И Е Х Е В Н А И Е Н
К Е И В К А И С Н А С Н А И С Х А К В Н Н А К С Х А И Е Н А С Н А И С В К Х Е В
Е В Х К Х С Н Е И С Н А И С Н К В К Х В Е К Е В К В Н А И С Н А И С Н К Е В К Х
А В С Н А Х К А С Е С Н А И С Е С Х К В А И С Н А С А В К Х С Н Е И С Х И Х Е К
В И К В Е Н А И Е Н Е К Х А В И Х Н В И Х К Х Е Х Н В И С Н В С А Е Х И С Н А И
Н К Е Х В И В Н А Е И С Н В И А Е В А Е Н Х В Х В И С Н А Е И Е К А И В Е К Е Х

Хід роботи

У перших 15 рядках (першому верхньому блоці) коректурної таблиці Анфімова закреслити дві літери, які називає викладач, за заданий проміжок часу – 2 хв.

У наступних 15 рядках (другому блоці) таблиці Анфімова закреслити одну літеру, яку називає викладач, за вдвічі менший проміжок часу (1 хв).

Підрахувати в кожному блоці кількість закреслених літер, які назве викладач. Помилково закреслені інші літери не враховуються. Визначити ці цифри в % відносно загальної кількості цих літер в кожному блоці, які називає викладач. Отриманий показник характеризує вашу повну увагу.

Оцінка моєї повної уваги _____

Оцінка моєї розподіленої уваги _____

Порівняти між собою показники повної та розподіленої уваги, зробити висновок.

Порівняти свої показники повної та розподіленої уваги із середніми показниками по класу.

Середній показник повної уваги (ПУ) по класу **ПУ сер.** _____;

Середній показник розподіленої уваги (РУ) по класу **РУ сер.** _____

Зробити висновки.

Висновки:

Додаткове завдання

1. Пояснити, чому і фізіологи, і психологи вважають увагу обов'язковим елементом сприйняття інформації.

Інструкція для викладача

Виконуючи перше завдання, кожен учень у верхньому фрагменті коректурної таблиці Анфімова закреслює спочатку дві літери, які називає

викладач (наприклад, А і Х). Закреслювати літери слід однією косою рисою, для швидкості. Ті дві літери, які слід закреслювати в першому блоці, викладач називає та записує на дошці тільки перед тим, як дає команду розпочати закреслювання та засікає час. Писати ці літери в інструктивній картці не доцільно тому, що деякі учні починають процес роботи заздалегідь. Щоб посилити ефект розподіленості уваги, після того як починається робота з виконання першого завдання, викладач вмикає музику (краще використати для цього якусь сучасну популярну музикальну композицію з криками, рваним ритмом тощо). Протягом цих двох хвилин педагогу рекомендовано також щось з грюкотом кинути на підлогу, голосно заговорити з іншим учителем, який наче ненароком зайшов до класу, і кілька разів повторити при цьому, звертаючись до учнів: “А ви працюйте, працюйте, не звертайте уваги”. Головне при цьому не “передати куті меду”, щоб учні взагалі не припинили роботу. Коли відведений час – 2 хв – закінчиться, школярі припиняють роботу. Викладач пояснює, що учні виконували завдання в режимі спеціально створеної *розподіленості уваги*, тобто закреслювали дві літери та ще й відволікалися.

Друге завдання виконується в режимі *повної уваги*. Для цього учням пропонується в нижньому блоці коректурної таблиці закреслювати одну задану літеру за вдвічі менший час, а саме за 1 хв. Для виконання другого завдання викладач називає одну з літер, які учні закреслювали в першому завданні (наприклад, літера Х).

Далі учні підраховують в кожному з двох блоків коректурної таблиці загальну кількість закреслень літери, яка повторюється і в першому, і в другому блоці (помилково закреслені інші літери не враховуються), і записують ці числа на полях кожного блоку коректурної таблиці.

Далі учні визначають кількість закреслених у кожному блоці літер у відсотках від загальної кількості названої літери в блоці, яку називає викладач (заздалегідь їх підрахувавши, наприклад, літера Х у кожному блоці трапляється 69 разів). У цьому місці роботи слід перевірити, чи пам’ятають учні, як

підраховуються відсотки. Маленька хитрість полягає в тому, що другий блок коректурної таблиці є копією першої, в якій змінені місцями перший і третій рядки. Відповідно до цього, кількість вибраної для демонстрації літери в обох блоках буде однаковою.

Отже, після виконання першого і другого завдань ми маємо для порівняння результати однакової роботи, виконаної в режимах розподіленої та повної уваги.

Для того щоб зробити порівняльну оцінку рівня своєї уваги, ми знову скористуємося середнім показником по класу. Кожний учень називає вчителю свій показник спочатку повної, а потім розподіленої уваги, а викладач на дошці записує їх у дві колонки. Далі, на завдання викладача, один призначений учень підраховує середній показник по класу повної уваги, а другий – розподіленої і записують ці показники на дошці. Отримані середні по класу показники повної та розподіленої уваги всі переписують у свої зошити і, порівнюючи з ними свої особисті показники, роблять висновки. Таким чином кожний з учнів дізнається рівень своєї уваги (дорівнює, нижча або вища за середню по класу).

Коментар. Цю роботу слід виконувати після того, як учні ознайомляться з характеристиками уваги як керівного фактору сприйняття інформації. Школярі матимуть нагоду практично переконатися в тому, що виконання будь-якої роботи за умови розподіленої уваги завжди дає гірші результати, ніж за умови повної уваги. Власноруч оцінивши свій рівень уваги, учні мають зрозуміти, що, скажімо, продуктивність роботи (у %) за повної уваги буде більшою, ніж за умови розподіленої тощо. Ці результати можна застосовувати також і у виховній діяльності.

Практична робота № 4

Інструктивна картка для учнів

Тема роботи: Демонстрація різних видів короткотривалої пам'яті.

Мета роботи: ознайомитися з особливостями зорової і слухової пам'яті та засобами оптимізації процесу запам'ятовування інформації.

Обладнання: таблиці з наборами слів, чисел, малюнків для запам'ятовування, секундомір.

Хід роботи

1. **Слухова пам'ять.** Викладач поволі зачитує 10 слів. Учні уважно слухають, а потім записують слова, які запам'ятали _____

2. **Слухова пам'ять.** Викладач поволі зачитує 10 чисел. Учні слухають і за командою записують ті числа, що запам'ятали _____

3. **Слухова пам'ять.** Викладач поволі зачитує 20 слів. Учні слухають і за командою записують ті слова, що запам'ятали _____

4. **Зорова пам'ять.** Викладач протягом 30 с демонструє таблицю з набором у 10 слів. Учні уважно дивляться на таблицю, а потім записують ті слова, які запам'ятали _____

5. **Зорова пам'ять.** Викладач протягом 30 с демонструє таблицю з набором із 10 чисел. Учні уважно дивляться на таблицю, а потім записують ті числа, які запам'ятали _____

6. **Зорова пам'ять.** Викладач протягом 30 с демонструє таблицю з малюнками 10 фігур. Учні уважно дивляться на таблицю, а потім за командою викладача замальовують ті фігури, що запам'ятали _____

7. **Слухова пам'ять і асоціації.** Викладач поволі зачитує 10 пар слів, пов'язаних між собою за смыслом. Потім називає одне слово з пари, а учень має записати друге слово з пари, яке він запам'ятав _____

8. **Зорова пам'ять і асоціації.** Викладач поволі зачитує 20 слів. Учень уважно слухає і замальовує якусь піктограму (стилізований малюнок) відповідно до кожного почутого слова, а потім, користуючись піктограмами,

згадує і записує слова, які він запам'ятав _____

9. Підрахувати і позначити у % результат кожного завдання. Порівняти між собою результати виконання кожного завдання, обміркувати і зробити висновки щодо продуктивності власної короткотривалої пам'яті, обсягу і складності інформації для запам'ятовування.

Висновки:

Додаткове завдання. Пояснити, чому так безпорадна людина, що втратила пам'ять.

Інструкція для викладача

Перед тим, як почати виконання завдань першого блоку (1–3 завдання) викладач пояснює, що увага є основною умовою якісного запам'ятовування.

Після того, як учні по команді викладача запишуть перші 10 слів, які вони запам'ятали, слід зробити перевірку. Викладач знову читає слова, учні позначають ті, що запам'ятали правильно, і викреслюють помилкові.

Результати запам'ятовування у роботі оцінюються у відсотках. Для пришвидшення підрахунків викладач перед кожним завданням нагадує, скільки відсотків припадає на кожне слово, що правильно відтворене. Якщо у завданні було 10 слів чи чисел, чи фігур, то на кожне з них припадає 10%, якщо у завданні було 20 слів, то на кожне з них припадає 5%.

Перевірка й підрахунки у відсотках ефективності запам'ятовування є обов'язковим елементом виконання усіх завдань цієї практичної роботи.

По закінченні виконання завдань першого блоку викладач питаннями (наприклад, в якому випадку ефективність запам'ятовування вища – при 10 чи 20 словах?) підводить учнів до того, щоб вони зробили такі висновки:

1. Ефективність запам'ятовування залежить від обсягу інформації (маємо

на увазі 10 та 20 слів).

2. Ефективність запам'ятовування залежить від складності інформації (маємо на увазі ступінь абстрагування – слова та числа).

Пристаючи до виконання завдань другого блоку (4–6 завдання), викладач попереджає, **що не можна бубоніти**. Дивитися на таблиці треба мовчки. По закінченні виконання завдань другого блоку викладач питаннями підводить учнів до того, щоб вони зробили такі висновки:

1. Моя зорова пам'ять краща (гірша чи така ж сама), ніж слухова.

2. Ефективність запам'ятовування пов'язана з типом сприйняття інформації.

Цей висновок для десятикласників – досить складний. Але підводячи до нього, можна наочно продемонструвати поняття “конкретне” (тобто фігури) і “абстрактне” (тобто слова та числа). Той, у кого переважає конкретний тип сприйняття, краще запам'ятає фігури, а той, у кого – абстрактний – слова та числа.

Виконання завдань 7 і 8 мають продемонструвати учням, що асоціації (поєднання) різних засобів покращують процес запам'ятовування. Саме це і буде висновком 5. А питанням: *“Навіщо я попередив(ла), щоб ви не бубоніли, коли дивитися на таблиці, перевіряючи свою зорову пам'ять?”* викладач підводить учнів до висновку, що при вивченні уроків треба поєднувати (асоціювати) зорову і слухову пам'ять. Це буде шостий висновок.

Демонстраційний матеріал до лабораторної роботи № 4

Таблиця з 10 словами для запам'ятовування

Таблиця з 10 числами для запам'ятовування

Таблиця з 10 фігурами для запам'ятовування [1]

Додатковий матеріал для вчителя з практичної роботи № 4

Набори слів для запам'ятовування [1]:

Українець	Масло	Дирижабль	Літак	Пароплав	Вовк	Папір
Економіка	Тістечко	Лампа	Чайник	Собака	Бочка	Телефон
Каша	Папір	Яблуко	Метелик	Парта	Ковзани	Змія
Татуїровка	Логіка	Олівець	Ноги	Чоботи	Самовар	Пиріг
Нейрон	Стандарт	Гроза	Хомут	Сковорідка	Пила	Робота
Любов	Дієслово	Качка	Колода	Калач	Весло	Небо
Ножиці	Прорив	Обруч	Свічка	Гай	Загадка	Колір
Совість	Дезертир	Млин	Машина	Гриб	Пальто	Олівець
Глина	Свічка	Папуга	Журнал	Жарт	Прогулянка	Рослина
Словник	Вишня	Листок	Малина	Рукав	Книга	Шлях

Набори слів, пов'язаних між собою за смислом (авторські варіанти)

Місто – район	Басейн – плавець	Корова – молоко
Школа – вчитель	Бабуся – онук	Небо – орел
Лампа – вимикач	Річка – міст	Ручка – папір
Хокей – шайба	Вівця – стадо	Дерево – гілка
Телевізор – репортаж	Ліс – сосна	Стадіон – змагання
Ключ – замок	Море – пароплав	Водій – автомобіль
Альбом – олівець	Ніч – місяць	Вода – бризки
Глечик – сметана	Плита – чайник	Годинник – стрілка
Дошка – крейда	Гроза – блискавка	Курка – яйце
Комп'ютер – принтер	Тундра – олень	Рука – палець

Набори чисел для запам'ятовування (авторські варіанти):

25	38	43
84	21	78
47	49	62
16	85	54
39	67	16
51	93	50
98	72	

Практична робота № 5

Інструктивна картка для учнів

Тема роботи: Визначення індивідуальних особливостей мислення.

Мета роботи: виявити власний тип мислення, з'ясувати, яка півкуля головного мозку його зумовлює і як це впливає на стиль розумової діяльності.

Обладнання: набір із 40 суджень, кожне з яких має три варіанти, і

таблиця-ключ для розшифровки відповідей.

Хід роботи

Уважно прочитати послідовно усі 40 суджень, обрати у кожному судженні один варіант, той, що найточніше відображає ваш стиль.

Обраний варіант записати у бланку відповідей, поставивши біля номера судження *A*, *B* чи *C* відповідно до обраного варіанту.

№ і варіант судження	Буквена позначка	№ і варіант судження	Буквена позначка	№ і варіант судження	Буквена позначка	№ і варіант судження	Буквена позначка
1		11		21		31	
2		12		22		32	
3		13		23		33	
4		14		24		34	
5		15		25		35	
6		16		26		36	
7		17		27		37	
8		18		28		38	
9		19		29		39	
10		20		30		40	

За допомогою таблиці – “ключа” визначити буквену позначку кожного з варіантів обраного судження. Підрахувати загальну кількість кожної буквені позначки:

A _____ B _____ C _____

Визначити свій тип мислення та зробити відповідні висновки.

Висновки:

Додаткове завдання. Пояснити, як у ваших психічних процесах та практичній діяльності проявляється виявлений тип мислення.

Інструкція для викладача

Автори цієї методики – П. Торанс, С. Рейномас, Т. Ріген та О. Болл – співробітники кафедри психології навчання Університету Джорджії, США [1].

При підготовці роздаткового матеріалу до цієї роботи раціональним буде

розмістити всі твердження та таблицю-ключ на обох сторінках одного аркуша паперу формату А 4.

Слід пояснити, що поряд із номером твердження треба спершу обов'язково проставити буквенний варіант відповіді (“А”, “В” чи “С”). А вже потім, коли всі твердження опрацьовані, ставиться буквена позначка залежно від того, в якій колонці таблиці-ключа міститься особистий варіант твердження – “А”, “В” чи “С”.

Деякі труднощі виникають з інтерпретацією отриманих даних в тому випадку, коли домінує змішаний тип мислення. Варіант, коли показники “А”, “В” і “С” однакові, називається гармонійним і, мабуть, є оптимальною біологічною основою загальної обдарованості. Варіанти ж різниці показників “А” і “В” при переважанні “С” демонструють певне тяжіння до “лівопівкульного” чи “правопівкульного” при загальному “рівнопівкульному” (змішаному) типі мислення.

Учнів треба підвести до формулювання розгорнутого висновку, тобто не тільки констатування свого типу, але й певної його характеристики.

Коментар. Цю роботу слід виконувати після того, як учні прослухають лекцію викладача про обдарованість і здібності.

Роздатковий матеріал до практичної роботи № 5

Я думаю (впевнений, відчуваю), що:

1. а) Не дуже добре запам'ятовуюю обличчя,
б) не дуже добре запам'ятовую імена,
в) однаково добре запам'ятовую імена й обличчя.
2. а) Найкраще засвоюю усні пояснення,
б) краще засвоюю пояснення на прикладах,
в) однаково добре засвоюю усні пояснення та пояснення на прикладах.
3. а) Можу легко демонструвати почуття та емоції,
б) помірно демонструю почуття та емоції,
в) дуже обмежено демонструю почуття та емоції.

4. а) Весело і вільно експериментую в спорті, мистецтві, навчанні,
б) експериментую стримано і за системою,
в) однаково схильний до веселого і вільного та стриманого і системного експериментування.

5. а) Віддаю перевагу заняттям, на яких завдання надаються по чергово один за одним,

б) віддаю перевагу заняттям, на яких я працюю одночасно над кількома завданнями,

в) однаково ставлюся до занять першого і другого типу.

6. а) Віддаю перевагу тестам, де треба вибирати одну правильну відповідь із кількох,

б) віддаю перевагу тестам з відкритою відповіддю,

в) однаково ставлюся до тестів першого та другого типів.

7. а) Добре розумію інтонації усної мови та мову рухів тіла,

б) погано розумію мову рухів тіла, залежу від того, що говорять люди,

в) однаково добре розумію мову рухів тіла та мовні вирази.

8. а) Легко вигадую веселі фрази і вчинки,

б) важко вигадую веселі фрази і вчинки,

в) відносно легко вигадую веселі фрази і вчинки.

9. а) Віддаю перевагу заняттям, на яких я рухаюсь і щось роблю,

б) віддаю перевагу заняттям, на яких я слухаю інших,

в) однаково ставлюся до тих та інших занять.

10. а) Для своїх суджень використовую фактичну, достовірну інформацію,

б) для своїх суджень використовую особистий досвід та відчуття,

в) однаково використовую для своїх суджень і те, й інше.

11. а) Легко і весело вирішую проблеми,

б) серйозно ставлюся до вирішення проблем,

в) поєдную веселий і серйозний підходи до вирішення проблем.

12. а) Реагую на звуки й образи сильніше, ніж на людей,

б) краще працюю в групі людей,

в) однаково добре розумово працюю і в гурті людей, і на самоті.

13. а) Завжди вільно використовую будь-який доступний матеріал для роботи,

б) іноді використовую доступний матеріал для роботи,

в) надаю перевагу роботі с належним матеріалом.

14. а) Мені подобається, щоб мої заняття або робота були заплановані,

б) мені подобається, щоб мої заняття або робота були відкриті для змін,

в) однаково ставлюся як до запланованих, так і до відкритих для змін занять і роботи.

15. а) Досить винахідливий,

б) інколи буваю винахідливим,

в) зовсім не вважаю себе винахідливим.

16. а) Найкраще думаю, лежачи на спині,

б) найкраще думаю, сидячи прямо,

в) найкраще думаю, рухаючись, особливо при ходінні.

17. а) Мені подобаються завдання, що мають чітку практичну спрямованість (наприклад, креслення),

б) мені подобаються завдання, які не мають чіткої практичної спрямованості (наприклад, література),

в) однаково ставлюся і до тих, і до інших завдань.

18. а) Мені подобається здогадуватися та передбачати, коли я в чомусь не впевнений,

б) скоріше не буду здогадуватися, якщо не впевнений,

в) здогадуюся лише в деяких ситуаціях.

19. а) Мені подобається висловлювати свої почуття та ідеї простою мовою,

б) мені подобається висловлювати свої почуття та ідеї віршами, піснями, танцями тощо,

в) однаково ставлюся до тих й інших видів висловлювань своїх почуттів.

20. а) Як правило, я отримую багато нових ідей із поезій, символічних творів тощо,

б) інколи мені вдається отримати нові ідеї із поезій, символічних творів тощо,

в) дуже рідко я отримую нові ідеї із поезій, символічних творів тощо.

21. а) Надаю перевагу простим завданням,

б) надаю перевагу складним завданням,

в) однаково ставлюся і до простих, і до складних завдань.

22. а) Реагую на заклик до емоцій,

б) реагую на заклик до логіки,

в) однаково реагую на обидва заклики.

23. а) Мені подобається працювати над проблемами (завданнями) послідовно, одна за одною,

б) мені подобається працювати над кількома проблемами (завданнями) одночасно,

в) однаково ставлюся і до тих, і до інших проблем (завдань).

24. а) Полюбляю вивчати традиційні предмети,

б) полюбляю вивчати нові предмети,

в) однаково ставлюся і до тих, і до інших предметів.

25. а) Віддаю перевагу аналітичному читанню, критиці, книжковому огляду,

б) віддаю перевагу творчому читанню, яке дозволяє використання інформації для вирішення завдань,

в) однаково ставлюся до того та іншого.

26. а) Надаю перевагу інтуїтивному підходу до вирішення завдань,

б) надаю перевагу логічному підходу до вирішення завдань,

в) однаково ставлюся і до обох підходів.

27. а) Полюбляю зорове уявлення завдання при його вирішенні,

б) люблю вголос аналізувати завдання при його вирішенні,

в) однаково користуюсь і тим, і іншим.

28. а) Віддаю перевагу логічному вирішенню завдань,

б) люблю вирішувати завдання, виходячи із власного досвіду,

практики,

в) однаково користуюсь обома способами.

29. а) Вмію добре пояснювати усно,

б) вмію добре пояснювати, користуючись наочними засобами,

в) вмію однаково добре пояснювати як усно, так і наочними засобами.

30. а) Розумію швидше, коли викладач використовує усні пояснення,

б) розумію швидше, коли викладач використовує письмові пояснення,

в) однаково ставлюся і до того, і до іншого типу пояснень.

31. а) При роздумах та запам'ятовуванні користуюсь переважно мовою,

б) при роздумах та запам'ятовуванні користуюсь переважно образами,

в) однаково користуюсь і образами, і мовою при запам'ятовуванні та

роздумах.

32. а) Люблю аналізувати вже закінчений матеріал,

б) люблю впорядковувати і доводити до кінця незавершений матеріал,

в) не люблю робити ні того, ні іншого.

33. а) Люблю розмовляти і писати,

б) люблю малювати і щось робити своїми руками,

в) люблю і те, і друге.

34. а) Можу легко розгубитися навіть у знайомій ситуації,

б) легко орієнтуюсь навіть у незнайомій обстановці,

в) відносно непогано орієнтуюсь у різних ситуаціях.

35. а) Більш творча вдача, ніж інтелектуальна,

б) більш інтелектуальна, ніж творча вдача,

в) інтелектуальна і творча вдача.

36. а) Дуже люблю перебувати в галасливому людському оточенні, де

весь час щось відбувається,

б) більше люблю перебувати в обстановці, де можу сконцентруватися на чомусь одному,

в) я люблю і те, й інше, не можу надати перевагу ні тому, ні іншому.

37. а) Переважно цікавлюсь естетичними проблемами (мистецтво, музика, танці),

б) переважно цікавлюсь практичними, прикладними видами (робота, наука),

в) однаково беру участь і в тому, і в іншому виді діяльності.

38. а) Маю професійну схильність до бізнесу, економіки, а також до наук: хімії, біології, фізики,

б) маю професійну схильність до гуманітарних наук: історії, соціології, психології,

в) наразі не маю про це чіткого уявлення.

39. а) Віддаю перевагу вивченню фактів і подробиць,

б) віддаю перевагу складанню загальної картини предмета,

в) мені подобається, коли загальний огляд поєднується з деталями.

40. а) Сприймаю і реагую на те, що чую і читаю,

б) перебуваю в стані розумового пошуку в процесі навчання,

в) і те, й інше.

Таблиця – ключ

Варіанти обчислень											
А				В				С			
1а	1б	21а	31а	1б	11а	21б	31б	1в	11в	21в	31в
2а	12б	22б	32а	2б	12а	22а	32б	2в	12в	22в	32в
3б	13в	23а	33а	3а	13а	23б	33б	3в	13б	23в	33в
4б	14а	24а	34а	4а	14б	24б	34б	4в	14в	24в	34в
5а	15в	25а	35б	5б	15а	25б	35а	5в	15б	25в	35в
6б	16б	26б	36б	6а	16а	26а	36а	6в	16в	26в	36в
7б	17б	27б	37б	7а	17а	27а	37а	7в	17в	27в	37в
8б	18б	28а	38а	8а	18а	28б	38б	8в	18в	28в	38в
9б	19а	29а	39а	9а	19б	29б	39б	9в	19в	29в	39в
10а	20в	30а	40а	10б	20а	30б	40б	10в	20б	30в	40в

Тип мислення визначається найбільшою сумою варіанта обчислень

Варіант обчислень “А” – “лівопівкульний” тип.

Варіант обчислень “В” – “правопівкульний” тип.

Варіант обчислень “С” – змішаний (гармонійний) тип.

При рівних значеннях усіх варіантів – у Вас змішаний тип мислення.

Практична робота № 6

Інструктивна картка для учнів

Тема роботи: Визначення темпераменту шляхом тестування.

Мета роботи: визначити власний тип темпераменту за допомогою експрес-тестування.

Обладнання: набір тверджень, олівець, ручка, лінійка.

Хід роботи

1. Уважно прочитайте послідовно кожне з 12 тверджень і вирішіть, чи стосується воно вас особисто. Якщо стосується – напишіть “так”, якщо не стосується – напишіть “ні”. Довго не роздумуйте. Найкращою буде та відповідь, яка спаде на думку першою.

1) Як правило, ви здійснюєте дії без попереднього планування _____

2) Буває, що ви відчуваєте себе то щасливим, то нещасним без видимих причин _____

3) Ви відчуваєте себе щасливим, коли займаєтеся справою, яка вимагає негайних дій _____

4) Ви схильні до перепадів настрою від поганого до гарного без видимих причин _____

5) При встановленні нових знайомств ви першим виявляєте ініціативу ____

6) Ви часто буваєте в поганому настрої _____

7) Ви схильні діяти швидко та рішуче _____

8) Буває, що ви намагаєтеся на чомусь зосередитися, але не можете _____

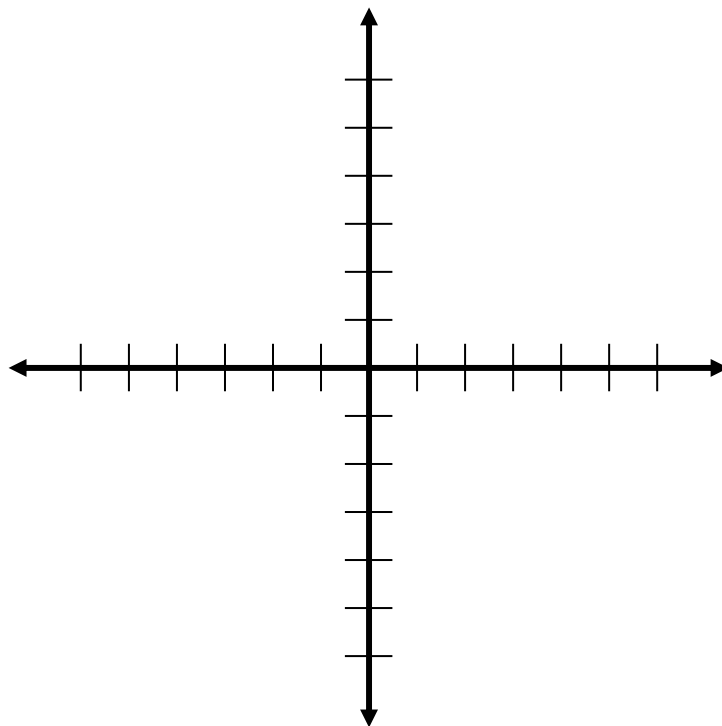
9) Ви завзята людина _____

10) Часто буває так, що в бесіді з іншими ви присутні лише фізично, а думками – відсутні _____

11) Ви почуваетесь незручно, коли не маєте можливості спілкуватися _

12) Часом ви насичені енергією, а інколи – пасивні _____

2. На вісях координат, що наведені нижче, відкладіть кількість відповідей “так” на всі твердження з непарними номерами по горизонталі праворуч; відповідей “ні” – ліворуч. Для тверджень з парними номерами – кількість відповідей “так” – наверх; “ні” – донизу. Проведіть через отримані координати лінії, паралельні вісям. Загальна площа великого прямокутника відображає загальну структуру вашого темпераменту, а маленькі прямокутнички, з яких він складається, – складові цієї структури. Показники площ цих прямокутничків відображають кількісний вклад кожної складової в загальній структурі вашого темпераменту.

3. Підсумуйте бали кожної зі складових структури вашого темпераменту за ключем, що надасть викладач

Структура мого темпераменту

Додаткове завдання. Ґрунтуючись на структурі свого темпераменту, описати свій характер.

Інструкція для викладача

Розглядаючи хід виконання роботи, викладач пояснює учням що таке експрес-метод (швидке дослідження, короткотривалий спосіб дослідження), його позитивні (швидкість) й негативні (в багатьох випадках приблизна точність результатів) сторони. Окремо слід зазначити, що в старшому шкільному віці ще йде становлення темпераменту і тому результати цієї роботи не є остаточними, проте досить наочно демонструють особливості темпераменту на поточний момент.

Ключова інформація до роботи № 6 [2]:

Площа сектора № 1 – відображає складову холеричного темпераменту;

площа сектора № 2 – відображає складову сангвінічного темпераменту;

площа сектора № 3 – відображає складову флегматичного темпераменту;

площа сектора № 4 – відображає складову меланхолічного темпераменту.

Площа загального прямокутника складає 36 умовних (квадратних) одиниць і дуже рідко буває так, що всі ці умовні одиниці містяться в одному секторі, тобто є якийсь один тип темпераменту. Частіше темперамент – складний. Для кожної людини характерним є своє співвідношення частин темпераменту.

Учнів слід підвести до висновку про структуру свого темпераменту на поточний момент, і про те, які риси в ньому домінують. Розширити висновки щодо домінуючих рис свого темпераменту можна за допомогою власних самоспостережень і тих характеристик темпераментів, які подано у літературі.

Коментар. Ця практична робота побудована на експрес-методі визначення темпераменту, який описали у своїй роботі В. Крижко та

Є. Павлютенков [2]. Роботу слід виконувати після того, як учні ознайомляться з характеристиками типів нервової системи та поняттям “темперамент”.

На наш погляд, доречним є стимуляція до складання розширених висновків, а не простої констатації наявності певних часток різних темпераментів у загальній структурі свого темпераменту.

Практична робота № 7

Інструктивна картка для учнів

Тема роботи: Визначення особистих професійних схильностей.

Мета роботи: визначити групу професій, якій учень віддає перевагу, та активізувати його ціннісно-моральні роздуми, пов’язані з вибором професії за методикою М. Пряжнікова [5].

Обладнання: набір із 100 тверджень, картки відповідей та таблиця-ключ для їх розшифровки.

Хід роботи

1. Викладач читає послідовно усі 100 тверджень, а кожний учень оцінює в балах (від 0 до 5) своє бажання виконувати такі дії та записує їх у чисті клітини праворуч від відповідного номера питання в таблиці, яка наведена нижче (після переліку питань).

Висновки:

Додаткові завдання. 1. Пояснити, як у обраних напрямках діяльності проявляться ті особливі риси, що були виявлені у попередніх роботах. 2. Що означають всі нулі у стовпчику “Результати”?

Роздатковий матеріал до практичної роботи наведено нижче

Інструкція для викладача

Методика є активізуючою в тому сенсі, що при зовнішній схожості зі “справжнім” тестом вона більше призначена для стимулювання роздумів старшокласника над складними світоглядними проблемами професійного

вибору. Тому і процедура має будуватися дещо інакше, ніж при проведенні “справжніх” тестів. Викладача не повинно бентежити, що деякі питання складені в емоційно-провокаційній площині. Такі питання – це маленькі філософські дилеми. Деякі запитання викладач може по-своєму коментувати, що також категорично заборонено при роботі зі справжнім тестом.

Учні занотовують у зошиті бланк відповідей, представлений в інструктивній картці для учнів. Після цього викладач послідовно зачитує вголос усі представлені ствердження методики, а учні проставляють у відповідних графах бланку відповідей бали, якими вони оцінюють своє бажання виконувати на роботі означені дії. При цьому використовується шкала від 0 до 5 балів (чим більше балів, тим більше бажання виконувати певну дію).

Коли всі бали будуть проставлені, учні за командою викладача в бланку відповідей перед усіма балами другої (№ 21–40) та четвертої (№ 61–80) колонок проставляють знак “мінус”. Після того у кожному з 20 рядків учні підраховують алгебраїчну суму балів і це число записують у відповідне місце колонки “Сума балів”. Внаслідок цих дій учні отримують двадцять сум балів, які відповідають двадцяти групам професій (при цьому можуть бути і нулі, і від’ємні числа).

Далі викладач, за приписом автора методики, має зачитати групи професій і межі норм для юнаків і дівчат, які ті записують у відповідні колонки таблиці своїх інструктивних карток. Маючи певний досвід проведення цієї практичної роботи, ми вважаємо, що спочатку слід записати норми і виконати наступні дії, не називаючи груп професій. Це пов’язано з тим, що знаючи про яку групу професій йдеться, деякі учні починають підганяти результати під ту групу, яка їм подобається.

Наступним кроком є з’ясування того, наскільки їх сумарні дані відрізняються від норми. Якщо сума балів потрапляє в інтервал норми, то вважається, що стосовно цієї групи професій інтерес звичайний, і в колонку результатів ставиться 0. Наприклад, якщо сума балів дорівнює -6 , а норма в інтервалі $-6, +3$, то такий результат входить у межі норми і означає звичайний

інтерес до цієї групи професій (особливого бажання виконувати цю роботу нема, проте нема і яскравого небажання). Цього разу у колонці результатів, справа від норм, записують 0.

Якщо сума балів більша, ніж визначено нормою, то слід з'ясувати, на скільки балів сума перевищує верхню межу норми, і проставити в колонку “Результат” знайдене число зі знаком +. Наприклад, сума балів (+5), а норма (-4, +3) – у цьому випадку в колонку “Результат” записується (+2) і можна говорити про спрямований інтерес до цієї групи професій.

Якщо сума балів менша нижньої межі норми, то слід обчислити, на скільки балів сума менша, і проставити в колонку “Результат” знайдене число зі знаком “-“. Наприклад, сума балів (-7), а норма (-2, +2), у цьому випадку в колонку “Результат” записуємо (-5). Або сума балів дорівнює 0, а норма (+4, +8) – цього разу результат дорівнює (-4). У наведених двох випадках доречно говорити про відсутність інтересу до певної групи професій.

Отже, виконання цієї практичної роботи дає таку загальну картину: по деяких групах професій результати плюсові (інтерес є), по деяких – нулі (інтерес не визначений), а десь – мінуси (інтерес відсутній) [5].

Висновки. На основі результатів виконання практичної роботи доцільно задати учням *творче домашнє завдання “Я і мій майбутній професійний успіх”*. У такій роботі учні зможуть узагальнити отримані показники, висловити свою згоду чи незгоду з ними, пов’язати їх зі своїми самостереженнями, зробити висновки щодо свого самовдосконалення.

Представлені до уваги викладачів практичні роботи становлять собою не набір окремих робіт, а комплекс, в якому результати однієї роботи пов’язані з результатами інших робіт. Порівняння, аналіз, формулювання висновків цих практичних робіт дають багатий матеріал для обговорення на уроці або на окремих заняттях. При цьому слід завжди пам’ятати, що оцінку психологічних показників учня уповноважені давати тільки психологи-фахівці. Ті ж самооцінки, які роблять учні, мають суто демонстраційний характер. Ще раз

звертаємо увагу викладачів, які виконуватимуть практичні роботи, що **необережне використання психологічних термінів може завдати шкоди психічному здоров'ю деяких учнів**. Наприклад, на наш погляд, слід уникати таких оцінок нервової системи, як “слабкий”.

Ми вважаємо надзвичайно важливим акцентувати в роботі з учнями взаємозв'язок особливостей діяльності людини та її психічних процесів. Такі психічні процеси, як сприйняття, увага, уява, пам'ять мислення, мовлення є найважливішими компонентами людської діяльності. При цьому відбувається активізація тих чи інших згаданих компонентів. Доведено, що психічні процеси не просто беруть участь у діяльності, а й розвиваються в ній [8].

Ступінь розвитку, ефективності зазначених психічних процесів людини залежить від рівня її інтелекту, творчого потенціалу, який вона сама змогла в себе розвинути. Розроблено й доведено на практиці теорії, які стверджують, що психічні процеси можна формувати через організовану за спеціальними правилами зовнішню діяльність. Будь-яка діяльність, таким чином, – це поєднання внутрішніх і зовнішніх, психічних та поведінкових дій і операцій.

Складений учнем особистий психологічний портрет дозволяє йому поставити перед собою відповідні цілі для самовдосконалення, сформулювати завдання роботи над собою. Звичайно, ми повністю усвідомлюємо, що такий високий рівень розуміння суті нервових процесів та психічної діяльності, як складання цілей життєдіяльності, формулювання та виконання завдань самовдосконалення притаманний учням різною мірою і, звичайно, не є результатом тільки означених практичних робіт і навіть обговорення їх на уроках. Це може стати тільки наслідком великої роботи всього педагогічного колективу упродовж шкільного навчання.

Роздатковий матеріал до практичної роботи № 7

Твердження до методики “За і проти-1”

Інструкція: оцініть у балах (від 0 до 5) своє бажання виконувати на роботі такі дії:

- 1) багато їздити, зустрічатися з новими людьми, бачити світ своїми очима;
- 2) багато разів повторювати одні й ті ж самі експерименти заради пошуків істини, нових знань;
- 3) вислуховувати скарги хворих і старих людей, допомагати їм добрим словом і справою;
- 4) намагатися продавати товари (надавати послуги) якнайдорожче;
- 5) віддавати усі сили служінню Богу;
- 6) працювати з найдосконалішою сучасною технікою, знати її будову і особливості експлуатування;
- 7) ризикувати своїм життям заради життя інших людей;
- 8) виступати перед аудиторією, на сцені, по радіо;
- 9) обробляти деталі і матеріали, прагнути високої точності і якості;
- 10) більше думати не про себе, а про благо інших людей і всього народу;
- 11) споруджувати наземні і підземні будівлі, отримуючи за це великі гроші;
- 12) намагатися купувати все подешевше, а продавати якнайдорожче;
- 13) прагнути втілити себе у великому витворі мистецтва;
- 14) любити всіх членів своєї сім'ї, нікого не обходити піклуванням і турботою;
- 15) якщо знадобиться, використовувати заради свого щастя грубу силу, натиск, хитрість;
- 16) робити все чітко за інструкцією, слідкувати за тим, щоб і інші виконували накази, закони й постанови;
- 17) ніколи і нікуди не поспішати, відпочивати скільки заманеться і де заманеться;
- 18) любити рослини і тварин, а також самому за ними доглядати (у тому числі і гній прибирати);
- 19) любити дітей і намагатися допомогти їм пізнати світ;
- 20) вміти керувати автомобілем, автобусом, тролейбусом, трамваєм, а

також самому їх обслуговувати;

21) працювати у спокійних й комфортабельних умовах, без хвилювань і фізичних навантажень;

22) завжди погоджуватися з думками своїх колег по роботі, не сперечатися з ними;

23) надавати медичну допомогу тільки за великі гроші (як у “розвинених” країнах);

24) мати можливість зневажати тих, хто вам не сподобався з першого погляду;

25) менше вірити в милість Божу і більше довіряти в ділових питаннях самому собі;

26) мати можливість перекладати відповідальність за свої помилки в розрахунках на колег по роботі (це особливий “талант”);

27) розстрілювати на місті усіх злодіїв, бандитів, хабарників, повій та сутенерів;

28) мати можливість завжди бути природним на роботі, ніколи не посміхатися і не сумувати на замовлення (з виробничої необхідності), тобто бути на роботі самим собою;

29) часто думати на роботі про красиве і величне, забуваючи про метушню навкруги (якісь професії це дозволяють);

30) вміло використовувати недоліки законів задля досягнення своїх цілей;

31) мати можливість перекладати всю важку фізичну роботу на плечі своїх колег, намагаючись зберегти своє здоров'я (за принципом: хай дурні працюють);

32) отримувати за роботу тільки ті гроші, які відповідають витраченим вами зусиллям;

33) бути звичайним, нормальним робітником, робити все тихо й спокійно, без хвилювань і переживань (за принципом: хорошій людині і переживати нема чого);

- 34) намагатися всі свої сили, талант і час віддавати тільки роботі;
- 35) бути добрим, благородним, некорисливим, дотримуватися законів і загально визнаних норм;
- 36) більше ризикувати, не боятися порушувати застарілі закони (які “ну просто відстають від життя”);
- 37) мати можливість ніколи не битися, не красти і не жебракувати через “виробничу необхідність”;
- 38) боротися проти того, щоб тварин використовували на м’ясо і шкури;
- 39) обов’язково переконувати всіх у своїй правоті, прагнути, щоб усі поважали й побоювалися вас;
- 40) керуючи транспортним засобом, усіх переганяти на шляху, завжди бути першим на дорозі (“не ковтати чужий пил”);
- 41) часто працювати у розлуці з сім’єю та близькими людьми;
- 42) скрупульозно вивчати теоретичний і практичний досвід у будь-якій галузі знань;
- 43) не втрачати свідомості від вигляду крові, відкритих ран, опіків, пухлин (і навіть пишатися з того, що інші всього цього бояться);
- 44) робити все, щоб люди почували себе з вами затишно;
- 45) вести праведне, стримане життя, бути прикладом благопристойності для оточуючих (у професіях, де спостерігають за кожним вашим кроком, де ви – “на виду”);
- 46) конструювати нові прилади, робити їх надійними, ефективними та красивими;
- 47) припиняти будь-яку несправедливість, насилля, порушення закону;
- 48) перевтілюватися в образи інших людей (грати на роботі різні ролі за необхідності);
- 49) ремонтувати, налагоджувати складну техніку, апаратуру й прилади;
- 50) дуже добре знати й виконувати чинні закони;
- 51) працювати в складних і незвичайних умовах (під землею, біля

доменної печі), отримуючи за це досить великі гроші;

52) краще за всіх орієнтуватися в цінах, знати ситуацію на ринку товарів та послуг;

53) любити все красиве, вміти бачити прекрасне там, де інші його не помічають, і намагатися донести до людей думку, що світ – чудовий;

54) багато займатися домашнім господарством, навіть у вихідні і святкові дні;

55) знати “своє” місце, суворо виконувати неписані закони поведінки в групі, жорстко платити за їх порушення;

56) не порушуючи законів (!), намагатися покращити життя суспільства, колективу, окремої людини (щоб і добре усім було, і закони не порушувати);

57) жити під відкритим небом, харчуватися “чим бог послав” і радіти з повної свободи від будь-чого і будь-кого;

58) намагатися так вирощувати тварин, птахів і риб, щоб з них виходило гарне м’ясо, шкури та інша продукція;

59) самому більше знати, щоб було чого навчати інших;

60) постійно бути уважним і обачним, швидко реагувати на всі зміни на шляху, виконувати правила дорожнього руху;

61) завжди вчасно харчуватися і відпочивати, дотримуючись режиму дня, незважаючи ні на яку термінову роботу;

62) думати на роботі тільки про прості, зрозумілі й приємні речі (є й такі дивовижні професії);

63) спілкуватися на роботі тільки з красивими і здоровими людьми (а з хворими й убогими хай інші займаються);

64) надавати людям переважно безплатні послуги, отримуючи лише “символічну” платню (допомагати фактично “за спасибі”);

65) вести вільне життя: пити, палити тютюн, гуляти (в деяких професіях це просто необхідно і без цього не можна будувати свої відносини з колегами);

66) мати можливість берегти свій зір, менше працювати з екраном

комп'ютера;

67) брати дарунки і хабарі “без усіляких дурних переживань”, сміливо використовуючи своє службове становище і владу (на жаль, нині у деяких випадках без цього важко увійти в сучасні системи виробничих відносин);

68) робити на роботі все тільки по-своєму і, відповідно, самому за все відповідати;

69) мати можливість часто влаштовувати під час роботи перерви, перекури, розпивання чаю та інших напоїв;

70) на шляху до своєї мети безжалісно і спритно розправлятися зі своїми конкурентами і супротивниками (щоб робота була наповнена інтригами і пристрастями – як у кіно);

71) робити зауваження усім, хто лається на роботі матом (й отримувати за це зарплату);

72) безкорисливо віддавати немало частку своїх грошей хворим і немічним людям (і так працювати радісно і самовіддано);

73) у своїх роздумах покладатися тільки на сувору логіку й математику (щоб усе було чітко і зрозуміло, наче “по полицям розкладено”);

74) сміливо витратити всі свої кошти на розкішні наряди і розваги, бути справжнім “аристократом” (є професії, де без цього не можна створити образ справжнього професіонала, тому що оточуючі вас просто не зрозуміють);

75) мати можливість розводити на роботі рибок, вирощувати квіточки, (щоб це не заважало основній роботі);

76) мати можливість працювати тільки з тими людьми, які особисто вам приємні;

77) демонструвати на роботі гарні манери поведінки, бути приємним, витонченим, виглядати благополучним й удачливим у справах;

78) працювати тільки за натхненням, тільки тоді, коли з'явиться бажання попрацювати (наприклад, якщо кілька місяців немає натхнення, то й не працювати);

79) щиро вірити в містику, в астрологічні гороскопи і кавову гущу, а також мати можливість використовувати це у своїй роботі;

80) мати можливість відриватися під час роботи від праці й обговорювати різні справи, вести приємні розмови;

81) бути готовим до несподіванок на шліху, вміти достойно виходити із найскладніших ситуацій (і відповідно, щоб таких ситуацій було побільше);

82) визнавати свої помилки, відмовлятися від попередніх поглядів і не боятися говорити про це своїм колегам і учням;

83) переконувати людей в необхідності берегти своє здоров'я (не палити, не пиячити, нічим не зловживати), пропагувати на роботі здоровий спосіб життя;

84) обов'язково посміхатися на роботі всякому клієнту і відвідувачу (враховуючи те, що вони бувають різними, наприклад п'яними і невихованими);

85) нести слово Боже людям (і цим заробляти собі на хліб);

86) знаходити радість у складних розрахунках і складанні комп'ютерних програм;

87) сміливо вступати в боротьбу навіть з дуже сильними і небезпечними бандитами;

88) досконало володіти своїм голосом, тілом, настроєм і, відповідно, тренувати їх, обмежуючи себе в "радошах життя";

89) дотримуватися правил безпеки в роботі з механізмами й апаратурою (і пишатися тим, що інші бояться навіть підходити до такої небезпечної техніки);

90) вміти подобатися, переконувати, привертати до себе різних людей;

91) відчувати радість від сили і напруження своїх м'язів на роботі;

92) не зупинятися ні перед чим заради отримання високих прибутків;

93) описувати нудні речі яскраво і цікаво (наприклад, якась подія зовсім нічого не варта, а ви про неї напишете так, що всі зацікавляться);

94) часто виконувати кілька справ одночасно, вміти швидко перемикатися на інший вид роботи;

95) часто ризикувати для досягнення своєї мети і вміти розплачуватися за помилки;

96) вміти організовувати людей, керувати ними;

97) передбачати найменшу небезпеку і вчасно ухилитися від неї (“тікати”), грати з небезпекою “в ката і мишу”;

98) часто працювати на землі, на свіжому повітрі (при всякій погоді);

99) добиватися поваги до себе не за рахунок грубості й крику, а завдяки доброму слову (наприклад, з вами грубо, а ви – по-доброму);

100) вміти швидко і спритно розбиратися з різними інспекторами та “начальниками” (і навіть пишатися тим, що вмієте легко знаходити з ними “спільну мову”).

Роздатковий матеріал до практичної роботи № 7

Бали							Сума	Норми	Результат	Групи професій
1		21		41		61		81		
2		22		42		62		82		
3		23		43		63		83		
4		24		44		64		84		
5		25		45		65		85		
6		26		46		66		86		
7		27		47		67		87		
8		28		48		68		88		
9		29		49		69		89		
10		30		50		70		90		
11		31		51		71		91		
12		32		52		72		92		
13		33		53		73		93		
14		34		54		74		94		
15		35		55		75		95		
16		36		56		76		96		
17		37		57		77		97		
18		38		58		78		98		
19		39		59		79		99		
20		40		60		80		100		

Приблизні норми для методики “За і проти-1”

№	Групи професій	Норми для дівчат	Норми для юнаків
1	“Мандри” : водії далеких рейсів, учасники експедицій	+4, +7	+2, +6
2	Наука : теоретики, методологи, експериментатори, лаборанти	-1, +5	0, +4
3	Медицина : лікарі, медсестри, санітари, тренери	+1, +8	-1, +4
4	Торгівля, сервіс, комунально-побутове обслуговування	+5, +9	+4, +9
5	Служіння Богу : священики, монахи і послушники	-7, -1,	-4, +1
6	Інженери, конструктори, програмісти	+1, +5	0, +6
7	“Герої” : армія, поліція, органи безпеки, рятувальники, пожежники	+4, +8	+3, +5
8	Артисти (театр, кіно, естрада, цирк), спортсмени-професіонали	0, +5	-1, +4
9	Робітники : верстатники, оператори, слюсарі	-1, +3	+1, +5
10	Юристи : адвокати, прокурори, судді, юрисконсульти	+2, +8	+2, +7
11	Важке виробництво : шахтарі, металурги, нафтовики, моряки	-1, +7	+1, +6
12	Бізнес, фінанси : економісти, бухгалтери, бізнесмени, комерсанти	+2, +6	+4, +9
13	“Творці” : архітектори, художники, письменники, композитори	+1, +8	0, +4
14	Домашнє господарство : гувернантки, прислуга, охорона	+1, +5	+1, +6
15	Злочини : зlodії, хабарники, бандити, зрадники	+6, +11	+6, +11
16	Управління, менеджмент : керівники, інспектори, чиновники	0, +6	+1, +4
17	Бродяги-жебраки : бомжі, професійні жebraки	+3, +7	+5, +9
18	Селяни : агрономи, зоотехніки, фермери, механізатори	-3, +3	-1, +4
19	Педагоги, психологи : соціальні робітники, тренери, вихователі	+4, +9	+3, +7
20	Міський транспорт : таксі, автобус, тролейбус, трамвай, метро	+1, +5	+2, +5

Список використаної літератури

1. Дослідження індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності : методичні вказівки до виконання самостійної роботи з дисципліни “Основи психології та педагогіки” / укладачі: В. А. Козаков, В. С. Лозниця, М. В. Артюшина – К. : Київський національний економічний університет, 1998. – 234 с.
2. Крижко В. В. Менеджмент в освіті : навч.-метод. посібник / В. В. Крижко, Є. М. Павлютенков. – К., 1998. – 192 с.
3. Лепихова Л. А. Методика “Теппинг-теста” в профдіагностической работе / Л. А. Лепихова, Т. Л. Жигайло. – К. : Киевский городской центр профориентации молодежи, 1989. – 11 с.
4. Немов Р. С. Психология : в 3-х томах / Р. С. Немов. – М. : Просвещение, 1995. – 572 с.
5. Пряжников Н. С. Методы активизации профессионального и личностного самоопределения : учебное методическое пособие / Н. С. Пряжников. – М. : Издательство Московского психолого-социального института, 2002. – 400 с.

5. Особливості професійного консультування старшокласників

Професійне консультування постає як спеціальна діяльність з надання психолого-педагогічної допомоги, що спрямована на актуалізацію, розвиток та усвідомлення людиною тих якостей та характеристик, які впливають на її професійне самовизначення.

У проведенні професійної консультації виділяють два етапи – первинна профконсультація і поглиблена профконсультація. Первинна профконсультація – це форма консультації, що проводиться з групою, у процесі якої відбувається навчання правил вибору професії, надається інформація про різноманіття професій, про інтереси і схильності. Результатом профконсультації є формування професійного плану оптанта, підвищення міри усвідомленості і відповідальності його вибору. Поглиблена профконсультація засновується на глибокому всебічному вивченні людини: її схильностей, інтересів, стану здоров'я і фізичного розвитку, рівня та структури уваги, типу мислення, особливостей характеру тощо. При цьому враховується думка вчителів і батьків, успішність навчання й особливості референтної групи. Узагальнення цих даних дає можливість впливати на учнів не тільки з метою допомоги у професійному самовизначенні, але й розвитку особистості загалом. Зразок плану індивідуальної профконсультації надано наприкінці параграфа (приклад 1).

Метою професійного консультування є допомога клієнтові у дослідженні власної особистості, у розумінні своїх стосунків з навколишнім світом, оцінці своїх профорієнтаційних проблем та в пошуку альтернативних варіантів їх подолання. Ця мета реалізується через розв'язання таких основних завдань (за Р. Немовим):

1. Конкретизація (з'ясування) профорієнтаційної проблеми клієнта. Це завдання полягає у вислуховуванні клієнта, спостереженні за ним. Внаслідок використання спеціальних прийомів вислуховування профконсультант приходить до висновку про те, в чому саме полягає проблема.

2. Інформування клієнта про сутність проблеми, яка виникла у нього, про реальний ступінь її серйозності. Тобто, консультант не лише аргументовано пояснює клієнту, в чому полягає його проблема, але й зазначає причини її виникнення та шляхи практичного вирішення.

3. Вивчення психологом-консультантом особистості клієнта. Таке вивчення дозволяє з'ясувати, наскільки повно і глибоко розуміє клієнт свої проблеми та наскільки готовий до їх розв'язання.

4. Чітке формулювання порад і рекомендацій клієнту з приводу того, як найкраще розв'язати проблему. При цьому враховуються індивідуальні особливості клієнта та специфіка розуміння проблеми психологом. Поради та рекомендації повинні бути простими, короткими та зрозумілими учневі, а також придатними до виконання в реальних умовах життя школяра за відповідного контролю з його боку.

5. Не завжди учень може одразу і з розрахунком на успіх перейти до реалізації порад і рекомендацій, отриманих від профконсультанта. Інколи через недосвідченість та невміння учень припускається помилок і потребує оперативної допомоги. Тому завданням консультанта є надання допомоги клієнту у вигляді додаткових практичних порад, які пропонуються тоді, коли він вже розпочав розв'язання проблеми.

6. Якщо з тих чи інших причин учень відмовляється від виконання порад та рекомендацій, які надає профконсультант, то останній не несе відповідальності за кінцевий практичний результат психологічного консультування, а лише за правильність своїх рекомендацій.

7. Навчання учня того, як найкраще уникнути в майбутньому подібних проблем. Це, зокрема, одне із завдань профілактики. Розв'язуючи його, консультант домагається того, щоб учень самостійно міг попереджувати повторне виникнення подібної проблеми.

8. Під час професійного консультування відбувається також просвітницьке інформування клієнта. Воно полягає у переданні учневі

елементарних, життєво необхідних психолого-педагогічних знань та вмінь, оволодіння й правильне застосування яких клієнтом можливе без спеціальної психологічної підготовки.

Для забезпечення результативності та ефективності професійного консультування необхідно дотримуватися таких його принципів:

- принцип доброзичливого й безоцінного ставлення до клієнта, що передбачає вияв емоційної теплоти й поваги, вміння прийняти клієнта таким, яким він є, не оцінюючи й не засуджуючи його норми та цінності, стиль життя і поведінку;

- забезпечення конфіденційності зустрічі. Цей принцип означає, що консультант зберігає у таємниці все, що стосується клієнта, його особистих проблем і життєвих обставин (крім випадків, передбачених законом, про що клієнт попереджається консультантом);

- принцип добровільності, який означає, що клієнт сам звертається до консультанта, оскільки суб'єктивно відчуває труднощі у своєму житті та мотивований до сприйняття психологічної допомоги;

- принцип професійної вмотивованості консультанта означає, що він захищає інтереси клієнта, а не інших осіб чи організацій, не стає на бік жодного з учасників конфлікту, уникає упередженого ставлення;

- принцип відмови профконсультанта від порад чи рецептів.

Реалізація принципів профорієнтаційного консультування можлива за таких умов (за Р. Немовим):

1. Клієнт повинен мати реальну проблему профорієнтаційного характеру та усвідомлене бажання якнайшвидше її вирішити.

2. Профконсультант, до якого звернулися за допомогою, повинен мати досвід психологічного консультування і відповідну професійну психологічну підготовку.

3. Витрати часу на консультування мають бути достатніми для розуміння і пошуку оптимального розв'язку проблеми, яка хвилює клієнта, а також для

успішного її подолання спільно з клієнтом.

4. Клієнт повинен точно дотримуватися наданих профконсультантом рекомендацій.

5. Створення сприятливого і відповідного психологічному консультуванню клімату.

I. Функції професійного консультування

Виділяють такі функції професійного консультування: інформаційну, діагностичну, розвивальну, активізуючу і прогнозуючу.

- Інформаційна функція передбачає повідомлення учневі інформації про конкретні спеціальності і професії, в також інформації довідкового характеру (потреба у представниках певної професії, вищі навчальні заклади, в яких можна отримати професійну підготовку за бажаною спеціальністю тощо).

- Діагностична функція передбачає визначення рівня розвитку основних фізіологічних і психологічних особливостей учнів (див. табл. 1).

Таблиця 1

Перелік профорієнтаційних діагностичних методик для використання в процесі професійної консультації

Назва методики, автор	Мета методики	Вік досліджених
Методика “Карта інтересів” за А. Голомштоком	Вивчення професійних інтересів та здібностей особистості	3-14 років
Методика “Встановлення професійного типу особистості” за тестом Голанда	Вивчення психологічної готовності учнів до трудової діяльності	9–11 класи
Методика “Оцінка комунікативних і організаторських здібностей особистості” КОС – 1 за В. Синяським, В. Федоришиним	Вивчення комунікативних і організаторських схильностей	14–17 років

Методика “Диференціально-діагностичний опитувальник” (ДДО) за Е. Клімовим	Під час відбору на різні види професій відповідно до класифікації типів професій	14–17 років
Методика “Пізнавальна потреба”	Встановлення інтенсивності пізнавальної потреби учня	Для учнів з 3 класу по 11, батьків, учителів
Методика “ОДАНІ”	Вивчення інтересів та схильностей учнів	8–11 класи
Методика “Ціннісні орієнтації”	Вивчення системи ціннісних орієнтацій особистості	3 14 років
Тест Р. Амтхауре	Дає можливість отримати тестовий профіль за трьома параметрами: вираженість гуманітарних, математичних і технічних здібностей	3 14 років
Діагностика професійних намірів учнів (Е. Зеєр)	Дослідження стійкості професійних намірів	3 14–15 років
Опитувальник для визначення рівня професійної готовності (Л. Кабардінова)	Визначення схильності до певного типу професійної діяльності	3 14–15 років
“Якорі кар'єри” (Е. Шейн, переклад і адаптація В. Чікер, В. Вінокурова)	Дозволяє визначити очікування та домагання людини стосовно роботи, яка задовольнить її професійні та життєві потреби	3 14–15 років

Розвивальна функція робить акцент на розвитку необхідних якостей, здібностей, важливих у майбутній професії. При цьому діагностика виступає не лише як констатація актуального стану особливостей людини, а насамперед як підґрунтя для розробки програми самовиховання.

Активізуюча функція спирається на активність самого суб'єкта професійного самовизначення. Головний зміст активізуючої профконсультації – психологічна підготовка особистості до визначення своєї позиції і прийняття самостійного рішення щодо професійного самовизначення.

Етапи активізуючої професійної консультації

Мета: оптимізація профорієнтаційної самодіяльності учня на основі

активізації особистісних аспектів професійного самовизначення (самопізнання, самооцінка та потреба у самовдосконаленні).

1. Попередній етап. Ще до зустрічі зі старшокласником визначити можливу проблему й окреслити шлях її вирішення.

2. Загальна оцінка ситуації консультування за такими складовими:

- особливості учня (у чому він сам бачить проблему);
- умови консультування (наскільки вони дозволяють вирішити проблему учня);
- самооцінка профконсультанта (наскільки він готовий допомогти учневі).

3. Уточнення профконсультаційної гіпотези, яка охоплює загальне уявлення про проблему клієнта і можливі шляхи та засоби вирішення цієї проблеми.

4. Спільне з учнем уточнення проблеми і цілей подальшої роботи.

5. Загальне вирішення виділеної проблеми.

6. Завершальний етап. Підбиття підсумків, прийняття конкретного рішення, надання рекомендацій учню.

Прогнозуюча функція пов'язана з прогнозуванням розвитку особистості у зв'язку зі здійсненими на неї впливами.

II. Форми і методи професійного консультування

До основних форм професійного консультування відносять індивідуальну і групову консультацію.

Індивідуальна консультація – орієнтована на безпосередню взаємодію профконсультанта з оптантом (суб'єктом професійного самовизначення). Індивідуальна професійна консультація дає можливість максимально зосередитись на тих проблемах, які є індивідуальними перешкодами у професійному самовизначенні та становленні конкретної особистості.

Методи індивідуального консультування: бесіда, інтерв'ю, діагностика, психобіографія та ін.

Технологія проведення профконсультативної бесіди

Бесіда – метод отримання інформації про особливості професійного становлення учня під час особистого спілкування учня і консультанта. Перед бесідою важливо ознайомитися з карткою індивідуально-первинної профконсультації. Далі необхідно:

1. Визначити цілі бесіди.
2. Визначити тему та зміст бесіди відповідно до її цілей.
3. Окреслити план бесіди.
4. Конкретизувати ключові і контрольні питання.
5. Спрогнозувати можливі утруднення в реалізації плану, складні ситуації, які можуть виникнути.
6. Намітити можливі шляхи виходу із таких ситуацій.
7. Визначити спосіб фіксації відповідей учня під час бесіди.
8. Розробити план спостереження під час бесіди та можливості фіксування результатів спостереження.
9. Визначити час і умови проведення бесіди.
10. Запланувати моменти колекційного впливу.
11. Проаналізувати і конкретизувати складений план.

Групова консультація характеризується взаємодією консультанта з групою опитантів і є однією з найдієвіших форм вирішення проблем професійного самовизначення особистості. Перевагою групової форми консультації є те, що особистість отримує інформацію про себе через зворотний зв'язок та емоційну підтримку від інших членів групи. Велику роль відіграють такі процеси розвитку особистості, як ідентифікація, рефлексія, індивідуалізація.

Методи групового консультування: бесіда, інтерв'ю, діагностика, профорієнтаційні ігри, тренінги, психологічні практикуми.

Зразок групової профконсультації наведено у кінці параграфа (приклад 2).

III. Загальна класифікація методів професійної консультації

1. Інформаційно-довідкові методи (професіограми, довідкова література, інформаційно-пошукові системи, екскурсії на підприємства і до вищих навчальних закладів, зустрічі з фахівцями, просвітницькі лекції про шляхи вирішення проблем професійного самовизначення, навчальні фільми тощо).

2. Діагностичні (спостереження, діагностичні профорієнтаційні методики, особистісні опитувальники, професійні проби, експертні оцінки тощо).

3. Методи морально-емоційної підтримки клієнта (приклади біографій відомих людей, групи спілкування “свято праці”, профорієнтаційні ігри тощо).

Зразок профорієнтаційної гри наведено у кінці параграфа (приклад 3).

4. Методи активізації пізнавальної діяльності клієнта (пізнавально-пошукові завдання).

5. Методи прийняття рішення і побудови перспектив професійного розвитку (побудова ланцюжка послідовних дій, що забезпечують реалізацію намічених цілей і перспектив; побудова системи різних варіантів дій клієнта, що дозволяють вибрати найбільш оптимальні варіанти перспектив; використання різних схем альтернативного вибору (при варіанті, що вже є) професії, навчального закладу, спеціальності (використовується зазвичай на завершальному етапі консультації).

IV. Зміст професійної консультації

Специфіка і зміст профконсультації визначається профорієнтаційними завданнями кожного вікового періоду. Допрофесійний період охоплює початковий (пропедевтичний), розвідувально-пошуковий і базовий (визначальний) етапи.

1. Початковий (пропедевтичний) етап: дошкільний вік, 1–4 класи. Передбачає ознайомлення дітей з деякими професіями; формування поваги до працівників, емоційно забарвленого позитивного ставлення до різних видів трудової та професійної діяльності, інтересу до пізнання своєї особистості; діагностику задатків, створення умов для реалізації здібностей дітей,

проведення консультацій з батьками стосовно їх розвитку; формування початкових загальнотрудових умінь та навичок, здатності до взаємодії з іншими в процесі діяльності, виховання загальної культури праці шляхом залучення до посильних видів трудової діяльності. Результат – сформоване ставлення до себе, суспільства і професійної праці.

2. Розвідувально-пошуковий етап: 5–7 класи. Передбачає: формування ціннісних орієнтацій, мотивації самопізнання, установки на власну активність у професійному самовизначенні та оволодінні професійною діяльністю; систематичне ознайомлення з поширеними професіями; формування умінь самооцінки, самоаналізу з метою усвідомлення власної професійної спрямованості; консультування стосовно вибору профілю подальшої освіти та трудової діяльності (навчальних закладів, факультативів, гуртків, секцій); створення умов для розвитку здібностей в різних видах трудової (та наближеної до професійної) діяльності; формування умінь зіставляти вимоги професії до особистості з власними схильностями. Результат – вибір напряму (профілю) продовження освіти у старших класах та сфери самореалізації.

3. Базовий (визначальний) етап: 8–9 (8–11) класи. Передбачає: вивчення наукових основ вибору професії (класифікаційних ознак професій, їх вимог до людини, основних професійно важливих якостей, правил вибору професії); оволодіння методиками самопізнання, самооцінки, розвитку індивідуальних професійно важливих якостей; формування вміння зіставляти вимоги професій з власними можливостями та кон'юнктурою ринку праці; створення умов для професійної проби в різних видах професійної (чи наближеної до професійної) діяльності; консультування стосовно вибору професії та навчального закладу. Результат – сформованість особистісно значущого змісту вибору професії, стійкої професійної спрямованості (професійних намірів, планів оволодіння професією, професійної перспективи).

Професійний період охоплює етапи професійного навчання та адаптаційний.

4. Етап професійного навчання: професійний навчальний заклад (10–11 класи, за наявності професійної підготовки). Передбачає: оволодіння професійними знаннями, уміннями, навичками; адаптацію до навчального закладу і нового соціального статусу; формування професійної мобільності, готовності до продовження професійної освіти і самовдосконалення, професійних інтересів; розвиток професійно важливих якостей; уточнення подальших професійних планів і професійної перспективи. Результат – конкурентоспроможний спеціаліст на ринку праці, готовий до активної професійної діяльності.

5. Адаптаційний етап: професійна діяльність. Передбачає: створення умов для професійного зростання, повноцінної самореалізації особистості в професійній діяльності; адаптацію до трудового колективу, професії і нового соціального статусу; формування психологічної готовності до зміни професії та переорієнтації на нову діяльність. Результат – повноцінна реалізація можливостей особистості у професійній діяльності.

V. Особливості очікувань і профорієнтаційних проблем учнів різних вікових груп (за Н. Пряжніковим)

Вікова група	Типові очікування і проблеми	Основні акценти профконсультативної допомоги
Дошкільники	Інтерес до найбільш яскравих професій та професій батьків. Прагнення спробувати себе (в ігровій діяльності)	<ul style="list-style-type: none"> ● Яскраві розповіді з прикладами про ті професії, які цікавлять дитину. ● Програвання професій з метою усвідомлення їх змісту та значення. ● Діагностика здібностей у дитини. ● Консультування батьків щодо вибору гуртків для дитини
Учні з 1 по 7 клас	Інтерес до популярних (яскравих) професій. Прагнення пов'язати навчальні предмети з професіями. Вибір гуртків, секцій, профілю подальшого навчання тощо	<ul style="list-style-type: none"> ● Цікаві розповіді про ті професії, які цікавлять. ● Поступове розширення уявлень щодо світу професій. ● Консультування дітей і батьків стосовно вибору гуртків, секцій тощо.

		<ul style="list-style-type: none"> ● Профільне консультування
Учні з 8 по 9 клас	Вибір профілю навчання. Більш конкретний інтерес до професій, до власної профпридатності. Вибір середнього професійного навчального закладу	<ul style="list-style-type: none"> ● Профільне консультування. ● Допомога в самопізнанні. ● Консультування з приводу готовності до навчання в середніх професійних закладах
Учні 10–11 класів	Професійне самовизначення	<ul style="list-style-type: none"> ● Профконсультативна допомога у професійному самовизначенні
Випускники шкіл	Професійний вибір Вибір вищого навчального закладу	<ul style="list-style-type: none"> ● Допомога в конкретному виборі професії. ● Корекція професійних планів

VI. Проблеми з якими стикаються учні на початковій стадії оптації

1. Оптант звертається за підтвердженням правильності вибору професії. У такому випадку важливо перевірити стійкість професійних намірів. Для цього рекомендовано провести бесіду про професійні плани, звернувши особливу увагу на узгодженість власних інтересів та змісту професії, наявність резервного професійного плану, ступінь продуманості шляхів здобуття професії, адекватність оцінки своїх можливостей в оволодінні вибраною діяльністю.

Діагностичні прийоми потрібно використовувати лише в тих випадках, коли бажана професія висуває жорсткі вимоги до психофізіологічних особливостей. Результати діагностики бажано детально обговорити з оптантом. Ймовірні випадки, коли виявлені типологічні особливості можуть стати серйозною перешкодою для оволодіння професією. У такому разі потрібно разом з оптантом знайти найбільш оптимальні для нього сфери діяльності в руслі обраної.

2. Оптант звертається по допомогу, оскільки не знаходить виражених інтересів і здібностей, які б могли сприяти у професійному самовизначенні. Такі ситуації потребують тривалого часу (приблизно 5–6 зустрічей). Найголовніше – активізувати інтерес оптанта до власного майбутнього. Діагностичне обстеження учнів у цьому випадку виконує не лише діагностичну

функцію, а й активізуючу.

3. Звернення оптанта зумовлене труднощами вибору професії, з огляду на багатоманітність інтересів і здібностей старшокласника. Діагностика в цьому випадку відіграє диференціальну роль.

4. Звернення оптанта викликане розходженням думки учня і його батьків стосовно професійного вибору. В цьому випадку бажано проводити тактовну роботу як з учнями, так і їх батьками. Бажано послідовно відстоювати інтереси оптанта, виходячи з його реальних можливостей і схильностей. Діагностика цього разу слугує підтвердженням гіпотези профконсультанта.

Причини помилкового вибору професії:

- Ставлення до вибору професії як позитивного.
- Необґрунтований погляд на деякі професії як на непрестижні.
- Вибір професії під впливом батьків, друзів, близьких.
- Перенесення ставлень до людини на ставлення до професії.
- Захопленість лише зовнішньою стороною професії або її статусом.
- Ототожнення навчального предмету з професією.
- Незнання або недооцінка своїх індивідуальних особливостей.
- Незнання основного змісту дій або операцій бажаної професії або

слабке уявлення про них.

VII. Кризи професійного становлення, з якими працює профконсультант

Криза	Причини	Способи подолання
Криза навчально-професійної орієнтації (14–15 або 16–17 років) на стадії оптації	Неможливість реалізувати свої професійні наміри. Вибір професії без урахування власних індивідуально-психологічних особливостей та психофізіологічних властивостей. Ситуативний вибір професійного навчального закладу	Психологічно компетентне професійне консультування. Корекція професійних намірів.

Криза професійного вибору (16–18 років або 19–21 рік) на стадії професійної освіти	Незадоволеність професійною освітою та професійною підготовкою. Зміна соціально-економічних умов життя. Перебудова провідної діяльності	Активізація навчально-пізнавальної діяльності. Зміна мотивів навчально-професійної діяльності. Корекція вибору професії
Криза професійних експектацій (18–20 років або 21–23 роки) на стадії оптації	Труднощі професійної адаптації. Освоєння нової провідної діяльності. Розбіжність професійних очікувань та реальної дійсності	Активізація професійних зусиль. Коригування мотивів праці. Можлива зміна спеціальності та професії

Приклад 1. Первинна професійна консультація

Відомості про оптанта отримують під час первинної консультації.

Профконсультант виявляє блоки тріади:

- “хочу” – інтереси і схильності;
- “можу” – можливості особистості;
- “треба” – потреба суспільства в кадрах.

Первинна консультація вважається достатньою, якщо виявлені всі компоненти тріади і вони узгоджені між собою. Якщо ж немає даних хоча б щодо однієї з позицій тріади або вони не узгоджені, то необхідна поглиблена індивідуальна консультація, спрямована на усунення дефекту відсутності інформації. Кожний конкретний випадок консультант відносить до певного типу ситуацій і будує програму роботи відповідно до цього типу.

1 тип. “Нульовий” варіант консультації. Оптанта не має власного професійного плану, що підтверджується у бесіді. Учень не визначився з майбутньою професією.

2 тип. Альтернативний варіант консультації. На первинній консультації оптанта має два чи декілька варіантів професійного плану. Або є кілька варіантів бажаної професії, або учень ще не визначився з майбутньою професією.

3 тип. Підтверджувальний варіант консультації. Оптанта хоче підтвердити правильність свого вибору. Завдання профконсультанта – підтвердити або

відхилити зроблений вибір.

4 тип. “Конфліктний” варіант консультації. При первинному консультуванні виявляються конфліктні ситуації. Конфлікти можуть бути різними: батьки не згодні з вибором молодшої людини, оптант не вірить у свої сили, має завищений рівень домагань, відчуває труднощі у спілкуванні, прагне об'єктивної оцінки своїх можливостей.

5 тип. Консультування як реалізація мотиву пізнання. Оптант має бажання розібратися у своєму характері, подолати труднощі спілкування. За мотивами такі звертання можуть бути віднесені до “підтверджувального” варіанту. Але зазвичай під час бесіди виявляється інтерес особи до пізнання своїх здібностей без зіставлення результатів дослідження з професійною діяльністю.

План проведення професійної консультації

1. Визначення запиту оптанта.
2. Виявлення групи професій, найбільш відповідних індивідуально-психологічним особливостям людини, стану її здоров'я, схильностям і здібностям.
3. У разі необхідності, проведення корекції професійного плану особистості, її мотиваційно-потребової сфери, актуалізації мотивів професійного самовизначення.
4. Формування професійного плану оптанта.
5. Складання профконсультаційного прогнозу.
6. Спільне розроблення стратегії дій для досягнення визначеної мети.

Приклад 2. Групова професійна консультація.

Особи, для яких проводиться професійна консультація: учні 9–10 класів.

Бажана кількість учасників: від 2 до 15 осіб.

Тема: Моя майбутня професія.

Мета: поглиблення знань учнів про особливості бажаної професії (проводиться з учнями, які здійснили професійний вибір, але недостатньо усвідомлюють вимоги майбутньої професії).

Вступне слово. Фізичний, духовний, соціальний, психічний розвиток особистості відбувається в діяльності. Основними видами діяльності людини є гра, навчання, праця. За спрямованістю виділяють пізнавальну, громадську, художню, спортивну, технічну, ремісницьку та гедонічну (спрямована на отримання задоволення) діяльність та спілкування. Професійна діяльність належить до числа основних засобів побудови власного життєвого шляху. Однак такий шлях буде успішним, лише коли професійна діяльність набуде особистісного відтінку, тобто коли особистість матиме змогу реалізувати себе через діяльність.

На кожному підприємстві і в будь-якій установі можна зустріти працівників, які порівняно легко розбираються у професійній сфері, добре вирішують поточні проблеми, є авторитетними серед колег, чітко виконують вимоги і вирішують завдання різної складності. Проте нерідко можна бачити людей, які при всій належній сумлінності з великими труднощами виконують виробничі завдання, пасують перед ускладненням роботи та вирішенням нових завдань, часто допускають помилки.

Дискусійне питання до учнів. У чому ж секрет? Чому одних працівників називають професіоналами, а про інших цього не говорять?

Слово профконсультанта. Професіоналом зазвичай вважають людину, яка оволоділа знаннями, нагромадженими людством у відповідній професійній сфері, та вміє застосовувати ці знання на практиці, а також є вправною в їх застосуванні. Найперше, що властиво справжньому професіоналу, – це зануреність і закоханість у свою справу, почуття професійної гордості, професійна самоідентифікація. Професіонал проявляє свою компетентність насамперед у розв'язанні проблемних питань, які потребують творчості, нових підходів і оригінальних рішень. Чим вищий рівень професійності, тим вищий

рівень компетентності. Компетентність і креативність роблять професіонала неформальним лідером у професійному середовищі.

Становлення професіонала відбувається в процесі *професіогенезу* – це розвиток особистості, зміни і перетворення її психологічної структури, зумовлені засвоєнням і виконанням професійної діяльності. Особистий професіогенез охоплює розвиток професіонала, починаючи від моменту самостійного і свідомого вибору професії та закінчуючи професійною самореалізацією.

Завдання для учнів. Заповнити план-схему характеристики майбутньої професії

План-схема характеристики майбутньої професії

I. Загальні дані про професію.

1. Історія виникнення професії.
2. Зміни, які відбулися у професійній діяльності у зв'язку з науково-технічним прогресом.
3. Соціально-економічне значення і місце професії у народному господарстві.
4. Перспективи розвитку професії.
5. Розгалуження професії за спеціальностями.

II. Характеристика процесу праці.

1. Сфера діяльності і вид праці:
 - а) матеріальне виробництво, сфера обслуговування, сфера інтелектуальної праці;
 - б) праця ручна, механізована, змішана, управління автоматами;
 - в) праця в індивідуальному виробництві;
 - г) праця у серійному виробництві;
 - д) праця у технічній системі, системі “людина – людина”, “людина – природа” тощо.
2. Продукція.

3. Основні знаряддя праці:

а) речові;

б) функціональні.

4. Основні виробничі операції, професійні обов'язки, опис робочого місця.

5. Робоча поза.

6. Застосування технічних засобів.

7. Види труднощів, помилок, аварій з вини працівника.

8. Організація праці і характер соціальних зв'язків (праця індивідуальна чи в колективі; виконавча, керівна; ділові контакти).

III. Санітарно-гігієнічні умови праці.

1. Мікрокліматичні умови: робота у приміщенні чи на повітрі, запиленість, шум, вібрація, освітлення, температура.

2. Режим і ритм праці: змінність, темп (заданий чи вільний), монотонність, вільний час, відпустка.

3. Можливості виробничого травматизму; професійні захворювання.

4. Медичні протипоказання.

IV. Психологічні вимоги професії до працівника.

1. Характеристика різних видів сприймання інформації у професійній діяльності: гострота і точність зорового та слухового сприймання; точність тактильних і рухових відчуттів та сприйняття; правильне сприймання статичних і рухомих об'єктів, рівновага тощо.

2. Моторні (рухові) дії: сила, точність, швидкість, темп, ритм, координація рухів, швидкість реакцій.

3. Інтелектуальна сфера: особливості уваги (стійкість, зосередженість чи розподіл, обсяг уваги, мимовільність); особливості пам'яті (короткочасна, тривала, оперативна, слухова, зорова, рухова); спостереження у професійній діяльності; мислення: репродуктивне чи творче, образне чи словесно-логічне, практичне, оперативне; вирішення оперативних завдань, контроль; теоретичне мислення.

4. Емоційно-вольові якості особистості: самовладання при дії сильних, несподіваних подразників та в інших напружених ситуаціях; витривалість (психічна і фізична); врівноваженість (рівний характер і настрої, спокій у спілкуванні з людьми, стриманість, зібраність); рішучість, впевненість у собі, схильність до ризику.

5. Ділові якості: ініціативність, допитливість, енергійність, самостійність, організованість, дисциплінованість, відповідальність, принциповість, комунікабельність, правильна самооцінка.

6. Моральні якості особистості: справедливість, чесність, чуйність, турботливе й уважне ставлення до людей, доброзичливість, сумлінність.

7. Вплив професії на загальний культурний рівень, на формування сенсомоторної діяльності, розумових здібностей і характер.

Обговорення результатів завдання відбувається індивідуально.

Приклад 3. Профорієнтаційна гра для підлітків “Острів” (Н. Пряжніков)

Ця гра ознайомлює школярів з “непрестижними” професіями. Але мета – орієнтувати хлопців і дівчат на непривабливі професії – не ставиться прямо.

Гра розрахована на роботу з класом (учнями 8–9 класів, хоча вона може викликати інтерес і в десяти-, одинадцятикласників).

Тривалість гри – приблизно один урок. Але якщо вона проводиться після уроків, то час може бути збільшено, і тоді гра проходить цікавіше.

На класній дошці фіксуються основні ідеї учасників і відбиваються результати рішень групи.

Хід гри

Класу повідомляється назва гри – “Острів” і зачитується загальна інструкція.

Уявіть, що ми всі якимось дивом опинилися на далекому острові в океані, десь у південних тропічних широтах. У нас залишилося деяке особисте майно:

те, що було в кишенях, сумках. Коли нас врятують, невідомо. Як мінімум два місяці ми повинні прожити на цьому острові.

Перед нами постають два основні завдання. Перше – вижити. Друге – залишитися при цьому цивілізованими людьми.

За 40 хвилин ми маємо довести самим собі, що ці завдання можна вирішити.

Отже, ми сидимо на березі й обговорюємо, що нам робити далі. Я поки що виконуватиму роль старшого. Але потім ви оберете собі іншого керівника.

Якщо ми зуміємо домовитися про основні шляхи розв'язання наших завдань, а також про розподіл обов'язків, то зможемо вижити і зберегти свою гідність.

Далі ведучий зображує на дошці загальний план острова. Важливо відзначити, що тут є джерело чистої прісної води, а також сказати, що на острові водяться дрібні звірі і птахи, у прибережних водах є риба, ростуть якісь їстівні рослини.

Але, за умовою гри, на острові немає печери, придатної для проживання. Немає також інших людей, інакше вся гра перетвориться на з'ясування відносин з ними.

Потім школярі пропонують, що їм необхідно зробити для виживання. Зазвичай, це – будівництво житла, організація харчування, керівництво групою, полювання і рибальство, чергування, підтримка вогню і т.п. Усе це ведучий записує на дошці як перелік, у першому стовпчику таблиці.

Усі пропозиції обговорюються, і в результаті на дошці залишаються найбільш важливі напрями роботи.

Після того як написаний перелік робіт, необхідних для виживання, загальними зусиллями визначається, скільки осіб потрібно для кожної роботи. Ці підрахунки проводяться з урахуванням загальної кількості учасників гри разом із ведучим.

На дошці, напроти кожного напрямку робіт, записується необхідна

кількість працівників. При цьому хто-небудь з учасників може сказати, що ті самі люди здатні одночасно виконувати різні роботи. Ведучий зауважує, що в особливих випадках це, звісно, допустимо, але важливо за конкретним гравцем закріпити визначений вид діяльності, щоб було видно, хто за що відповідає.

Багато не затягувати перші етапи гри: проводити їх динамічно. При цьому по ходу гри ведучий постійно нагадує учасникам, що вони повинні укластися в 40 хвилин (закінчити гру до дзвоника чи якогось установленого часу), інакше вважатиметься, що група не змогла вирішити поставлених завдань, а витратила всі сили на з'ясування відносин.

Далі ведучий пропонує підняти руки тим, хто хотів би виконувати ті чи інші види робіт. По черзі розглядається кожен вид. При цьому гравець може брати участь тільки в одному виді робіт.

На дошці поруч з необхідною кількістю працівників записується кількість охочих цю роботу виконувати. Зазвичай, у цей момент виникає деяка невідповідність. Саме воно і стає предметом для обговорення. Ведучий може зайняти визначену позицію: “Якщо ви не в змозі забезпечити необхідне число працівників на кожен напрям роботи, то, ймовірно, не зможете і вижити в умовах острова”.

Після цього ведучий задає подальший порядок гри. З кожного виду роботи утворюється група, що сідає за окремий стіл.

Протягом 3–5 хвилин обговорюється, яким чином виконати свою роботу, виходячи з реальних можливостей. Нагадаємо, що за умовою гри школярі опинилися на острові з усім своїм майном (у кишенях, у сумках і т.п.).

Представники групи коротко розповідають усьому класу про те, як вони збираються будувати житло, готувати їжу, полювати, ловити рибу і т.п. Клас ставить питання і потім вирішує, чи здатна певна група виконати свою роботу. Наприклад, у групи “організація харчування” можна поцікавитися, у чому вони збираються готувати їжу, у групи “полювання-рибальство” – чим вони збираються ловити рибу і т.п.

Усе це ведучий зазначає на дошці (напроти кожного виду робіт оцінюється готовність кожної групи в балах).

Потім (для ускладнення гри) ведучий може заявити, що його вразила невідома тропічна хвороба і він уже не може керувати групою. Тому терміново потрібно вибрати нове керівництво. Також визначається, скільки осіб для цього потрібно. Учасники висувають кандидатів. Іноді група вибирає одного керівника з одним-двома помічниками (особливо якщо клас поступово стає некерованим). Обрані керівники займають місце ведучого, а ведучий сідає за останню парту. Етап зміни керівника має зайняти 2–3 хвилини.

Далі ведучий може заявити, що він унаслідок хвороби поступово перетворився на “злого духа”, що буде створювати групі всілякі перешкоди.

Наприклад, зненацька напустить хворобу на окремих (найбільш активних) учасників, за допомогою урагану зруйнує деякі будівлі, чинитиме різноманітні “злі чудеса” (скажімо, оголосить, що деякі риби мають душу і розум, тому вживати їх у їжу – злочин) і т.п.

У якийсь момент ведучий натякає учасникам, що на острові може виникнути епідемія, тому що тропічна їжа незвична для європейців і весь острів уже покритий відходами, які просто нікуди подіти і які стають осередками серйозних інфекцій. Іншими словами, він спонукує учасників до спорудження туалету, про який вони часто забувають. Також можна натякнути групі на необхідність вирити вигрібну яму для харчових відходів.

Якщо група вирішує спорудити такий важливий для цивілізованого життя об'єкт, то зробити це треба у стислий термін і за всіма правилами, тобто визначити, скільки потрібно для цього працівників і хто саме буде цим займатися. Важливо визначити, хто постійно підтримуватиме порядок у туалеті, і взагалі розібратися зі сміттям на території острова... Нерідко багато підлітків соромляться виконувати таку роботу, прагнучи займатися більш престижними справами, тому є ризик, що епідемія вразить більшість гравців.

Буває так, що група із самого початку грає невдало (школярі багато

сперечаються один з одним, мало добровольців на відповідальні роботи і т.п.). У таких випадках втручання ведучого в ролі “злого духа” може взагалі деморалізувати учасників, тому кількість і “якість” труднощів мають бути розумними.

Нарешті, за 3–5 хвилин до кінця заняття ведучий припиняє гру й організовує її обговорення.

Обговорення гри. Ведучий запитує учасників: “Чи вдалося нам вижити?” Учні повинні коротко обґрунтувати свої висновки. Ведучий може також висловити свою думку з цього приводу.

Потім він ставить запитання: “Чи вдалося острів'янам зберегти людське обличчя у важких умовах?” При відповіді учнів на це питання ведучий може звернути їх увагу на такі моменти: чи надавалася медична допомога хворим, чи було організоване дозвілля, чи учасники турбувалися тільки про “виживання”, ніяк не піклуючись про свою душу, чи виникали скандальні ситуації між учасниками і т.п.

Коментарі для ведучого. Учасники разом із ведучим можуть захопитися якимось одним аспектом гри, наприклад занадто докладно обговорювати конкретні види роботи. Інші типові труднощі – виникнення хаосу, коли учасники починають занадто жваво сперечатися, перебивати один одного. Досвід проведення гри показує, що не завжди учасники готові визнати, що їх ігрові дії виявилися невдалими. Іноді хтось говорить, що в реальних умовах він би поведився “набагато активніше і шляхетніше”. Тоді ведучий повинний пояснити, що гра – це теж модель реальності.

Список використаної літератури

1. Зеер Э. Ф. Профориентология: Теория и практика : учеб. пособие для высшей школы / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Н. О. Садовников. – М. : Академический Проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2006. – 192 с.
2. Мельник О. В. Зміст, форми та методи профконсультативної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання : науково-методичний посібник [для вчителів] / О. В. Мельник. – К. : Мегапринт, 2008. – 76 с.
3. Професійна орієнтація : підручник / [Єгорова Є. В. [та ін.]; за ред. О. М. Ігнатович. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 240 с.

4. Пряжникова Е. Ю. Размышления о профессиональном самоопределении / Е. Ю. Пряжникова, Н. С. Пряжников // Вестник практической психологии образования. – 2007. – №3(12). – С. 42–45.

5. Снявський В. В. Психологічні основи професійної консультації безробітних : навч.-метод. посіб. / В. В. Снявський – К. : ІПК ДСЗУ, 2011. – 90 с.

6. Федоришин Б. О. Психолого-педагогічні основи професійної орієнтації : дис.... доктора пед. наук : 13.00.04 / Федоришин Борис Олексійович ; Інститут проблем виховання НАПН України. – К., 1996. – С. 124–150.

ДОДАТКИ

Додаток 1

МЕТОДИКИ

дослідження готовності учнів основної школи до вибору напряму профільного навчання

1. Опитувальник професійної готовності ОПГ (автор Л. Кабардова)

Використана література: Психологическое сопровождение выбора профессии в школе : учебное пособие. – СПб. : ООО Издательство “Северо-Запад”, 2006. – 176 с.

Опис методики. В основу цього опитувальника покладений принцип самооцінки учнями:

- своїх можливостей у реалізації певних умінь (навчальних, творчих, трудових, соціальних і т.д.);
- свого реального, пережитого й сформованого в особистому досвіді емоційного ставлення, яке виникає щоразу під час виконання описаних в опитувальнику видів діяльності;
- власного бажання або небажання отримувати оцінку своєї майбутньої діяльності.

Інструкція: Уважно прочитайте твердження. До кожного поставлено 3 запитання. Оберіть на кожне один з варіантів відповіді, позначеним балом.

Запитання 1 (оцінює вміння). Наскільки добре Ви вмієте робити те, що написано в твердженні:

- роблю, зазвичай, добре – 2;
- роблю посередньо – 1;
- роблю погано – 0.

Запитання 2 (ставлення). Які відчуття виникли у Вас, коли Ви це робили:

- позитивні (приємно, цікаво, легко) – 2;
- нейтральні (байдуже) – 1;
- негативні (неприємно, нецікаво, важко) – 0.

Запитання 3 (бажання). Хотіли б Ви, щоб описана в запитанні дія була частиною Вашої майбутньої діяльності:

- так – 2;
- байдуже – 1;
- ні – 0.

Свої відповіді (в балах) Ви заносите до таблиці відповідей (номер клітинки в таблиці відповідає номеру твердження). До кожної клітинки таблиці відповідей Ви повинні поставити бали, що відповідають Вашим відповідям на всі 3 питання. У кожному твердженні оцінюєте спочатку Ваше “уміння” (1), потім – “ставлення” (2) і потім – “бажання” (3). У цій же послідовності проставляєте оцінні бали в клітинку таблиці.

Якщо Ви ніколи не робили того, що написано в запитанні, то замість балів поставте в клітинку прочерки в перших двох питаннях (1 і 2) і спробуйте відповісти тільки на третє запитання.

Працюйте уважно, не поспішайте!

Текст опитувальника

1. Робити виписки, вирізки з різних текстів, групувати їх за певною ознакою.
2. Виконувати практичні завдання на лабораторних роботах з фізики.
3. Тривалий час самостійно, терпляче виконувати всі роботи, що забезпечують ріст і розвиток рослин.
4. Складати вірші, оповідання, замітки, писати твори, які багатьма визнаються цікавими, вартими уваги.
5. Стримувати себе, не “вилити” на оточуючих своє роздратування, гнів, образу,

поганий настрій.

6. Виділяти з тексту основні думки й складати на їх основі короткий конспект, план, новий текст.

7. Розбиратися у фізичних процесах і закономірностях, вирішувати задачі з фізики.

8. Проводити регулярні спостереження за рослинами, що розвиваються, і записувати дані спостереження у спеціальний щоденник.

9. Майструвати гарні вироби своїми руками з дерева, тканини, металу, засушених рослин, ниток.

10. Терпляче, без роздратування пояснювати кому-небудь, що він хоче знати, навіть якщо доводиться повторювати це кілька разів.

11. У письмових роботах з української мови, літератури легко знаходити помилки.

12. Розумітися на хімічних процесах, властивостях хімічних елементів, вирішувати завдання з хімії.

13. Розбиратися в особливостях розвитку й у зовнішніх розпізнавальних ознаках численних видів рослин.

14. Створювати закінчені твори живопису, графіки, скульптури.

15. Багато й часто спілкуватися з різними людьми, не втомлюючись від цього.

16. На уроках іноземної мови відповідати на запитання і ставити їх, переказуючи тексти і складаючи оповідання на задані теми.

17. Налагоджувати які-небудь механізми (велосипед, мотоцикл), ремонтувати електротехнічні прилади (пилосос, праску, світильник).

18. Свій вільний час витратити переважно на догляд і спостереження за якою-небудь твариною.

19. Складати музику, пісні, що мають успіх в однолітків і дорослих.

20. Уважно, терпляче, не перебиваючи, вислуховувати людей.

21. При виконанні завдань з іноземної мови без особливих труднощів працювати з іноземними текстами.

22. Налагоджувати й лагодити електронну апаратуру (приймач, магнітофон, телевізор, комп'ютер, мобільний телефон).

23. Регулярно, без нагадування дорослих, виконувати необхідні для догляду за тваринами роботи: годувати, чистити, лікувати, тренувати.

24. Привселюдно, для багатьох глядачів, грати ролі, наслідувати, зображувати будь-кого, декламувати вірші, прозу.

25. Захоплювати справою, грою, розповідями дітей молодшого віку.

26. Виконувати завдання з математики, хімії, у яких потрібно скласти логічний ланцюжок дій, використовуючи при цьому різні формули, закони, теореми.

27. Ремонтувати замки, крани, меблі, іграшки.

28. Розбиратися в породах і видах тварин: коней, птахів, риб, комах; знати їх характерні зовнішні ознаки й звички.

29. Завжди чітко бачити, що зроблено письменником, драматургом, художником, режисером, акторами талановито, а що ні, і вміти обґрунтувати це усно або письмово.

30. Організовувати людей на які-небудь справи, заходи.

31. Виконувати завдання з математики, що вимагають доброго знання математичних формул і законів та вміння їх правильно застосовувати в розв'язанні.

32. Виконувати дії, що вимагають досконалої координації рухів і вправності рук: працювати на верстаті, на електричній швейній машинці, робити монтаж і збірку виробів із дрібних деталей.

33. Відразу помічати найменші зміни в поведінці або в зовнішньому вигляді тварини або рослини.

34. Грати на музичних інструментах, привселюдно виконувати пісні, танцювальні номери.

35. Виконувати роботу, що вимагає обов'язкових контактів з великою кількістю різних людей.
36. Виконувати кількісні розрахунки, підрахунки даних (за формулами і без них), виводити на основі цього різні закономірності, висновки.
37. З типових деталей, призначених для збирання певних моделей, виробів конструювати нові, придумані самостійно.
38. Спеціально поглиблено вивчати біологію, анатомію, ботаніку, зоологію, читати наукову літературу, слухати лекції, наукові доповіді цієї тематики.
39. Створювати на папері нові оригінальні, цікаві моделі одягу, зачісок, прикрас, інтер'єру приміщень, конструювати новинки.
40. Впливати на людей: переконувати, запобігати конфліктам, улагоджувати сварки, вирішувати суперечки.
41. Працювати з умовно-знаковою інформацією: складати й малювати карти, схеми, креслення.
42. Виконувати завдання, у яких потрібно подумки уявити розташування предметів або фігур у просторі.
43. Тривалий час займатися дослідницькими роботами в біологічних гуртках, на біостанціях, у зоологічних гуртках і розплідниках.
44. Швидше й частіше за інших помічати у звичайному незвичайне, дивне, прекрасне.
45. Співпереживати людям (навіть не дуже близьким), розуміти їх проблеми, надавати посильну допомогу.
46. Акуратно й безпомилково виконувати “паперову роботу”: писати, виписувати, перевіряти, обчислювати.
47. Вибирати найбільш раціональний (простий, короткий) спосіб розв'язання задачі: технічної, логічної, математичної.
48. При роботі з рослинами або тваринами добре переносити ручну працю (фізична праця), несприятливі погодні умови, бруд, специфічний запах тварин.
49. Наполегливо, терпляче досягати досконалості у створенні здобутку або виконанні діяльності (у будь-якій сфері творчості).
50. Говорити, повідомляти що-небудь, викладати свої думки вголос.

Бланк відповідей ОПГ

Шифр _____ Дата заповнення _____

	1	2	3		1	2	3		1	2	3		1	2	3		1	2	3
1				2				3				4				5			
6				7				8				9				10			
11				12				13				14				15			
16				17				18				19				20			
21				22				23				24				25			
26				27				28				29				30			
31				32				33				34				35			
36				37				38				39				40			
41				42				43				44				45			
46				47				48				49				50			

Опрацювання результатів опитувальника

Верхні клітинки п'яти стовпців позначити відповідно до типів професій: 1 – “Л-3”, 2 – “Л-Г”, 3 – “Л-ГГ”, 4 – “Л-ХО”, 5 – “Л-Л”.

Починаючи обробку результатів, знайти в таблиці відповідей ті номери запитань, які оцінені 0 балів або прочерком. За подібного оцінювання “умінь” наступні дві оцінки на це

питання (2 й 3-тя) при підрахунку загальних сум балів по цих шкалах не враховуються (умовно їх можна в таблиці викреслити).

Потім підраховується загальна сума балів, набрана в кожній професійній сфері: окремо – “уміння”, окремо – “емоційне ставлення”, окремо – “професійні побажання”. У результаті цього підрахунку з’являється наочна картина співвідношень оцінок за трьома шкалами: умінь, емоційного ставлення й професійних побажань, перевагами у кожній професійній сфері й за кожним конкретним питанням (видом діяльності).

Оцінювання результатів

Порівняння й вибір найбільш підходящої для певного учня професійної сфери (або кількох сфер) роблять на основі зіставлення, по-перше, сум балів, набраних різними професійними сферами окремо за шкалами “уміння”, “емоційне ставлення”, “професійна перевага”. Звертається увага на ту або ті професійні сфери, у яких ці суми найбільші. Потім порівнюються в кожній сфері суми балів, набрані за даними трьох шкал, між собою. Позитивно оцінюється таке сполучення, у якому оцінки за 2–3 шкалами сполучаються кількісно з реальними вміннями учня, тобто з першою оцінкою. Наприклад, співвідношення трьох оцінок типу “10 – 12 – 11” більш позитивне, ніж співвідношення “3 – 18 – 12”. Перевага в першому прикладі більше обґрунтована наявністю відповідних умінь.

Обов’язково аналізуються у всіх сферах запитання, на які дана найбільша оцінка в балах, тобто “2 – 2 – 2” (насамперед), а також запитання, у яких дві найвищі оцінки сполучаються із середньою (“2 – 2 – 1” або “1 – 2 – 2”). Це необхідно, по-перше, для того, щоб звузити всю професійну сферу до деяких спеціальностей цієї сфери. Наприклад, робота в галузі “Л – 3” може здійснюватися з “буквами, словами, текстом” – програміст, математик, економіст й ін. По-друге, для того, щоб “вийти” за межі однієї сфери на професії, що займають проміжне положення між різними сферами. Наприклад, вчитель математики (“Л – Л” і “Л – 3”), модельєр (“Л – ХО”, “Л – Т”) тощо.

2. МЕТОДИКА виявлення та оцінки загальних інтересів особистості учнів

ОДАНІ – 2

(виявлення інтересу учня до профільних навчальних предметів)

Використана література: Федоришин Б. О. Психолого-педагогічні основи професійної орієнтації : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. / Федоришин Борис Олексійович. – К., 1996. – 383 с.

Інструкція

Уважно прочитайте запитання, усвідомте, про що в ньому йдеться. Свою відповідь запишіть у клітинці цього бланку. При цьому слід стежити, щоб номер клітинки збігався з номером запитання. Так по чергово дайте відповідь на всі запитання.

Якщо вам дуже подобається робити те, про що йдеться у запитанні, то напишіть у відповідній клітинці два плюси (++). А якщо просто подобається – напишіть один плюс (+). Може статися так, що ви ніяк не можете визначити, чи подобається вам це, чи ні. Тоді напишіть у відповідну клітинку нуль (0).

Коли ж ви відчуєте, що вам ніяк не подобається робити те, про що йдеться у запитанні, то у відповідній клітинці запишіть один мінус (-), а коли дуже не подобається, то два мінуси (- -). Може статися, що на якоесь запитання у вас виникнуть одразу дві протилежні відповіді або відповідь, що залежить від якоїсь додаткової умови. Наприклад, так: "Якби це було вдома, то мені подобається, а якщо в іншому місці, то зовсім не подобається". У такому разі самостійно і швидко визначте самі, яка з цих позначок – чи плюс, чи мінус, чи нуль – є, на вашу думку, найближчою до істини. Її й напишіть у відповідній клітинці.

Коли відповісте на всі запитання, обчисліть, будь ласка, скільки всього плюсів і

мінусів ви поставили у кожній вертикальній колонці і запишіть результати внизу під кожною колонкою. На нулі не звертайте уваги, їх підраховувати не потрібно.

Аркуш запитань

Чи подобається Вам?

1. Читати популярну літературу з фізики.
2. Читати популярні дописи, статті або книжки з математики.
3. Читати науково-популярні журнали, статті з радіотехніки.
4. Читати науково-популярні технічні журнали і статті.
5. Читати науково-популярну літературу з хімії.
4. Читати науково-популярні технічні журнали і статті.
5. Читати науково-популярну літературу з хімії.
6. Читати літературу про рослини або про тварин.
7. Читати популярні статті, нариси з медичних питань.
8. Читати літературу з географії.
9. Читати літературу про історичні події або про відомих історичних діячів.
10. Читати твори класиків світової художньої літератури.
11. Читати літературу з питань мистецтва.
12. Читати літературу з питань педагогіки (про роботу школи, вчителя, вихователя тощо).
13. Читати літературу з питань філософії або психології.
14. Читати літературу (статті, нариси) з питань економіки або фінансів.
15. Читати літературу з питань кулінарії, моделювання одягу або ведення домашнього господарства.
16. Читати літературу військової тематики.
17. Читати нариси, статті або книжки з питань спорту.
18. Вивчати фізичні явища, ознайомлюватися з відкриттями в галузі фізики.
19. Дізнаватися про наукові розробки в математиці.
20. Вивчати схеми радіотелевізійної або автоматичної апаратури, комп'ютерні програми.
21. Цікавитися новинками техніки.
22. Ознайомлюватися з питаннями хімічного виробництва або експериментальної хімії.
23. Ознайомлюватися з питаннями біології чи зоології.
24. Ознайомлюватися з питаннями анатомії і фізіології людини.
25. Ознайомлюватися з питаннями географічних, геологічних або археологічних досліджень.
26. Ознайомлюватися з питаннями історії розвитку різних народів і держав.
27. Ознайомлюватися з працями літературних критиків.
28. Відвідувати театральні вистави або концерти, художні виставки.
29. Цікавитися новими досягненнями (новими методами) педагогічної праці.
30. Ознайомлюватися з новими оригінальними філософськими або психологічними концепціями, теоріями.
31. Читати рекламно-довідкові матеріали з нової техніки або побутових товарів.
32. Ознайомлюватися з довідками і різними порадами щодо ремонту домашньої техніки, меблів чи одягу, про виготовлення саморобок або про будь-яку іншу ручну працю для дому.
33. Ознайомлюватися з військовою технікою.
34. Спостерігати спортивні змагання.
35. Проводити досліди з фізики.
36. Розв'язувати математичні задачі
37. Розбиратися у будові радіотехнічної, електричної або електронної апаратури.

38. Розбиратися у технічних схемах або кресленнях.
39. Проводити досліди з хімії.
40. Працювати в саду, на городі або на фермі.
41. Ознайомлюватися з причинами виникнення різних захворювань,
42. Збирати географічні нотатки, схеми, карти або якісь експонати (геологічні, археологічні).
43. Обговорювати політичні події в країні або за кордоном.
44. Вивчати мову (іноземну або рідну).
45. Співати або грати на музичному інструменті, малювати або займатись будь-яким іншим видом мистецької діяльності
46. Піклуватися про малих дітей.
47. Ознайомлюватися з новими теоріями загальної або практичної психології.
48. Стежити за змінами валютних обмінних курсів.
49. Піклуватися про порядок і комфорт у своєму домі.
50. Брати участь у військовій підготовці.
51. Брати участь у спортивних іграх.
52. Працювати у фізичному гуртку або займатися самоосвітою з фізики.
53. Працювати у математичному гуртку або займатися самоосвітою з математики.
54. Ремонтувати або налагоджувати радіотехнічну чи електронну апаратуру, електроприлади.
55. Складати або ремонтувати різні технічні механізми або пристрої.
56. Працювати у хімічному гуртку або займатися самоосвітою з хімії.
57. Працювати у біологічному гуртку або займатися самоосвітою з біології.
58. Доглядати за хворими.
59. Працювати з географічними картами.
60. Ознайомлюватися з історичними пам'ятками культури різних народів.
61. Вести свій особистий щоденник або в писемній формі викладати свої спостереження, думки.
62. Брати участь у роботі гуртка або студії художньої самодіяльності
63. Обговорювати питання педагогічної роботи.
64. Вишукувати (визначати) можливості застосування рекомендацій психологічної або філософської науки в житті людей.
65. Давати поради людям (товаришам, родичам або добрим знайомим) щодо вигідного вкладання грошей у приватні або державні заходи.
66. Надавати людям різні побутові послуги.
67. Брати участь у військових іграх або походах.
68. Брати участь у спортивних змаганнях.
69. Брати участь у конкурсах з фізики.
70. Брати участь у конкурсах з математики.
71. Складати або ремонтувати радіотехнічні прилади. Робити технічні моделі (літаки, автомобілі або якісь інші конструкції).
72. Робити технічні моделі (літаки, автомобілі або якісь інші конструкції).
73. Брати участь у конкурсах з хімії.
74. Брати участь у конкурсах з біології.
75. Ознайомлюватися з роботою медичного працівника.
76. Користуватись маршрутними схемами або географічними картами.
77. Брати участь у роботі історичного гуртка або самостійно вивчати питання історії.
78. Брати участь у роботі літературного або лінгвістичного (мовного) гуртка або самостійно досліджувати проблемні питання літератури чи мови.
79. Грати на музичних інструментах, малювати, або займатися різьбленням чи якоюсь іншою творчою практичною дальністю.

80. Замінювати вчителя в будь-якому з молодших класів, якщо в цьому виникає потреба.
81. Формулювати (визначати) свої власні погляди на життєві проблеми або на поведінку людей з позицій філософської або психологічної науки.
82. Розраховувати, передбачувати, прогнозувати можливості вигідного інвестування (вкладання) грошей у перспективні заходи або вкладання своєї власної праці в такі ж заходи з метою матеріальної або духовної вигоди.
83. Піклуватися про сімейний бюджет (його можливе підвищення або раціональне використання).
84. Брати участь в організації військових тренувань, ігор або походів.
85. Брати участь у роботі спортивної секції, спортивної школи чи спортивного гуртка, або самостійно займатися спортом.
86. Виступати з інформаційними повідомленнями про нові досягнення у фізиці або про цікаві фізичні явища (ознайомлювати з ними своїх товаришів).
87. Брати участь у проведенні математичних ігор, ознайомлювати своїх товаришів з цікавими питаннями математики.
88. Брати участь у роботі радіотехнічного гуртка або самостійно займатися радіотехнічними розробками.
89. Брати участь у роботі з технічної творчості.
90. Брати участь в експериментальній роботі з хімії.
91. Брати участь в експериментальній роботі з біології.
92. Надавати медичну допомогу людям або тваринам.
93. Брати участь у географічних, геологічних, археологічних експедиціях або в туристичних походах з метою краєзнавства.
94. Брати участь у походах або екскурсіях за історичною тематикою.
95. Брати участь у літературних зустрічах, в обговореннях літературної теми або в літературному диспуті.
96. Брати участь у конкурсах художньої самодіяльності або організувати самостійний художній виступ чи виставку своїх творчих робіт.
97. Брати участь в організації і проведенні ігор та цікавого дозвілля для дітей.
98. Використовувати знання психології для покращення свого спілкування з людьми або для впливу на них з метою зміни їх поведінки.
99. Самостійно або разом з людиною, якій ви довіряєте, проводити ділові операції для одержання матеріальних вигод (у торгівлі, послугах або у виробництві тощо).
100. Піклуватися про забезпечення своїх друзів або родичів побутовими зручностями, вигодами (щось купити, відремонтувати або приготувати їжу тощо).
101. Вивчати військову справу.
102. Вести тренерську роботу з будь-якого виду спорту.

ОДАНІ-2
Аркуш відповідей

Шифр _____

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34
35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51
52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68
69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85

	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102
+																	
-																	
	Фізика	Математика	Електротехніка, комп'ютери	Техніка	Хімія	Біологія	Медицина	Географія	Історія	Філологія	Мистецтво	Педагогіка	Психологія, філософія	Бізнес	Сфера обслуговування	Військова справа	Спорт

Аркуш опитування являє собою перелік питань, що відповідають 17 групам інтересів. Групи інтересів, своєю чергою, відповідають тим галузям знань і діяльності, які наявні у практиці роботи школи і з якими учень міг ознайомитись під час шкільної і позашкільної навчально-трудової діяльності. Групи інтересів відображають суспільно-гуманітарний, філологічний, художньо-естетичний, природничо-математичний, технологічний, спортивний напрями.

Запитання у бланку відповідей розміщені так, що через кожні 17 пунктів повторюється запитання однієї і тієї ж групи інтересів, але вже в іншій інтерпретації. Кожної групи інтересів стосується лише шість запитань, і відповіді на них розміщуються по вертикалі на аркуші відповідей. Це дає можливість шестикратної перевірки ставлення особистості до визначеного напрямку діяльності. Разом із тим, такий спосіб розташування запитань за кожною їх групою надає профконсультанту змогу виявити й проаналізувати деякі індивідуальні особливості прояву інтересу у різних учнів до одного й того ж напрямку діяльності. По-перше, за кількістю проставлених плюсів у вертикалі можна виявити інтенсивність прояву інтересу у кожного окремого учня в кількісних показниках. По-друге, завдяки специфічному підбору запитань по кожній групі і спеціальному їх розташуванню за номерами можна проаналізувати кожний з виявлених інтересів за якісними критеріями. В кожній вертикалі відповідей перші дві клітинки стосуються лише загального бажання учня щось пізнати з певного предмету, наступні дві клітинки стосуються вже більш активного інтересу, що спонукає учня до спроб реалізувати свої знання і поповнити їх через ширше коло джерел, а відповіді останніх двох клітин свідчать про активне практичне захоплення діяльністю в цій сфері.

Отже, методика "ОДАНИ-2" будується на змістовному диференціюванні запитань за трьома ступенями. Запитання першого ступеню спрямовані на первісну розвідку сфери інтересів учня, на орієнтовне виявлення його переваг, його байдужості і його відмов, заперечень. Фіксується наявність або відсутність бажання ознайомитись з тією чи іншою галуззю знань або діяльності. Зрозуміло, що позитивні відповіді на запитання першого ступеня ще не дають уявлення про дієвість інтересу, його глибину і стійкість, але інформують про наявність в учня позитивного, негативного або індеферентного ставлення до певної сфери діяльності. Якщо позитивні відповіді на запитання першого ступеня підкріплюються позитивними відповідями на запитання другого ступеня, то, вочевидь, можна вважати, що учень не лише позитивно ставиться до конкретної галузі знання або діяльності, а виступає як суб'єкт-діяч, на відміну від суб'єкта-споглядача. І навпаки, якщо

позитивні відповіді на запитання першого ступеня надалі не підтверджуються, а заперечуються, то є вже підстави не лише припустити, а й зробити висновок про крайню недовіру, пасивність виявленого інтересу.

На третьому ступені запитань виявляється активний інтерес до того чи іншого напрямку, проба сил особистості, ґрунтовне залучення її в практичну діяльність. Наразі вже йдеться про високий рівень дієвості і сили інтересу, його глибини і стійкості.

Опрацювання бланку відповідей методики “ОДАНИ-2”. Окремо за кожною колонкою підраховують абсолютну кількість плюсів і мінусів, включаючи й ті, що виставлені всупереч інструкції. Результат записують у вільні клітинки під відповідними колонками. Далі профконсультант виділяє ті колонки, що мають найбільшу кількість плюсів при найменшій кількості мінусів. Усі останні колонки градуюються за тими ж показниками – кількість плюсів і кількість мінусів. За допомогою дешифратора розкривається, яку групу інтересів відображає та чи інша колонка. Таким чином консультант одержує показники, які дають йому підставу до визначення центрального, основного інтересу, інтересів, що пов’язані із центральним – супутніх інтересів, а також діапазону інтересів і сили їх вираження в особистості учня.

Обробка результатів буде здійснюватися за кількісною та якісною характеристиками.

Для підрахунку балів використовується така таблиця.

№ запитання	Кількість балів	№ запитання	Кількість балів	№ запитання	Кількість балів
1	а,б,в,г,д – 2 бали; е – 0 балів	8	а – 2 бали; б – 1 бал; в – 0 балів	15	а,б,в,г,д,е* – 1 бал
2	а – 2 бали; б – 0 балів	9	а,б,в,г,д – 1 бал*; е – 0 балів	16	а,д – 2 бали; в,г – 1 бал; б – 0 балів
3	Якщо обрані предмети повністю збігаються з обраним напрямом професійної діяльності (запитання 22) – 2 бали; частково – 1 бал; не збігаються – 0 балів	10	а,б,в,г* – 1 бал; д – 0 балів	17	а,б,в,г* – 1 бал
4	а – 2 бали; б – 1 бал; в – 0 балів	11	а – 2 бали; б – 0 балів	19	а,б – 1 бал; в – 0 балів
5	а – 2 бали; б – 1 бал; в – 0 балів	12	а,б,в,г,д – 1 бал; е – 0 балів	20	а,б,в – 1 бал; г – 0 балів
6	а,б,в – 1 бал; г – 0 балів	13	а,б,в,г,д – 1 бал; д – 0 балів;	21	Якщо обрані предмети

			е – 2 бали		повністю збігаються 3 обраним напрямом професійної діяльності (запитання 22) – 2 бали; частково – 1 бал; не збігаються — 0 балів
7	а,б,в,г,д – 1 бал*; е – 0 балів	14	а – 2 бали; б - 1 бал	22	а,б,в,г,д,е,є,ж,з,и,і – 2 бали; к – 1 бал; л – 0 балів

* Якщо у цьому запитанні учень одночасно обирає декілька пунктів, за кожний вибір він отримує по 1 балу і бали сумуються.

Для визначення рівня знань учнів щодо власних фізіологічних, функціональних і психологічних особливостей, їх самооцінки аналізуються відповіді на такі питання опитувальника: № 7, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20 і можуть бути використані такі нормативні межі:

- 0–7 балів – низький рівень;
- 8–13 балів – середній рівень;
- 14 балів і вище – високий рівень.

Для визначення рівня знань учнів щодо світу праці, майбутньої професії, перебігу процесу професійного самовизначення аналізуються відповіді на такі питання опитувальника: № 1, 2, 4, 5, 8, 9, 10, 11 і можуть бути використані такі нормативні межі:

- 0–6 балів – низький рівень;
- 7–16 балів – середній рівень;
- 17 балів і вище – високий рівень.

Для визначення рівня розуміння мети і специфіки профільного навчання і його зв'язку з майбутньою сферою професійної діяльності аналізуються відповіді на такі питання опитувальника: № 3, 6, 17, 21, 22 і можуть бути використані такі нормативні межі:

- 0–3 балів – низький рівень;
- 4–6 балів – середній рівень;
- 7 балів і вище – високий рівень.

3. Анкета “Мотиви вибору профілю навчання” (анкета розроблена старшим науковим співробітником лабораторії трудового виховання і профорієнтаційних технологій Інституту проблем виховання НАПН України І. Ткачук)

Подана анкета призначена для вивчення мотивів вибору профілю навчання учнів 8–9-х класів у старшій школі.

Інструкція

Уважно прочитай наведені нижче фактори, які впливають на вибір напряму профільного навчання. Вибери із них три, які сприяли саме твоєму вибору, і напиши номер кожного з них у відповідній клітинці.

Список факторів

1. Шкільні предмети, які я маю бажання поглиблено вивчати, є профільними для цього напряму профільного навчання.

2. Маю бажання продовжити навчання у вищому чи професійному навчальному закладі, у якому профільні для цього напряму профільного навчання предмети складають

основу змісту підготовки.

3. Обраному мною напрям профільного навчання найбільше відповідають професії одного з типів відносин (“людина-природа”, “людина-техніка”, “людина-людина”, “людина-знак”, “людина-художній образ”) і я маю бажання опанувати професію цієї сфери.

4. Обраному мною напрям профільного навчання найбільше відповідають професії моїх батьків.

5. На мій вибір вплинула інформація, яку я отримав (отримала) завдяки художній літературі, телебаченню, кіно- і відеофільмам, радіо чи через мережу Інтернет.

6. На мій вибір вплинули поради друзів, знайомих.

7. На мій вибір вплинули поради батьків або інших родичів.

8. На мій вибір вплинули рекомендації вчителів.

9. На мій вибір вплинули відвідування занять у гуртках системи позашкільної освіти, шкільних предметних гуртках чи факультативах.

10. На мій вибір вплинуло те, що друзі чи однокласники також обрали цей напрям профільного навчання.

11. Цей напрям профільного навчання відповідає моїм здібностям.

12. Обраний мною напрям профільного навчання є престижним.

13. Цей напрям профільного навчання дозволить мені перевірити й розвинути свої здібності.

14. На мій вибір поки ніщо не вплинуло (вибір не зроблено).

Бланк відповідей анкети “Мотиви вибору профілю навчання”

Шифр _____

Дата заповнення _____

№ з/п	Номер вибраного фактору
1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	
10	
11	
12	
13	
14	

Опрацювання результатів і висновки. Для кожного учня проводиться якісний аналіз провідних мотивів вибору напрям профільного навчання. Якщо серед вибраних мотивів переважають обґрунтовані, робимо висновок про високий рівень сформованості мотивів вибору профілю навчання. Якщо серед вибраних два або три – ситуативні мотиви, робимо висновок про середній рівень. Якщо ж вибране твердження 14 – робимо висновок про низький рівень.

Аналіз мотивів

Твердження	Мотиви
1. Шкільні предмети, які я маю бажання поглиблено вивчати, є профільними для цього напрямку профільного навчання	обґрунтовані мотиви
2. Маю бажання продовжити навчання у вищому чи професійному навчальному закладі, у якому профільні для цього напрямку профільного навчання предмети становлять основу змісту підготовки	обґрунтовані мотиви
3. Обраному мною напрямку профільного навчання найбільше відповідають професії одного з типів відносин (“людина-природа”, “людина-техніка”, “людина-людина”, “людина-знак”, “людина-художній образ”) і я маю бажання опанувати професію цієї сфери	обґрунтовані мотиви
4. Обраному мною напрямку профільного навчання найбільше відповідають професії моїх батьків	ситуативні мотиви
5. На мій вибір вплинула інформація, яку я отримав (отримала) завдяки художній літературі, телебаченню, кіно- і відеофільмам, радіо чи через мережу Інтернет	обґрунтовані мотиви
6. На мій вибір вплинули поради друзів, знайомих	ситуативні мотиви
7. На мій вибір вплинули поради батьків або інших родичів	ситуативні мотиви
8. На мій вибір вплинули рекомендації вчителів	обґрунтовані мотиви
9. На мій вибір вплинули відвідування занять у гуртках системи позашкільної освіти, шкільних предметних гуртках чи факультативах	обґрунтовані мотиви
10. На мій вибір вплинуло те, що друзі чи однокласники також обрали цей напрям профільного навчання	ситуативні мотиви
11. Цей напрям профільного навчання відповідає моїм здібностям	обґрунтовані мотиви
12. Обраний мною напрям профільного навчання є престижним	ситуативні мотиви
13. Цей напрям профільного навчання дозволить мені перевірити й розвинути свої здібності	обґрунтовані мотиви
14. На мій вибір поки ніщо не вплинуло (вибір не зроблено)	відсутність мотивів

4. Особистісний опитувальник для дітей С. Айзенка (знання учня про власні індивідуальні особливості)

Використана література: Готовність учня до профільного навчання / упоряд. В. Рибалка ; за заг. ред. С. Максименка, О. Главник. – К. : Мікрос-СВС, 2003. – 112 с.

Інструкція. Запишіть на аркуші відповідей своє прізвище, ім'я та інші дані. Вам пропонується відповісти на 56 питань. Позначте хрестиком відповіді “так” або мінусом відповідь “ні”. Відповідайте швидко і точно. Немає хороших та поганих відповідей. Усі питання спрямовані на з'ясування вашого звичного способу поведінки.

1. Чи подобається тобі перебувати в гамірливому та веселому товаристві?
2. Чи часто ти відчуваєш потребу в допомозі інших?
3. Коли тебе запитують про що-небудь, ти, як правило, швидко знаходиш відповідь?
4. Чи буваєш ти дуже сердитим, дратівливим?
5. Чи часто в тебе змінюється настрій?
6. Чи буває так, що тобі іноді більше подобається бути на самоті, ніж зустрічатися з іншими?

7. Чи заважають тобі заснути різні думки?
8. Чи завжди ти виконуєш усе відразу так, як тобі радять?
9. Чи подобається тобі насміхатися над кимось?
10. Чи було коли-небудь так, що тобі ставало сумно без особливих на те причин?
11. Чи можеш ти сказати про себе, що, загалом, ти дуже весела людина?
12. Чи порушував ти коли-небудь правила поведінки в школі?
13. Чи бувало іноді так, що тебе майже все дратувало?
14. Чи подобалася б тобі така робота, де всі справи потрібно виконувати дуже швидко?
15. Чи було таке коли-небудь, що тобі довірили таємницю, але ти через якісь особливі причини не зміг її зберегти?
16. Чи можеш ти без значних зусиль розвеселити компанію, що нудьгує?
17. Чи буває так, що твоє серце починає швидко битися, навіть якщо ти зовсім не хвилюєшся?
18. Якщо ти бажаєш познайомитися з іншим хлопцем або дівчиною, чи починаєш розмову першим?
19. Чи ти говорив коли-небудь неправду?
20. Чи легко ти засмучуєшся, коли тебе лають за що-небудь?
21. Тобі подобається постійно жартувати та розповідати веселі історії своїм друзям?
22. Чи почуваш ти себе іноді стомленим без особливої на те причини?
23. Ти завжди виконуєш те, що тобі наказують дорослі?
24. Ти, зазвичай, завжди буваєш усім задоволений?
25. Чи можеш ти сказати про себе, що ти вразливіший за інших?
26. Тобі завжди подобається гратися з однолітками?
27. Чи було таке коли-небудь, що тебе попросили вдома допомогти по господарству, але ти з якихось причин не зміг цього зробити?
28. Чи буває так, що в тебе іноді без особливих причин паморочиться голова?
29. Чи буває в тебе іноді таке відчуття, що тобі усе набридло?
30. Чи подобається тобі інколи вихвалитися?
31. Чи буває таке, що коли ти перебуваєш серед ровесників, то ти, як правило, мовчиш?
32. Ти, зазвичай, швидко приймаєш рішення?
33. Ти галасуєш іноді в класі, коли відсутній вчитель?
34. Чи сняться тобі іноді страхітливі сни?
35. Чи буває, що ти так хвилюєшся, що не маєш змоги всидіти на місці?
36. Чи можеш ти веселитися, не стримуючи себе, у товаристві ровесників?
37. Чи легко тебе засмутити?
38. Чи доводилося тобі говорити про кого-небудь погано?
39. Чи можеш ти іноді сказати про себе, що ти безтурботна людина?
40. Якщо ти опиняєшся в безглуздому становищі, то чи потім довго буваєш засмученим з цієї причини?
41. Ти їси всяку їжу, яку тобі пропонують?
42. Коли тебе що-небудь просять, а ти не в змозі це зробити, чи з легким серцем ти відмовляєш?
43. Чи подобається тобі часто ходити у гості?
44. Чи був хоч би один раз у житті такий момент, коли тобі не хотілося жити?
45. Чи було таке, щоб ти коли-небудь був нечемним у розмові з батьками?
46. Як ти вважаєш, чи сприймають тебе як веселу людину?
47. Ти часто відволікаєшся, коли виконуєш уроки?
48. Чи буває зрідка так, що тобі не хочеться брати участь у загальних розвагах?
49. Тобі часто буває важко заснути через різні неспокійні думки?

50. Ти майже завжди упевнений у тому, що впораєшся зі справами, за які взявся?
 51. Чи буває так, що ти інколи відчуваєш самотність?
 52. Ти, як правило, соромишся заговорити першим з незнайомими людьми?
 53. Часто ти спохвачуєшся, коли вже запізно?
 54. Коли хто-небудь з однолітків кричить на тебе, ти теж кричиш у відповідь?
 55. Чи буває так, що ти – дуже веселий або дуже сумний без особливої на те причини?
 56. Тобі іноді здається, що важко одержати справжнє задоволення від товариства ровесників?

Бланк відповідей

Особистісний опитувальник для дітей С. Айзенка

Шифр _____ Дата заповнення _____

	?	+	-	+	-	+	-	?	+	-	+	-	+	-
1	☐	☐						29	☐	☐				
2				☐	☐			30			☐	☐		
3	☐	☐						31	☐	☐				
4						☐	☐	32	☐	☐				
5				☐	☐			33			☐	☐		
6	☐	☐						34		☐	☐			
7				☐	☐			35		☐	☐			
8						☐	☐	36	☐	☐				
9	☐	☐						37		☐	☐			
10				☐	☐			38			☐	☐		
11	☐	☐						39	☐	☐				
12						☐	☐	40		☐	☐			
13				☐	☐			41			☐	☐		
14	☐	☐						42		☐	☐			
15						☐	☐	43	☐	☐				
16	☐	☐						44		☐	☐			
17				☐	☐			45			☐	☐		
18	☐	☐						46	☐	☐			☐	☐
19						☐	☐	47		☐	☐			
20				☐	☐			48	☐	☐				
21	☐	☐						49		☐	☐			
22				☐	☐			50	☐	☐				
23						☐	☐	51		☐	☐			
24	☐	☐						52	☐	☐				
25				☐	☐			53		☐	☐			
26	☐	☐						54	☐	☐				
27						☐	☐	55		☐	☐			
28				☐	☐			56	☐	☐				

Увага! Записуйте відповідь на кожне питання в один з двох квадратів, що розташовані навпроти номера питання, при цьому “+” записуйте в квадраті, ліворуч, а “-” – праворуч.

Шаблон з ключем до опитувальника С. Айзенка Е.Р.І.

№	Екстрав.	Ем. лаб	Неправда
1	+		
2		+	
3	+		
4			-
5		+	
6	-		
7		+	
8			+
9	+		
10		+	
11	+		
12			-
13		+	
14	+		
15			-
16	+		
17		+	
18	+		
19			-
20		+	
21	+		
22		+	
23			-
24	+		
25		+	
26	+		
27			-
28		+	

№	Екстрав.	Ем. лаб	Неправда
29		+	
30			-
41	-		
32	+		
33			-
34		+	
35		+	
36	+		
37		+	
38			-
39	+		
40		+	
41			+
42		+	
43	+		
44		+	
45			-
46	+		
47		+	
48	-		
49		+	
50	+		
51		+	
52	-		
53		+	
54	+		
55		+	
56	-		
	N=22	N=22	N=12

Порядок обчислення результатів опитування. Якщо відповідь піддослідного збігається з тією, що пропонується у ключі до питання, то зараховується одиниця (один бал). В іншому випадку зараховується нуль. Для кожної колонки визначається сума балів, а потім підраховується відсоток – як відношення суми балів до кількості питань в кожній шкалі, що помножується на сто. Для зручності подальшого аналізу можна визначити також відповідні відсотки для інтроверсії (100% мінус відсоток, визначений для екстраверсії) та емоційної стабільності (100% мінус відсоток, визначений для тривожності чи емоційної лабільності). Відсотки, що підраховуються таким чином, фіксуються у таблиці, яка наведена нижче:

Таблиця для запису результатів опитування за J.E.P.I.

Екстраверсія	Інтроверсія	Емоційна лабільність	Емоційна стабільність	Неправда

Під час інтерпретації результатів опитування слід враховувати, що встановлений рівень надійності та валідності опитувальників такого класу не дає підстав розглядати їх як абсолютно точні. Більш доцільно розглядати їх як показники прояву певних тенденцій.

Такі тенденції буває легко спостерігати в тих випадках, коли піддослідні демонструють максимальні (близько 100%) або мінімальні (близько 0%) ступені прояву

зазначених якостей. Складніше буває, коли необхідно проаналізувати близькі за своїм рівнем показники протилежних якостей. Такі випадки треба інтерпретувати як баланс конкретних якостей особистості, – що потребують виділення в аркушах відповідей і подальшої діагностичної роботи з ними під час психологічної консультації. Виявлені тенденції обов'язково повинні бути доповнені комплексними психодіагностичними даними, такими, що отримуються за допомогою інших методів, наприклад, визначення типу темпераменту, і мають співвідноситися з ними.

За особистісним опитувальником С. Айзенка при 100-відсоткових значеннях результатів тестування можуть бути виявлені такі типи:

Екстраверт: товариський, дружній, безтурботний, любить ризик, діє імпульсивно, під впливом моменту.

Інтроверт: потаємний, спокійний, любить самотність, уникає станів збудження, свої почуття тримає під контролем, стриманий.

Емоційно лабільний: помітно чутливий, тривожний, вразливий, дуже переживає події.

Емоційно стабільний: спокійний, врівноважений, розсудливий, емоційно зрілий, надійний. Однак, окремо ці типи в тестовій характеристиці майже не трапляються, тому краще наводити чотири комбінації типів екстравертованих та інтровертованих з наростаючими рисами емоційної стабільності та емоційної лабільності (відоме “коло” Г. Айзенка). Наведемо ці чотири типи характеру, зіставляючи їх з доцільними для них профілями навчання.

Екстравертований тип з рисами емоційної стабільності: товариський, контактний, говірливий, чутливий, невимушений, життєрадісний, не схильний до занепокоєння, схильний до лідерства. Для цього типу характеру найбільше підходять такі напрями і профілі навчання (за П. Сікорським та іншими), як соціально-гуманітарний (управлінський, економічний, комерційний, підприємницький, соціологічний, педагогічний, політичний, лінгвістичний, дипломатичний, правознавчий та ін.); природничо-науковий (математика і комп'ютерна техніка, фізико-математичний, математико-економічний та ін.); фізкультурно-військовий (фізкультурно-оздоровчий, військовий і т. ін.); художньо-естетичний (вокально-хоровий, хореографічний, театральний, вокально-інструментальний, балет і т. ін.).

Екстравертований тип з рисами емоційної лабільності: активний, оптимістичний, імпульсивний, неспокійний, мінливий, збудливий, агресивний, занепокоєний, чутливий. Для цього типу характеру найбільш адекватними напрямами і профілями є: соціально-гуманітарний (іноземні мови, філологічний, правознавчий, географічний); фізкультурно-військовий (фізкультурно-оздоровчий, військовий і т. ін.); художньо-естетичний (вокально-інструментальний, хореографічний і т. ін.); виробничо-технічний (проектно-конструкторський, будівельний, механізація, агротехнічний і т. ін.) тощо.

Інтровертований тип з рисами емоційної стабільності: пасивний, обачливий, розсудливий, доброзичливий, миролюбний, що керує собою, контролює себе, навіює довіру, надійний, врівноважений, спокійний тощо. Для цього типу характеру найбільш прийнятними напрямами і профілями є: соціально-гуманітарний (іноземні мови, історико-філологічний, історико-географічний, історико-правознавчий); природничо-науковий (математика і комп'ютерна техніка, хіміко-біологічний, фізико-математичний і т. ін.); художньо-естетичний (образотворче мистецтво, художні народні промисли і т. ін.); виробничо-технологічний (будівельний, електротехнічний, косметико-перукарський і т. ін.).

Інтровертований тип з рисами емоційної лабільності: тихий, нетовариський, стриманий, песимістичний, схильний до міркувань, ригідний, тривожний, такий, що легко розстроюється). Для цього типу характеру найбільш адекватні такі напрями і профілі: гуманітарний (іноземні мови, історичний, психологічний і т. ін.); природничо-науковий (математичний, фізичний, хіміко-біологічний, медичний, комп'ютерна техніка і т. ін.); художньо-естетичний (образотворче мистецтво, художні народні промисли, вокально-хоровий і т. ін.) тощо.

5. Анкета “Знання вимог і змісту обраного навчального профілю” (анкета розроблена науковим співробітником лабораторії трудового виховання і профорієнтаційних технологій Інституту проблем виховання НАПН України Охріменко З. В.)

Мета: з’ясувати рівень знань учнів щодо вимог і змісту обраного навчального профілю.

Інструкція. Необхідно відповісти на поставлені нижче питання. Із перелічених варіантів відповідей оберіть ті, які найбільше підходять для вас, і підкресліть їх.

Питання

1. Який навчальний профіль є бажаним для тебе?
 - а) технологічний;
 - б) суспільно-гуманітарний;
 - в) художньо-естетичний;
 - г) природничо-математичний;
 - д) спортивний.
2. Чи були вагання при виборі профілю?
 - а) так;
 - б) ні.
3. Яким сферам професійної діяльності відповідає обраний тобою профіль навчання?
 - а) гуманітарна;
 - б) технічна;
 - в) естетична;
 - г) спортивна;
 - д) природнича.
4. Якому типу професій відповідає обраний профіль навчання?
 - а) “Людина-людина”;
 - б) “Людина-техніка”;
 - в) “Людина-природа”;
 - г) “Людина-знакова система”;
 - д) “Людина-художній образ”.
5. Які навички необхідно мати для успішного оволодіння обраним профілем?
 - а) розбиратися в хімічних та біологічних процесах, вміти розв’язувати задачі з хімії;
 - б) вміти формулювати думку письмово та усно, комунікативні навички;
 - в) малювати та займатися творчою практичною діяльністю;
 - г) легко виконувати кількісні розрахунки чисел, працювати з проектами;
 - д) корегування та підтримка фізичного здоров’я.
6. Які якості особистості, на твою думку, сприяють успішній, продуктивній навчальній діяльності за обраним профілем?
 - а) витримка;
 - б) активність;
 - в) наполегливість;
 - г) цілеспрямованість;
 - д) вимогливість до себе;
7. Чи є певні вимоги до стану здоров’я з боку обраного навчального профілю?
 - а) так;
 - б) ні;
 - в) не знаю.
8. З чим, на твою думку, пов’язане навчання за обраним профілем:
 - а) збільшення навчального навантаження;
 - б) інтенсифікація навчальної діяльності;
 - в) збільшення інтелектуального напруження;
 - г) збільшення фізичного напруження;

- д) збільшення обсягу знань з профільних предметів;
 - е) підвищення рівня самоорганізованості;
 - і) інше.
9. Що дасть можливість більше дізнатися про бажаний профіль?
- а) Інтернет;
 - б) періодичні видання;
 - в) наукова література;
 - г) профільна проба.

Бланк відповідей анкети

“Знання вимог і змісту обраного навчального профілю”

Шифр					
Питання					
1. Який навчальний профіль є бажаним для тебе?					
а)	б)	в)	г)	д)	
2. Чи були вагання при виборі профілю?					
а)			б)		
3. Яким сферам професійної діяльності відповідає обраний тобою профіль навчання?					
а)	б)	в)	г)	д)	
4. Якому типу професій відповідає обраний профіль навчання?					
а)	б)	в)	г)	д)	
5. Які навички необхідно мати для успішного оволодіння обраним профілем?					
а)	б)	в)	г)	д)	
6. Які якості особистості, на твою думку, сприяють успішній, продуктивній навчальній діяльності за обраним профілем?					
а)	б)	в)	г)	д)	
7. Чи є певні вимоги до стану здоров'я з боку обраного навчального профілю?					
а)		б)		в)	
8. З чим, на твою думку, пов'язане навчання за обраним профілем?					
а)	б)	в)	г)	д)	е) і)
9. Що дасть можливість більше дізнатися про бажаний профіль?					
а)		б)		в)	г)

Обробка результатів буде здійснюватись на основі якісної інтерпретації відповідей респондента. Питання пов'язані між собою і дають змогу проаналізувати рівень знань учня щодо вимог і змісту бажаного (обраного) навчального профілю. За кожну правильну відповідь нараховується 1 бал. Отже, 9 балів – високий рівень, 8–5 – середній, 4–0 – низький.

6. Опитувальник за схемою побудови особистого професійного плану (М. Пряжніков) (адаптація для 8–9-х класів виконана науковим співробітником лабораторії трудового виховання і профорієнтаційних технологій Інституту проблем виховання НАПН України І. Ткачук).

Використана література: Пряжников Н. С. Личная профессиональная перспектива // Школьный психолог, 2000. – №16.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

За основу взято схему, запропоновану Е. Климовим, що істотно доповнена цілісно-смысловими компонентами. У лівій частині таблиці – компоненти схеми побудови ОПП, а в правій – питання для роботи з учнями. Якщо робота проводиться із класом, то кожний вириває звичайний зошитовий аркуш, підписує його, проставляє номер питання й вписує відповідь (зазвичай на весь опитувальник витрачається близько 25–30 хвилин). Після цього результати обробляються. Якщо це індивідуальна профконсультація, то психолог-консультант може додавати питання безпосередньо в бесіду із клієнтом. При цьому краще орієнтуватися на компоненти. Оскільки вони, по-перше, повніші за своїм змістом, а по-друге, більшою мірою враховують позитивні характеристики ситуації певного учня.

Компоненти ОПП	Опитувальник за схемою побудови ПП
1. Усвідомлення цінності чесної праці (морально-ціннісна основа самовизначення)	1. Чи варто в наш час чесно трудитися? Чому?
2. Усвідомлення необхідності професійної освіти після школи	2. Чи варто вчитися після школи, адже можна й так добре влаштуватися?
3. Загальне орієнтування у соціально-економічній ситуації в країні й прогнозування її зміни	3. Коли в нашій країні жити стане краще?
4. Знання світу професійної праці (макроінформаційна основа самовизначення)	4. У вигляді завдання: три букви (м, н, с) – за три хвилини написати професії, що починаються із цих букв. Якщо буде зазначено більше 17 професій, то це вже непогано
5. Виділення далекої професійної мети (мрії) і її узгодження з іншими важливими життєвими цілями	5. Ким би Ви хотіли стати (за професією) через 20–30 років?
6. Виділення найближчих і близьких професійних цілей (як етапів і шляхів до далекої мети)	6. Виділіть основні 5–7 етапів на шляху до своєї мрії
7. Знання конкретних обраних цілей: професій, навчальних закладів, місць роботи... (мікроінформаційна основа вибору)	7. У вигляді завдання: виписати три найбільш неприємних моменти, пов'язаних з роботою з обраної професії, і три – пов'язаних із навчанням у виші або в коледжі
8. Уявлення про свої можливості й недоліки, що можуть вплинути на досягнення поставлених цілей	8. Що у Вас самих може перешкодити Вам на шляху до цілей? (Про “лінощі” писати не можна – треба докладніше)
9. Уявлення про шляхи подолання своїх недоліків (і про способи оптимального використання своїх можливостей)	9. Як Ви збираєтеся працювати над своїми недоліками й готуватися до професії (до вступу у ВНЗ, коледж)?
10. Уявлення про зовнішні перешкоди на шляху до цілей	10. Хто й що може перешкодити Вам у досягненні цілей?
11. Знання про шляхи подолання зовнішніх перешкод	11. Як Ви збираєтеся переборювати ці перешкоди?
12. Наявність системи резервних варіантів вибору (на випадок невдачі в основному варіанті)	12. Чи є Вас резервні варіанти вибору?

Компоненти ОПП	Опитувальник за схемою побудови ПП
13. Уявлення про зміст своєї майбутньої професійної праці	13. У чому Ви взагалі бачите сенс свого професійного життя (заради чого Ви хочете здобувати професію й працювати)?
14. Початок практичної реалізації ОПП	14. Що Ви вже зараз робите для реалізації своїх планів (писати про те, що Ви добре вчитеся, не можна; що Ви робите понад гарне навчання)?

Бланк опитувальника

(за схемою побудови особистої професійної перспективи М. Пряжнікова)

1. Чи варто в наш час чесно трудитися? Чому?	
2. Чи варто вчитися після школи, адже можна й так добре влаштуватися?	
3. Коли в нашій країні жити стане краще?	
4. За три хвилини напиши якнайбільше професій, набути які допоможе навчання за обраним профілем	
5. Ким би ти хотів стати (за професією) через 20–30 років?	
6. Виділи основні 5–7 етапів на шляху до своєї мрії	
7. Напиши: а) три найбільш неприємних моменти, пов'язаних із роботою з обраною професією; б) три – пов'язаних з навчанням	
8. Що у тобі самому може перешкодити тобі на шляху до цілей? (про “лінощі” писати не можна – треба докладніше)	
9. Як ти збираєшся працювати над своїми недоліками й готуватися до професії (до вступу)?	
10. Хто й що може перешкодити тобі у досягненні цілей?	
11. Як ти збираєшся переборювати ці перешкоди?	
12. Чи є у тебе резервні варіанти вибору? Напиши про них	
13. У чому ти взагалі бачиш сенс свого професійного життя (заради чого ти хочеш здобувати професію й працювати)?	
14. Що ти вже зараз робиш для реалізації своїх планів (писати про те, що ти добре вчишся, не треба; що ти робиш понад гарне навчання)?	

Можливі різні варіанти обробки результатів:

1) Перший варіант. Аркуші збираються, і психолог сам оцінює якість відповідей. Нижче представлені орієнтовні критерії оцінювання (на кожне питання):

1 бал – відмова відповісти на запитання;

2 бали – явно помилкова відповідь або чесне визнання відсутності відповіді;

3 бали – мінімально конкретизована відповідь (наприклад, збираюся вступати до інституту, але неясно, до якого);

4 бали – конкретна відповідь зі спробою обґрунтування;

5 балів – конкретна і добре обґрунтована відповідь, що не суперечить іншим відповідям.

2) Другий варіант. Спочатку учні самі оцінюють свої відповіді (попередньо спільно розбираються 1–2 анонімні роботи й учні освоюють систему оцінювання на чужих прикладах), потім психолог збирає аркуші, оцінює їх і порівнює із самооцінками школярів.

Увага: опитувальник призначений тільки для виявлення проблемних компонентів (низькі бали з відповідного питання). При роботі з опитувальником не має сенсу виводити й аналізувати узагальнені результати.

7. Експертна оцінка вміння учнів організувати власну життєдіяльність з метою майбутнього ефективного оволодіння обраним навчальним профілем (адаптація наукового співробітника лабораторії трудового виховання і профорієнтаційних технологій Інституту проблем виховання НАПН України І. Ткачук)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вміння учня організувати власну урочну і позаурочну навчально-практичну діяльність виявляється в особливостях організації учнем власної життєдіяльності з метою майбутнього ефективного оволодіння обраним навчальним профілем.

Точність умінь учня організувати власну урочну і позаурочну навчально-практичну діяльність можна дослідити за допомогою спостереження й аналізу шкільної документації.

Кожен вчитель-предметник, класний керівник і шкільний психолог мають оцінити рівень розвитку вміння учнів організувати власну життєдіяльність за такими критеріями:

Високий – учень добре вміє організувати власну життєдіяльність з метою майбутнього ефективного оволодіння обраним навчальним профілем. Навчальна діяльність учня характеризується: активністю, сумлінністю, цілеспрямованістю, вимогливістю до себе, наполегливістю.

Середній – учень потребує підтримки батьків і педагогів в організації власної життєдіяльності для подальшого оволодіння відповідним навчальним профілем.

Низький – учень не бажає сам організувати власну життєдіяльність для подальшого оволодіння відповідним навчальним профілем та ігнорує сторонню допомогу.

Результати стосовно кожного учня необхідно занести у відповідний бланк для подальшого аналізу.

БЛАНК ЕКСПЕРТНОЇ ОЦІНКИ

Предмети	Напрямок профільного навчання																	
	суспільно-гуманітарний			філологічний			художньо-естетичний			природничо-математичний			технологічний			спортивний		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
Українська мова																		
Іноземна мова																		
Зарубіжна література																		
Історія																		
Історія України																		
Правознавство																		
Алгебра																		
Геометрія																		
Фізика																		
Хімія																		
Біологія																		
Географія																		
Економіка																		
Інформатика																		
Технології																		
Трудове навчання																		
Фізична культура																		
Предмети, які вивчаються факультативно чи вивчалися у попередні роки																		
Естетика																		
Хореографія																		
Образотворче мистецтво																		
Музична культура																		
Класний керівник																		
Шкільний психолог																		
Результат																		

8. Анкета “Алгоритм набуття обраного профілю” (анкета розроблена науковим співробітником лабораторії трудового виховання і профорієнтаційних технологій Інституту проблем виховання НАПН України І. Ткачук).

Анкета “Алгоритм набуття обраного профілю”

Подана анкета призначена для вивчення сформованості в учнів 8–9-х класів навичок складання алгоритму набуття обраного профілю.

Інструкція. Тобі пропонується ряд тверджень щодо планування твоїх дій для набуття обраного профілю. Познач хрестиком у відповідній клітинці обраний варіант відповіді.

Питання.

1. Я добре знаю вимоги обраного мною навчального профілю.
2. Я можу перелічити, які знання, здібності, компетенції допоможуть мені успішно оволодіти обраним профілем навчання.
3. Я визначив для себе цілі і завдання навчання за обраним напрямом.
4. Я визначив для себе порядок дій для набуття обраного профілю.
5. Я планую свою діяльність щодо досягнення кожної цілі на:

- а) день;
- б) тиждень;
- в) місяць;
- г) півріччя;
- д) рік;
- е) кілька років;
- є) більш тривалий термін.

6. Я склав програму організації власної життєдіяльності з метою ефективного оволодіння обраним навчальним профілем.

7. Я визначив, які курси за вибором оберу для себе.

8. Для ефективного оволодіння обраним навчальним профілем я вирішив обрати такі напрями освітньої діяльності:

- а) факультативи, індивідуальні консультації;
- б) курси, платні послуги;
- в) додаткові освітні ресурси, надавані навчальними закладами міста;
- г) дистанційне навчання;
- д) творчі, дослідницькі роботи, проекти.

Бланк відповідей до анкети

Анкета “Алгоритм набуття обраного профілю” Шифр _____ Дата заповнення _____		
1. Я добре знаю вимоги обраного мною навчального профілю?		
так		ні
2. Я можу перелічити, які знання, здібності, компетенції допоможуть мені успішно оволодіти обраним профілем навчання?		
так		ні
3. Я визначив для себе цілі і завдання навчання за обраним напрямом?		
так		ні
4. Я визначив для себе порядок дій для набуття обраного профілю		
так		ні
5. Я планую свою діяльність щодо досягнення кожної цілі на:		
а) день;		
б) тиждень;		
в) місяць;		
г) півріччя;		
д) рік;		
е) кілька років;		
є) більш тривалий термін		
6. Я склав програму організації власної життєдіяльності з метою ефективного опанування обраним навчальним профілем?		
так		ні
7. Я визначив, які курси за вибором оберу для себе?		
так		ні
8. Для ефективного опанування обраним навчальним профілем я вирішив обрати такі напрями освітньої діяльності:		
а) факультативи, індивідуальні консультації;		
б) курси, платні послуги;		

в) додаткові освітні ресурси, надавані навчальними закладами міста;	
г) дистанційне навчання;	
д) творчі, дослідницькі роботи, проекти.	

Обробка результатів і висновки. Для кожного учня проводиться якісний аналіз сформованості навичок складання алгоритму набуття обраного профілю. Якщо учень визначив для себе цілі і завдання навчання за обраним напрямом і порядок дій для набуття обраного профілю і погодився з 7 (або більше) твердженнями, робимо висновок про високий рівень сформованості у учня навичок складання алгоритму набуття обраного профілю. Якщо учень визначив для себе цілі і завдання за обраним напрямом профільного навчання, але не сформував порядку дій для набуття обраного профілю і погодився з 3–6 твердженнями, робимо висновок про середній рівень. І, якщо учень не визначив для себе цілей і завдань за обраним напрямом профільного навчання, не сформував для себе порядку дій для набуття обраного профілю і погодився з 2 (або менше) твердженнями, робимо висновок про низький рівень сформованості в учня навичок складання алгоритму набуття обраного профілю.

МЕТОДИКИ

для визначення рівнів сформованості готовності учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання

1. МЕТОДИКА (опитувальник “Професійні наміри”) для визначення рівня:

- знань учнів щодо власних фізіологічних, функціональних, і психологічних особливостей;
- знань учнів щодо світу праці, майбутньої професії, перебігу процесу професійного самовизначення;
- розуміння мети специфіки профільного навчання і його зв'язку з майбутньою сферою професійної діяльності.

Використана література: Профорієнтована: Теорія и практика : учеб. пособие для высшей школы / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Н. О. Садовникова. – М. : Академический Проект; Фонд “Мир”, 2008. – 192 с.

Інструкція. У бланку відповідей обведіть кружечком вибрані відповіді на запитання.

Текст опитувальника

1. Якою діяльністю Ви плануєте зайнятись після закінчення школи?

- а) продовжити навчання у вищому навчальному закладі;
- б) навчатись у технічному ліцеї;
- в) навчатись в коледжі;
- г) працювати;
- д) працювати і навчатись;
- е) не визначився.

2. Чи визначились Ви із професією, якій Ви б хотіли присвятити себе?

- а) так;
- б) ні.

3. Знання з яких предметів необхідні представнику обраної Вами професії в першу чергу?

1. Українська мова	2. Алгебра	3. Інформатика
4. Іноземна мова	5. Геометрія	6. Технології
7. Зарубіжна література	8. Фізика	9. Трудове навчання
10. Історія	11. Хімія	12. Фізична культура
13. Правознавство	14. Біологія	15. Естетика
16. Економіка	17. Географія	18. Хореографія
	19. Образотворче мистецтво	20. Музична культура

4. Чи маєте Ви уявлення про якості особистості, необхідні для оволодіння обраною професією?

- а) уявляю добре;
- б) маю деякі уявлення;
- в) не уявляю.

5. Чи маєте Ви уявлення про умови роботи представника цієї професії?

- а) уявляю добре;
- б) маю деякі уявлення;
- в) не уявляю.

6. Яким чином Ви готуетесь до майбутньої професійної діяльності?

- а) розвиваю і систематизую знання, необхідні для набуття обраної професії;
- б) оволодіваю навичками, формую уміння, необхідні для роботи за професією;

- в) розвиваю в собі якості особистості, необхідні представнику цієї професії;
- г) не готуюсь.

7. В яких видах діяльності у Вас проявляються професійно важливі якості:

- а) у процесі навчальної діяльності;
- б) на факультативних заняттях;
- в) під час самостійної роботи;
- г) в гуртках, секціях;
- д) під час дослідницької роботи в МАН;
- е) не проявляються взагалі.

8. Чи знаєте Ви, які навчальні заклади здійснюють професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації за обраною Вами професією?

- а) так;
- б) частково;
- в) ні.

9. Яку інформацію Ви використали для уточнення своїх професійних планів?

- а) потреба у представниках професії, перспективи її розвитку, суспільне значення;
- б) місце певної професії серед інших професій (престиж, зв'язок з іншими професіями);
- в) зміст та умови праці за професією;
- г) привабливі сторони праці й труднощі (рівень відповідальності, елементи творчості тощо);
- д) вимоги до здоров'я, медичні та психологічні протипоказання;
- е) система професійної підготовки та професійного зростання. Найближчі професійні навчальні заклади, умови вступу до них;
- є) система оплати праці, соціальне забезпечення;
- ж) регіональна потреба у кадрах (поточна і перспективна);
- з) не користувався жодним видом інформації.

10. З ким, з власної ініціативи, Ви розмовляли про обрану професією?

- а) з батьками;
- б) з однолітками;
- в) з викладачами;
- г) із психологом;
- д) ні з ким.

11. Чи знаєте Ви, які професії близькі або споріднені обраній Вами, якими б Ви могли успішно оволодіти?

- а) так;
- б) ні.

12. В якому класі Ви здійснили свій професійний вибір?

13. Що заважає Вам у здійсненні професійного самовизначення?

- а) відсутність стійкого інтересу до будь-чого;
- б) погана інформованість про професії;
- в) невпевненість у собі;
- г) неуспіх при виконанні багатьох справ;
- д) не можу визначити причини;
- е) професійний вибір здійснено.

14. Своє рішення про вибір професії Ви вважаєте остаточним?

- а) так;
- б) ні.

15. Вкажіть чинники, що найбільшою мірою вплинули на Ваш професійний вибір?

- а) консультації й настанови вчителів;
- б) поради батьків, родичів;

- в) рекомендації друзів;
 - г) матеріали друкованих засобів масової інформації;
 - д) програми телебачення і радіо;
 - е) Інтернет-ресурси (соціальні мережі).
16. Що для Вас було найважливішим при виборі професії?
- а) бажання принести користь людям;
 - б) престиж, привабливість обраної професії;
 - в) можливість добре заробляти;
 - г) перспективи кар'єрного зростання;
 - д) власні здібності і прагнення їх реалізувати.
17. Щоб стати гарним фахівцем, на Вашу думку, спочатку потрібно:
- а) отримати професійну підготовку у виші;
 - б) закінчити технічний ліцей;
 - в) закінчити коледж;
 - г) спробувати себе у вибраній професії.
18. Як часто вчителі розповідають про світ професій на заняттях?
- а) часто;
 - б) зрідка;
 - в) дуже рідко;
 - г) не розповідають.
19. Як Вам подобається працювати?
- а) індивідуально;
 - б) колективно;
 - в) не задумувався над цим питанням.
20. У процесі майбутньої професійної діяльності, що Вам більше б сподобалось?
- а) бути виконавцем;
 - б) бути організатором;
 - в) керувати;
 - г) не задумувався над цим питанням.
21. Факультативи з яких предметів Ви хотіли б відвідувати?

1. Українська мова	2. Алгебра	3. Інформатика
4. Іноземна мова	5. Геометрія	6. Технології
7. Зарубіжна література	8. Фізика	9. Трудове навчання
10. Історія	11. Хімія	12. Фізична культура
13. Правознавство	14. Біологія	15. Естетика
16. Економіка	17. Географія	18. Хореографія
	19. Образотворче мистецтво	20. Музична культура

22. Якому з напрямів Ви надасте перевагу у виборі подальшої професійної діяльності?
- а) гуманітарному (філософія, філологія, релігієзнавство, антропологія, педагогіка тощо);
 - б) соціально-політичному (економіка, соціологія, право, соціальна психологія, історія тощо);
 - в) природничому, точним наукам (математика, інформатика, фізика, хімія, біологія, медицина тощо);
 - г) технічному, інженерній справі (металургія, гірництво, будівництво, електротехніка тощо);
 - д) військовій справі;
 - е) бізнесу, менеджменту;
 - є) сільському господарству;

- ж) творчим професіям (журналіст, митець, музикант тощо);
- з) професійним заняттям спортом;
- и) робітничим професіям;
- і) професіям сфери обслуговування;
- к) утруднююся відповісти;
- л) я ще не зробив свого професійного вибору.

2. ДІАГНОСТИКА НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ (Т. Д. Дубовицька)

Використана література: Діагностика навчальної мотивації : збірник методик / Людмила Дзюбка, Людмила Гриценко. – К.: Шк. світ, 2011. – 128 с. – (Бібліотека “Шкільного світу”)

Мета: дослідження спрямованості та рівня розвитку внутрішньої мотивації діяльності при вивченні конкретних навчальних предметів; аналіз причин неуспішності учнів; виявлення категорій учнів залежно від спрямованості мотивації вивчення предмету (з домінуванням зовнішньої мотивації, домінуванням внутрішньої мотивації та середнім рівнем); забезпечення психологічною супроводу учнів у процесі навчання; дослідження ефективності викладання навчальних дисциплін і пошук резервів її підвищення.

Тест-опитувальник, призначений для діагностики спрямованості мотивації вивчення предмету, може використовуватися в освітньому процесі і слугувати основою підвищення ефективності навчання. Особливістю тесту є, зокрема, те, що досліджується не мотивація навчальної діяльності взагалі (як це властиво більшості тестів), а специфіка мотивації навчальної діяльності, що виявляється під час вивчення конкретних навчальних дисциплін.

Загальна характеристика. Методика складається з 20 суджень і запропонованих варіантів відповіді. Для підвищення достовірності результатів всі запитання збалансовані за кількістю позитивних (“так”) і негативних (“ні”) відповідей: за кожною шкалою їм відповідає рівна кількість пунктів опитувальника. В опитувальнику відсутні судження, що стосуються особи вчителя, це відрізняє методику від таких як “Викладач очима студентів” або “Ставлення до вчителя”. Учні висловлюють своє ставлення до того, що відбувається на уроці, й описують свій стан. Дослідження може проводитися анонімно, колективно й індивідуально. На відміну від традиційних варіантів відповідей (“так”, “ні”), які через свою категоричність часто викликають утруднення при виборі відповіді, в опитувальнику пропонується ширший набір можливих відповідей: “вірно”, “напевно, вірно”, “напевно, невірно”, “невірно”.

Відповіді у вигляді плюсів і мінусів записуються або в спеціальному бланку, або на чистому аркуші паперу. Обробка проводиться відповідно з ключем. Методика може використовуватися зі всіма категоріями учнів, здатних до самоаналізу та самозвіту, починаючи приблизно з 12-річного віку.

Інструкція. Задля підвищення ефективності навчання просимо вас взяти участь у нашому дослідженні. Прочитайте кожен вислів і зазначте свою думку стосовно предметів, що вивчаються, проставивши навпроти номера судження свій варіант, використовуючи для цього вказані в дужках позначення:

- вірно – (++);
- напевно, вірно – (+);
- напевно, невірно – (-);
- невірно – (--).

Судження

1. Вивчення цього предмету дає мені можливість дізнатися чимало важливого для себе, проявити свої здібності.

2. Предмет, що вивчається, мені цікавий, і я хочу знати якомога більше про нього.
3. У вивченні цього предмету мені достатньо тих знань, які я отримую на заняттях.
4. Навчальні завдання з цього предмету мені нецікаві, я їх виконую, тому що цього вимагає вчитель.
5. Труднощі, що виникають при вивченні предмету, роблять його для мене ще більш захопливим.
6. При вивченні предмету крім підручників і рекомендованої літератури я самостійно читаю додаткову літературу.
7. Вважаю, що важкі теоретичні питання з цього предмету можна було б не вивчати.
8. Якщо щось не виходить з цього предмету, прагну розібратися і дійти до суті.
9. На заняттях з цього предмету у мене часто буває такий стан, коли “зовсім не хочеться вчитися”.
10. Активно працюю і виконую завдання лише під контролем учителя.
11. Матеріал, що вивчається з цього предмету, з цікавістю обговорюю у вільний час (на перерві, вдома) зі своїми однокласниками (друзями).
12. Прагну самостійно виконувати завдання з цього предмету, не люблю, коли мені підказують і допомагають.
13. Прагну списати у товаришів або прошу когось виконати завдання за мене.
14. Вважаю, що всі знання з цього предмету – цінні і потрібно знати якомога більше.
15. Оцінка з цього предмету для мене важливіша за знання.
16. Якщо я погано підготовлений до уроку, то я не засмучуюсь і не переживаю.
17. Мої інтереси і захоплення у вільний час пов’язані з цим предметом.
18. Цей предмет дається мені важко, доводиться змушувати себе виконувати навчальні завдання.
19. Якщо через хворобу (або з інших причин) я пропускаю уроки з цього предмету, то мене це засмучує.
20. Якби це було можливо, то я вилучив би цей предмет із розкладу (навчального плану).

Бланк відповідей

П.І.Б. учня _____

Школа _____ клас _____ стать _____

№ запитання	Назва предметів, що вивчаються					
	Математика	Фізика	Українська мова	Історія України	Біологія	Фізкультура
1						
2						
...						
19						
20						

Примітка. Назви предметів обираються експериментатором.

Обробка результатів. Обчислення здійснюється відповідно до ключа, де “так” означає позитивні відповіді (вірно; напевно, вірно), а “ні” – негативні (напевно невірно; невірно). За кожен збіг із ключем нараховується один бал. Що вищий сумарний бал, то

вищий показник внутрішньої мотивації до вивчення предмету. При низьких сумарних балах домінує зовнішня мотивація вивчення предмету.

Ключ

Так	1	2	5	6	8	11	12	14	17	19
Ні	3	4	7	9	10	13	15	16	18	20

Для визначення рівня внутрішньої мотивації можуть бути використані такі нормативні межі:

- 0–5 балів – низький рівень внутрішньої навчальної мотивації;
- 6–14 балів – середній рівень внутрішньої навчальної мотивації;
- 15–20 балів – високий рівень внутрішньої навчальної мотивації.

Використання цієї методики дає змогу залучити школярів і студентів до активного обговорення того, чому з одних предметів у них висока внутрішня мотивація, а стосовно інших предметів – низька (безумовне домінування зовнішньої мотивації).

3. МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (методика К. Замфір у модифікації

А. Реана)

Використана література: Бордовская Н. В. Педагогика : учебник для вузов / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб. : Питер, 2000. – 235 с.

Методика застосовується для діагностування мотивації професійної діяльності. В основу покладена концепція внутрішньої і зовнішньої мотивації. Про внутрішній тип мотивації слід говорити, коли для особистості має значення діяльність сама по собі. Якщо ж в основі мотивації професійної діяльності лежить прагнення до задоволення інших потреб, зовнішніх щодо змісту самої діяльності (мотиви соціального престижу, зарплати і т. д.), то в цьому випадку прийнято говорити про зовнішню мотивацію. Самі зовнішні мотиви діляться на зовнішні позитивні й зовнішні негативні. Зовнішні позитивні мотиви, безсумнівно, більш ефективні і більш бажані з усіх точок зору, ніж зовнішні негативні мотиви.

Інструкція. Прочитайте нижчеперелічені мотиви професійної діяльності і дайте оцінку їх значимості для вас за п'ятибальною шкалою.

Обробка результатів. Підраховуються показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної (ЗПМ) і зовнішньої негативної (ЗНМ) відповідно до таких ключів.

$$ВМ = (оцінка \text{ п. } 6 + оцінка \text{ п. } 7) / 2;$$

$$ЗПМ = (оцінка \text{ п. } 1 + \text{ п. } 2 + оцінка \text{ п. } 5) / 3$$

$$ЗНМ = (оцінка \text{ п. } 3 + оцінка \text{ п. } 4) / 2$$

Бланк відповідей

Мотиви професійної діяльності	У дуже незначній мірі	У досить незначній мірі	У невеликій, але і не малій мірі	У досить великій мірі	У дуже великій мірі
1. Грошовий зарібок					
2. Прагнення до просування по роботі					
3. Прагнення уникнути критики з боку керівника або колег					
4. Прагнення уникнути					

Мотиви професійної діяльності	У дуже незначній мірі	У досить незначній мірі	У невеликій, але і не малій мірі	У досить великій мірі	У дуже великій мірі
можливих покарань або неприємностей					
5. Потреба в досягненні соціального престижу і поваги з боку інших					
6. Задоволення від самого процесу і результату роботи					
7. Можливість найбільш повної самореалізації саме у цій діяльності					

Показником виразності кожного типу мотивації буде число в межах від 1 до 5.

Інтерпретація результатів. На підставі отриманих результатів визначається мотиваційний комплекс особистості. Мотиваційний комплекс являє собою тип співвідношення між собою трьох видів мотивації: ВМ, ЗПМ і ЗНМ.

Найкращими, оптимальними мотиваційними комплексами слід вважати такі два типи сполучень: ВМ > ЗПМ > ЗНМ і ВМ = ЗПМ > ЗНМ. (Цього разу робимо висновок про **високий рівень внутрішньої мотивації**).

Найгіршим мотиваційним комплексом є тип ЗНМ > ЗПМ > ВМ. (У такому разі робимо висновок про **низький рівень внутрішньої професійної мотивації**).

Між цими комплексами укладені проміжні, з точки зору їх ефективності, інші мотиваційні комплекси. (В такому разі робимо висновок про **середній рівень внутрішньої професійної мотивації**).

При інтерпретації слід враховувати не тільки тип мотиваційного комплексу, але і те, наскільки сильно один тип мотивації перевершує інший за ступенем виразності.

4. ЕКСПЕРТНІ ОЦІНКИ

Використана література:

1. Бордовская Н.В. Педагогика : учебник для вузов / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб. : Питер, 2000. – 235 с.
2. Дзюбко Л. Діагностика навчальної мотивації : збірник методик / Людмила Дзюбко, Людмила Гриценюк. – К. : Шк. світ, 2011. – 128 с.
3. Практикум по психологии профессиональной школы / под ред. Э. Ф. Зеера. – Свердловск, 1990. – С. 26–33.
4. Федоришин Б.О. Психолого-педагогичні основи професійної орієнтації : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Федоришин Борис Олексійович. – К., 1996. – 383 с.

Для визначення:

– навичок визначення відповідності вимог обраної професії власним індивідуальним особливостям;

– прагнення до самовдосконалення, самореалізації та саморозвитку професійно важливих якостей;

– рівень навчальних досягнень у процесі опанування профільних предметів.

Вчителю-предметнику, класному керівникові або шкільному психологу пропонується оцінити рівень сформованості у старшокласників навичок визначення відповідності вимог обраної професії власним індивідуальним особливостям, прагнення до самовдосконалення, самореалізації та саморозвитку професійно важливих якостей (табл. 1) та рівень навчальних досягнень у процесі опанування профільних предметів (табл. 2).

Таблиця 1

**Вивчення сформованості у старшокласників
навичок визначення відповідності вимог обраної професії власним індивідуальним
особливостям**

№	Перелік ознак	1 бал	2 бали	3 бали
1	Додатково відвідує факультативи, гуртки			
2	Позитивно ставиться до громадських доручень			
3	Виявляє наполегливість, цілеспрямованість та організованість у навчальній діяльності			
4	Прагне до високих результатів у навчанні			
5	Цікавиться можливостями продовження навчання			
6	Вміє переборювати труднощі			
7	Позитивно ставиться до професійних проб			
8	Підвищує рівень знань щодо обраної професійної діяльності			
9	Активний у діяльності, пов'язаною з майбутньою професією			
10	Розуміє і враховує фактори, що обумовлюють вибір професії			
11	Обрана професія відповідає інтересам і потребам учня			
12	Обрана професія відповідає здібностям учня			
13	Цікавиться думкою вчителів і батьків про його здібності			
14	Адекватно оцінює свої можливості здійснити власні професійні наміри			

БЛАНК ЕКСПЕРТНОЇ ОЦІНКИ

(визначення рівнів навчальних досягнень учня в процесі опанування профілюючими предметами)

Шифр _____

Предмети	Напрямок профільного навчання																	
	суспільно-гуманітарний			філологічний			художньо-естетичний			природничо-математичний			технологічний			спортивний		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
Українська мова																		
Іноземна мова																		
Зарубіжна література																		
Історія																		
Історія України																		
Правознавство																		
Алгебра																		
Геометрія																		
Фізика																		
Хімія																		
Біологія																		
Географія																		
Економіка																		
Інформатика																		
Технології																		
Трудове навчання																		
Фізична культура																		
Предмети, які вивчаються факультативно чи вивчалися у попередні роки																		
Естетика																		
Хореографія																		
Образотворче мистецтво																		
Музична культура																		
Культурологічні дисципліни																		
Участь у роботах	Факультативу (1 б.)																	
	Гуртка (1 б.)																	
	Наукового товариства (2б.)																	
	Малої академії наук (2 б.)																	
Конкурси і змаганнях	національні	брав участь (1 б.)																
		прізер (3 б.)																
		переможець (5 б.)																
	міжшкільні	брав участь (1 б.)																
		прізер (3 б.)																
		переможець (5 б.)																
Всеукраїнські і міжнародні олімпіади	I етап	брав участь (1 б.)																
		прізер (3 б.)																
		переможець (5 б.)																
	II етап	брав участь (2 б.)																
		прізер (4 б.)																
		переможець (6 б.)																
	III етап	брав участь (3 б.)																
		прізер (5 б.)																
		переможець (7 б.)																
	VI етап	брав участь (5 б.)																
		прізер (7 б.)																
		переможець (9 б.)																
		брав участь (7 б.)																
	Межешкільні	прізер (9 б.)																
		переможець (11 б.)																
Класний керівник																		
Шкільний психолог																		
Результат																		
Рівень навчальних досягнень: низький (≤ 10), середній ($11 \leq n \leq 15$), високий (> 15)																		

Сформованість в учня ознак, перелічених в лівій частині таблиці, оцінюється за трибальною системою, де: 3 бали – високий рівень розвитку, 2 бали – середній, 1 – низький. Оцінка рівня сформованості кожного з показників здійснюється на основі підрахунку балів.

Для визначення рівня сформованості у старшокласників навичок визначення відповідності професійних вимог обраної професії власним індивідуальним особливостям аналізуються суми балів, отриманих за 8, 11–15 пункти (від 15 до 21 – високий рівень розвитку; від 8 до 14 – середній рівень; від 0 до 7 – низький рівень).

Для визначення рівня сформованості у старшокласників прагнення до самовдосконалення, самореалізації та саморозвитку професійно важливих якостей – аналізуються суми балів отриманих за 1–10 пункти (від 21 до 30 – високий рівень розвитку; від 11 до 20 – середній рівень; від 0 до 10 – низький рівень).

МЕТОДИКА

визначення готовності учнівської молоді до навчально-професійної діяльності (до навчання у вищому навчальному закладі)

Логіка побудови, змістові характеристики і прогностична цінність діагностичних блоків комплексної методики ОГН-В

Визначення готовності до навчально-професійної діяльності, попри чисельність та варіативність методів діагностики окремих її компонентів, стикається з типовими проблемами:

- 1) визначення загальної готовності до навчання в ВНЗ на основі результатів навчальної діяльності в школі (конкурсний відбір) не враховує більшості компонентів соціально-психологічної готовності до навчально-професійної діяльності;
- 2) мало науково обґрунтованих пропозицій щодо методичних комплексів діагностики готовності до навчання, які були б модифіковані та стандартизовані для вітчизняних вибірок;
- 3) більшість прийнятних для застосування в юнацькому віці методик визначення окремих параметрів готовності до навчальної діяльності не враховують специфіки професійної спрямованості навчання;
- 4) експрес-оцінювання готовності до навчання з використанням анкет чи комплексів не є достатньо валідними й надійними, інтерпретація й прогнози часто мають суб'єктивний характер та залежать від кваліфікованості діагноста;
- 5) діагностичні комплекси визначення готовності до навчання непридатні для скринінгової діагностики готовності до навчання у ВНЗ, оскільки є набором повномірних тестів для визначення окремих компонентів діяльності;
- 6) діагностичні комплекси не мають теоретичного обґрунтування, не містять механізмів комплексної оцінки й інтерпретації результатів та методичних рекомендацій щодо їх практичного застосування, що знижує їх прикладну цінність;
- 7) потреба в перевірці на валідність українських перекладів стимульного матеріалу обмежує можливості використання багатьох тестових завдань, оскільки, по-перше, для проведення такої процедури потрібен час і відповідна наукова кваліфікація, по-друге – така діяльність не передбачена навіть посадовою інструкцією психолога ЗНЗ чи ВНЗ, не кажучи вже про педагогічних працівників без спеціальної психологічної підготовки.

Запропонована **“Методика дослідження психологічної готовності до навчально-професійної діяльності ОГН-В”** (розроблена авт. колективом психологів Романенко О.В., Гриценко Л.І., Василенко М.М.) є прикладом ергономічної діагностичної програми, яка дозволяє при мінімальних затратах часу і зусиль отримувати досить вичерпну інформацію про основні структурні компоненти готовності до навчально-професійної діяльності [24].

Готовність до діяльності як система взаємозалежних структурно-функціональних компонентів обумовлює цілісне узгодження індивідуальних характеристик людини з цілями тієї або іншої діяльності. Психологічну готовність до навчання в ВНЗ ми розглядаємо не лише як сукупність індивідуальних особливостей, що складають здатність до навчальної діяльності, але й як показник відповідності навчання можливостям особистості.

Модель психологічної готовності студентів до навчально-професійної діяльності поєднує внутрішній та зовнішній критерії.

Внутрішнім загальним критерієм готовності до діяльності виступає сформованість таких структурно-функціональних компонентів:

- 1) когнітивний компонент, показником якого є навчальні досягнення та рівень розвитку інтелектуальних здібностей студента (випускника, абітурієнта);
- 2) мотиваційний компонент, сформованість якого передбачає прийняття навчально-професійної діяльності студентом як особистісно значущої, що проявляється в

усвідомленості вибору професії й навчального закладу, відповідності змістової структури мотивації характеру навчально-професійної діяльності, відповідальному ставленні до вирішення навчальних завдань;

3) регулятивний компонент, який виявляється через достатній рівень адаптованості студента у вищому навчальному закладі та здатність до саморегуляції в процесі навчальних занять;

4) індивідуально-особистісний компонент, як сукупність індивідуальних особливостей студента, що складають його здатність до навчальної діяльності, а також виступають як показник відповідності навчання його можливостям.

Зовнішнім загальним критерієм готовності до навчально-професійної діяльності виступає ефективність діяльності, що визначалася через показники академічної успішності студентів.

В основу розробки методики ввійшли чотири блоки методик для оцінки стану сформованості психологічної готовності студентів до навчально-професійної діяльності: когнітивний, мотиваційний, регулятивний та індивідуально-особистісний, причому два останні пізніше утворили єдиний особистісно-регуляторний блок. [24, с. 12–28].

Для **уніфікації різних оцінних шкал** в комплексі використовується п'ятирівнева шкала: низький рівень, нижче за середній, середній, вище за середній, високий.

Когнітивний блок охоплює оцінку знань, умінь та навичок, необхідних на початковому етапі професійного навчання, та визначення здатності до абстрактно-логічного мислення. Для діагностики цього параметру готовності застосовано методику “Визначення істотних ознак” (ВІО) [33]. Українська версія методики модифікована для осіб 16-19 років орієнтовно до результатів стандартизації на вибірці студентів ННІПП. Рівні сформованості абстрактно-логічного мислення: “низький” (1–3 бали), “нижче за середній” (4–6), “середній” (7–9), “вище за середній” (10–12) та “високий” (13 та вище).

Прогностична цінність: вищий рівень здатності до абстрактно-логічного мислення на момент обстеження значущо відрізняє майбутніх “відмінників” від тих, хто показав в двох наступних семестрах нижчі показники академічної успішності.

Мотиваційний блок. Важливою умовою успіху в навчально-професійній діяльності, під час якої формується особистість фахівця, є мотиваційна готовність вчорашніх учнів до нових умов навчання, що передбачає високу активність і самостійність в оволодінні знаннями, вміннями, навичками, які складатимуть основу компетентності майбутнього професіонала. Студент виступає суб'єктом навчальної діяльності, яку переважно характеризують два типи мотивів: мотив досягнення і пізнавальний. Останній є основою навчально-пізнавальної діяльності людини, оскільки відповідає самій природі її розумової діяльності. Ця діяльність виникає в проблемній ситуації та розвивається при правильній взаємодії студентів (учнів) і викладачів. У професійно зорієнтованому навчанні мотивація досягнення підпорядковується пізнавальній і професійній мотивації.

Мотиваційний компонент готовності до навчання в ВНЗ також містить бажання вчитися у виші й бути студентом, виконувати обов'язки відповідно до нового статусу та мети вступу до інституту. Це, з одного боку, включає позитивне ставлення до процесу навчання, навчальних предметів, позанавчальної діяльності, інших студентів і адміністрації, а з іншого – актуальні мотиви власне учіння (як основного процесу навчально-професійної діяльності) та особистісну активність загалом. Така активність виявляється в афіліативній потребі, орієнтації на успіх, потребі самореалізації, високій відповідальності за події власного життя.

Вивчення мотивації ускладнюється *нелінійним характером* залежності різних мотиваційних впливів між собою та успіхом у навчально-професійній діяльності. Тому **мотиваційний блок має відображати не просто рівні різних видів мотивації, але й загальну ієрархічну структуру мотивів учіння.** Цей блок містить такі параметри та відповідні методики:

Характер *мотивації вибору ВНЗ та спеціальності* вивчається в складі регуляторного

блоку за допомогою питань 6–7 комплексної експрес-анкети “АГН-В”.

Прагнення до встановлення в процесі навчання довірливих, дружніх стосунків (мотивація афіліації) – визначалось за модифікацією теста-опитувальника А. Мехрабіана [32]. Через виявлену під час опрацювання комплексу низьку критеріальну валідність тесту, його не включено до ОГН-В і ІІ (комплексного індивідуального профілю). Але зважаючи на певну прогностичну вираженість потреби у прийнятті (вищі показники за шкалою “ІІІ” значущо частіше трапляються в менш успішних студентів), він може бути рекомендований для поглибленої діагностики потребово-мотиваційної сфери.

Орієнтація на успіх та мотив уникнення невдач – визначаються за методикою Т. Елерса. Потреба у досягненнях викликає ефект полегшення навчальної діяльності: вона водночас підвищує ефективність і зменшує витрати часу на навчання. Крім того, потреба досягнення успіху сприяє зниженню рівня тривожності у навчальній ситуації та зростанню толерантності до екзаменаційного стресу [22].

Тест містить 41 твердження і належить до моношкальних методик. Результати дослідження за тестом “Мотивація до успіху” (ДМУ-Е) слід зіставляти з результатами тесту “Мотивація до уникнення невдач” (ДМН-Е). Високі показники обох шкал можуть вказувати на підвищену невротизацію, стрес, який спричинений постійною фрустрацією потреби досягнення успіху та страхом невдачі.

Прогностична цінність: шкала “успіху” (ДМУ) значущо корелює з показниками академічної успішності. Шкала “уникання невдач” (ДМН) не показала значущого кореляційного зв’язку з показниками успішності, проте кутове перетворення показало, що студенти з вираженим мотивом уникання невдач більш успішні в навчанні.

Для визначення інтенсивності та ієрархії навчальних мотивів до мотиваційного блоку включено методику “Діагностика навчальної мотивації студентів”, розроблену на основі опитувальника А. Реана в модифікації Н. Бадмаєвої (“ДНМ”) [1]. Вона дозволяє психологу визначити актуальні домінуючі мотиви учіння студента та суб’єктивну оцінку їх значущості для учіння (спонукальної сили) за такими основними шкалами: 1 – комунікативні мотиви; 2 – мотиви уникнення (захисту); 3 – мотиви престижу; 4 – професійні мотиви; 5 – мотиви творчої самореалізації; 6 – навчально-пізнавальні мотиви; 7 – широкі соціальні мотиви. Можливий поелементний аналіз оцінки мотивів, які складають базові шкали.

Прогностична цінність: для успішних студентів характерні високі оцінки спонукальної сили всіх мотивів (окрім мотиву уникання), домінування в структурі навчальної мотивації професійних та навчально-пізнавальних мотивів, виражений мотив творчої самореалізації.

Критеріальна валідність обчислена на вибірці з 556 осіб. За зовнішній критерій була взята поточна академічна успішність студентів протягом 2 семестрів. Виявлена значуща кореляція успішності студентів з показниками навчально-пізнавальної мотивації, професійної, комунікативної мотивації. Виявлено також значущу позитивну кореляцію оцінки навчально-пізнавальних та професійних мотивів з показниками внутрішньої мотивації, визначеними за модифікованою нами методикою Т. Дубовицької “Діагностика навчальної мотивації”, яка дозволяє визначати спрямованість і рівень внутрішньої мотивації до вивчення конкретних навчальних предметів.

На основі перелічених методик передбачено створення (на бланку ІІІ) мотиваційного профілю, який дає змогу візуалізувати ранговий порядок мотивів навчально-професійної діяльності.

Прогностична цінність: **рангові позиції мотивів** значущо різняться в групах студентів з різною подальшою успішністю. *Професійні мотиви* потрапляють на перші позиції у 86,5% “відмінників” і трохи більш ніж у 60% “трієчників”. *Домінуючий мотив престижу* майже у 40% слабковстигаючих студентів значущо відрізняє їх від “відмінників” (8%) та “хорошистів”. Переважання *широких соціальних мотивів та мотиву престижу* виявилось більш характерним для менш успішних студентів. З критичним рівнем достовірності

виявлено також двократне переважання частки *високих рангів комунікативних мотивів* у “відмінників” та “хорошистів” порівняно із середньоуспішними студентами.

Наступний параметр – характер покладання відповідальності – психологічна готовність до зайняття суб’єктної позиції, здатності взяти на себе відповідальність за події власного життя, яка певною мірою вказує на спроможність адекватно застосовувати минулий досвід для оптимізації власної поведінки, в тому числі й у навчальній діяльності. Сформованість відповідальності як особистісної якості забезпечує стійку психологічну готовність людини до конкретної професійної діяльності. Для вимірювання цього параметру ми застосували адаптовану Л. Гриценок методику дослідження рівня суб’єктивного контролю (РСК), створену Є. Бажіним, О. Голінкіною і А. Еткіндом на основі шкали Дж. Роттера [29].

У процесі розробки методики Л. Гриценок доведено, що виражена екстернальність (зовнішній локус контролю) є антипредиктором готовності до відповідальної навчальної поведінки (успішного навчання в ВНЗ), у той час, як середні значення РСК є предиктором кращої готовності до навчання у ВНЗ.

Але висока екстернальність може слугувати показником готовності у поєднанні з даними навчальної успішності (бал атестата, оцінка зовнішнього незалежного оцінювання, результати сесії) та даними мотиваційної готовності. Поєднання високої екстернальності та низької успішності свідчить про зовнішню мотивацію вступу до вишу та навчання і дозволяє прогнозувати компенсацію зовнішнього локусу контролю сильною зовнішньою мотивацією або “втечу” в позанавчальну активність чи ймовірну подальшу зміну навчального закладу.

Прогностична цінність: зовнішній локус контролю є показником нижчої готовності студента до навчання у ВНЗ, в той час як відсутність екстернальності (збалансована екстер-інтернальність чи виражена інтернальність) є предиктором достатньої або високої академічної успішності.

Регулятивний блок має визначити функціональну готовність резервів організму до навчально-професійної діяльності та соціально-психологічну адаптованість студента в навчальному закладі.

Навчання у ВНЗ характеризується переходом на нові моделі навчання, суттєвою зміною навчальних планів, критеріїв оцінювання знань, впровадженням нових педагогічних технологій і стандартів освіти. Як за формою, так і за змістом, навчання у виші складніше. Тому важливим параметром психологічної готовності студента до навчання є показник його адаптованості.

Визначають два види адаптації – професійну та адаптацію до ВНЗ як до системи здобуття знань та розвитку здібностей. Отримання вищої освіти охоплює не тільки набуття знань зі спеціальності, а й формування інтересу до навчання як певного виду діяльності, правильної організації навчального процесу та набуття певних навичок самостійної роботи, що передбачає пошук і засвоєння студентом нової інформації, організацію діяльності, спрямованої на власний саморозвиток. Це сприяє успішності самостійної роботи студентів, яка є необхідною умовою ефективного навчання.

Визначають внутрішні та зовнішні критерії адаптованості. *До внутрішніх критеріїв* відносять адекватність самооцінки, високу мотивацію розвитку професійної компетентності, почуття власної гідності, здатність відстоювати свої переконання, будувати конструктивні взаємини, розвиток комунікативних здібностей, конструктивне ставлення до критики інших, усвідомлення потреби самоосвіти, бажання брати участь у суспільному житті навчального закладу. Внутрішній критерій описується через загальне психологічне благополуччя, суб’єктивну задоволеність своєю позицією, соціальне самопочуття.

До зовнішніх критеріїв адаптації належать пристосування до характеру, змісту та організації навчального процесу, виконання студентами певних правил і вимог, уміння застосовувати знання на практиці, сприятливі міжособистісні взаємини студента в студентському середовищі, актуалізація в життєдіяльності особистості високого рівня

соціальної й моральної зрілості та культури. Зовнішній критерій пов'язаний з поняттям “приспосовування” та вказує на сформованість регулятивних механізмів навчальної діяльності.

У розробці ОГН-В як базові для дослідження адаптації першокурсників до навчання були використані питання авторської анкети (АГН-В), багаторівневий особистісний опитувальник “Адаптивність” А. Маклакова і С. Чермяніна [27] та методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда [33].

В основі опитувальника “Адаптивність” (МЛО – АМ) А. Маклакова і С. Чермяніна лежить поняття адаптації як постійного процесу активного пристосування індивіда до умов соціального середовища. Опитувальник складається з 165 питань та має 4 структурованих рівні. Під час математичної обробки результатів дослідження найбільш значущими для виявлення регулятивних механізмів готовності студентів до навчання виявились такі шкали: поведінкова регуляція (ПР) – здатність людини регулювати свою взаємодію із середовищем діяльності; комунікативний потенціал (КП) – це сукупність притаманних особистості об'єктивних і суб'єктивних комунікативних можливостей, які реалізуються як свідомо, так і стихійно, та є внутрішнім резервом індивіда; моральна нормативність (МН) – сприйняття моральних норм поведінки та ставлення до вимог безпосереднього соціального оточення.

Методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда дозволяє виявити особливості адаптаційного періоду особистості за допомогою інтегральних показників: “адаптивність”, “прийняття себе”, “прийняття інших”, “потяг до домінування”, “емоційний комфорт”, “інтернальність”. Шкала складається з 100 тверджень. Аналіз показав, що з успішністю адаптації до навчання у ВНЗ значимо корелюють лише адаптивність та самоприйняття. Сформованість позитивного ставлення до себе забезпечує ефективний перебіг процесу психологічної адаптації студентів до навчальної діяльності та оптимальне засвоєння навчальної програми. Чим більш дезадаптованою є людина, тим більше вона піддається впливу та схильна перекидати відповідальність на інших, нездатна самостійно залагодити суперечності між особистими бажаннями й заборонами, що накладаються суспільством, групою, соціальними інститутами.

Індивідуально-особистісний блок – характерологічні та емоційно-вольові особливості та риси, які потребують підвищеної педагогічної уваги в навчально-виховному процесі.

Для дослідження індивідуальних особливостей особистості О. Романенко запропоновано два модифіковані варіанти відомого американського опитувальника ММРІ: “СМІЛ” Л. Собчик та менш точна, зате практичніша у використанні “Міні-мульти” [33].

Обстеження дозволяє психологу отримати особистісний профіль, при інтерпретації якого враховується співвіднесеність між собою рівнів показників за окремими шкалами. У разі відсутності комп'ютеризованого варіанту цієї методики пропонується застосування скороченого варіанту (“Міні-мульти”), який хоча і не дає повного уявлення про своєрідність індивідуально-особистісних рис, але зручніший для застосування з метою скринінгу щодо виявлення групи особливої педагогічної уваги серед студентів (підвищені показники так званої “невротичної тріади”) та групи ризику (підвищення показників за шкалами “Емоційна лабільність” та “Імпульсивність”).

Обстеження студентів за цим блоком методики передбачає з'ясування ролі їх індивідуальних особливостей не тільки щодо психологічної готовності до навчання, але й професійної придатності, які являють собою елементи однієї системи підготовки студента до майбутньої професійної діяльності.

Оптимізація комплексу і процедура створення ОГН-В

Інструментарій для діагностики готовності до навчання у ВНЗ повинен мати скринінговий характер, бути достатньо ергономічним щодо зручності використання та обробки результатів, тобто давати можливість при мінімальних затратах часу зібрати та швидко опрацювати необхідні дані.

Громіздкість базових методик діагностики складових психологічної готовності

втомлює і закономірно знижує мотивацію опитуваних, що негативно впливає на якість вихідних даних, перевитрачає робочий час психолога-діагноста. Процедура подвійної редукації, застосована Л. Гриценок при створенні опитувальника ОРГ-В, дозволила зберегти і навіть посилити критеріальну валідність підсумкового варіанту методики та підвищити її ергономічність.

Для початку були відібрані параметри готовності (шкали), які виявили більш тісну й значущу кореляцію з рівнем академічної успішності як результуючим показником підготовленості студентів до навчально-професійної діяльності, та були перевірені на їх внутрішню узгодженість. У результаті кореляційного аналізу та перевірки внутрішньої узгодженості шкал із комплексу були вилучені недостатньо валідні методики, а шкали регулятивного та індивідуально-особистісного блоків об'єднані в один блок – “особистісно-регулятивний компонент готовності”.

Наступним кроком стало редукування самих шкал. Були відібрані лише ті, які найтісніше корелювали з успішністю (при $p < 0,01$). Утворені в результаті редукації шкали перевірялись на валідність та надійність шляхом їх кореляції з вихідними шкалами. В результаті кореляційного аналізу було виявлено тісний кореляційний зв'язок ($p > 0,70 - 0,77$) всіх шкал, відібраних з вихідними варіантами, при високому рівні достовірності (при $p < 0,001$), що дозволяє стверджувати про доцільність використання редукованих шкал порівняно з вихідними, фактично без втрати їх валідності та надійності. Перевірка критеріальної валідності нових шкал проводилася також за допомогою методу полярних груп із застосуванням ϕ^* -критерію для всіх параметрів.

Таким чином, в результаті подвійної редукації до комплексної процедури визначення готовності до навчання в ВНЗ увійшли: анкета “АГН-В” (готовності до навчання у ВНЗ), методика ВЮ (визначення істотних ознак), ДНМ (діагностика навчальної мотивації) та комплексний опитувальник ОРГ-В, в якому було виділено 7 шкал: ІЛК (інтернальність локусу контролю), МН (моральної нормативності), ПР (поведінкова регуляція), КП (комунікативний потенціал), А (адаптивність), ПС (прийняття себе) та К (шкала контролю), яка забезпечила контроль достовірності результатів опитування щодо схильності респондентів до соціально схвалюваних відповідей.

Результати порівняння вибірок з різною успішністю за частотою різних рівнів прояву досліджуваних параметрів готовності за опитувальником ОРГ вказують на значний прогностичний потенціал запропонованої методики [24, с. 51–60].

Методика визначення готовності до навчально-професійної діяльності (ОГН-В). Керівництво користувача

Перед застосуванням методики рекомендується уважно ознайомитись з описом структури, змістових характеристик, прогностичними можливостями процедурами проведення, обробки та інтерпретації даних всіх діагностичних блоків комплексу.

Методика визначення готовності до навчання в ВНЗ дає можливість отримати кількісну оцінку когнітивних, мотиваційних та особистісно-регулятивних параметрів готовності до навчально-професійної діяльності. ОГН-В є діагностичним комплексом, який охоплює такі компоненти:

1. Методика ВІО – визначення істотних ознак (20 пунктів).
2. ДНМ – діагностика навчальної мотивації (7 шкал, 34 питання).
3. Комплексний опитувальник ОРГ-В (7 шкал, містить 61 запитання):
 - ІЛК (суб'єктивного контролю – інтернальність локусу контролю);
 - МН (моральна нормативність);
 - ПР (поведінкова регуляція);
 - КП (комунікативний потенціал);
 - А (адаптивність);
 - ПС (прийняття себе);
 - шкала контролю.
4. Анкета АГН-В (для студентів) – готовності до навчання у ВНЗ (29 питань).

Призначення. Методика призначена для скринінгової та індивідуальної діагностики проблемних зон в готовності особистості до навчально-професійної діяльності. Може бути використана

- у ЗНЗ чи ПТНЗ – для консультування на етапі вирішення питання про доцільність навчання у ВНЗ та для визначення напрямів корекційно-розвивальної роботи (саморозвитку) старшокласників, що планують подальше навчання;
- у ВНЗ (ПТНЗ) – на етапі відбору кандидатів на навчання чи як елемент комплексної діагностики готовності до професійної діяльності, на початку навчання (для науково обґрунтованого планування та здійснення ранньої профілактики дезадаптації студентів-першокурсників), у процесі навчання (для діагностики дезадаптації як прояву недостатньої психологічної готовності до актуальних умов навчання).

Цільові групи. Респонденти: випускники шкіл та середніх спеціальних навчальних закладів, абітурієнти, студенти.

Користувачі: психологічні служби ЗНЗ, ПТНЗ, ВНЗ.

Варіанти застосування:

- експрес-анкетування на різних етапах навчання у ВНЗ/ПТНЗ (Анкета “АВГ”);
- скринінг готовності випускників шкіл, абітурієнтів чи першокурсників за допомогою комплексного опитувальника готовності до навчання у ВНЗ (“ОГН-В”);
- поглиблена діагностика (із використанням розширеного варіанту особистісного профілю готовності – з виділенням індивідуально-особистісного блоку (“Міні-мульти”) та повного варіанту визначення рівня суб'єктивного контролю “РСК” (замість інтегрального ІЛК – інтернального локусу контролю в короткому варіанті); за потреби допускає врахування темпоритмічних, когнітивних та інших професійно чи діагностично значущих характеристик.

Порядок проведення обстеження: групове, індивідуальне, під час заповнення заяв про вступ тощо. Можливе використання окремих блоків (анкетування, ВІО, ДНМ, ОРГ) в різний час, тому інструкція опитуваному дається до кожного блоку.

Обробка даних. Здійснюється відповідно до інструкцій, наведених до кожного блоку.

Заповнення Індивідуального профілю готовності до навчально-професійної діяльності (ІІІ)

Для зручності діагноста розроблено Індивідуальний профіль готовності (авт. Гриценко Л. І.), унормований за результатами стандартизації методики, який спрощує шкалювання сирих балів за кожним із досліджуваних параметрів за рахунок вбудованих шкал (див. бланк ІІІ в кінці Додатку).

Після обробки відповідей сирі результати звіряються зі шкалою ІІІ (індивідуального профілю готовності) і проставляється відповідний певному інтервалу рівень параметра готовності (високий, вищий за середній, середній, нижчий за середній, низький). У результаті отримуємо детальний основний профіль досліджуваного.

Після заповнення основного профілю дані узагальнюються в оцінювальній шкалі: визначається середній показник кожного блоку і формула готовності. Це полегшує загальний скринінг на великих вибірках та визначення основних напрямів корекційно-розвивальної роботи педколективу, оскільки показує, який блок у кожного з досліджуваних є домінуючим чи дефіцитарним.

Рекомендації до ручної обробки комплексної методики ОГН-В

1. Підготувати бланк ключа, видаливши заштриховані ділянки. Виділені слова чи клітинки (залежно від інструкції заповнення) видаляються і аркуш використовується як перфокарта для обрахунку даних.

2. Обробити результати тесту ВІО (визначення істотних ознак). За кожний збіг із ключем (враховуються тільки обидва слова) нараховується 1 бал (максимум – 20 балів). Дані вносяться до бланку реєстрації (клітинка ВІО) та до “Індивідуального профілю”.

3. Обробити результати тесту ДНМ (діагностика навчальної мотивації).

3А. При обробці результатів тестування необхідно підрахувати не тільки *середній показник* за кожною шкалою опитувальника, а й визначити *ранг кожного мотиву*. Внести дані до “ІІІ” і побудувати мотиваційний профіль.

Створення мотиваційного профілю, окрім всього, дозволяє візуалізувати ранговий порядок мотивів навчально-професійної діяльності.

У осіб з кращим прогнозом успішності на перші позиції частіше потрапляють професійні та пізнавальні мотиви. Більш властиве для цієї групи і домінування комунікативних мотивів. Переважання широких соціальних мотивів та мотиву престижу більш характерне для менш успішних студентів.

Шкала (Ком). Комунікативні мотиви (№ 7, 10, 14, 32).

Шкала (Ун). Мотиви уникнення (№ 6, 12, 13, 15, 19).

Шкала (Прес). Мотиви престижу (№ 8, 9, 29, 30, 34).

Шкала (Проф). Професійні мотиви (№ 1, 2, 3, 4, 5, 26).

Шкала (Твор). Мотиви творчої самореалізації (№ 27, 28).

Шкала (Навч). Навчально-пізнавальні мотиви (№ 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24).

Шкала (Соц). Широкі соціальні мотиви (№ 11, 16, 25, 31, 33).

3Б. Обрахувати *коефіцієнт навчально-професійної мотивації* – відношення суми (Проф. + Навч) до мотиву Уник. і внести у відповідний рядок на ІІІ. Чим ближче показник до 2-х – тим кращим є прогноз успішності й навчальної адаптації студента.

4. Обробити результати тесту ОРГ-В (діагностика особистісно-регулятивної готовності до навчання в ВНЗ). При накладанні ключа на бланк відповідей в тесті ОРГ справа від назви шкали проставити на бланку присвоєні за питання розкодовані бали. Обрахувати за ключем сирий бал кожної шкали і внести у рядок відповідної шкали на бланку реєстрації ОРГ-В. Позначити відповідні діапазони на “ІІІ”.

5. Обробити дані анкети “АГН-В” (у разі застосування). Внести результати обробки даних (№ 6-7), дані самооцінки успішності (№ 20) до мотиваційного профілю та у відповідні рядки бланку реєстрації.

Зразок протоколу обробки анкети АГН-В (визначення СПА)

Компоненти адаптованості	Мотив вступу/вибору		Задоволеність рівнем навчання					Рівень соц.-психологічної адаптованості	Експрес-оцінка адаптованості (сума балів по компонентах)
	6	7	8	10	11	21	25		
№ питань АГН-В								26	
<i>Порядок нарахування балів</i>	<i>а), в), д), е) – по 1 б.</i>	<i>1б. - за внутр. мотив</i>	<i>по 1 балу за кожне “так”</i>					<i>за 10 чи 9 – 5 балів; за 8 чи 7 – 4 балів, за 6 чи 5 – 3 балів.; за 4 чи 3 – 2 бали.; 2 чи 1 – 1 бал</i>	<i>високий – 10-15 балів, середній – 5-9, низький – 1-4</i>
Нараховані бали:									

6. Визначити інтегральний рівень кожного блоку з урахуванням методичних рекомендацій і побудувати інтегральний профіль готовності (нижня частина ІІІ)

7. Визначити формулу ІІІ (індивідуального профілю). При визначенні формули індивідуального профілю великими літерами позначаємо достатньо розвинені компоненти (з “+” – високий рівень), маленькими – дефіцитарні сфери. Таким чином, матимемо **основні групи**:

- **високої готовності** – всі компоненти записуємо великими літерами з “+”;
- **достатньої готовності** (переважання показників середнього рівня) – великою літерою без знака;
- **послабленої готовності** (з дефіцитарністю когнітивного, мотиваційного чи особистісно-регуляторного компонентів) – записуємо маленькою літерою.

Випадок, коли всі компоненти дефіцитарні, розглядаємо як малоймовірний внаслідок наявності конкурсного відбору до ВНЗ за результатами навчальної діяльності. Такі випадки потребують поглибленого аналізу ІІІ чи використання РІІ (розширеного індивідуального профілю) для встановлення ресурсів підвищення готовності до навчально-професійної діяльності та організації корекційної роботи.

Експрес-діагностика готовності до навчально-професійної діяльності

Експрес-діагностика містить 2 варіанти: Анкету АГН-В та опитувальник ОРГ-В.

Перший варіант експрес-діагностики – Анкета АГН-В – дозволяє оперативно визначати орієнтовний рівень готовності до навчання, результатом якої є рівень адаптованості студента у ВНЗ. Анкета містить питання, які виявляють не тільки самооцінні твердження студентів щодо стану їх адаптованості, але й ставлення до організації навчального процесу, що передбачає успішне пристосування студентів до умов навчання. Питання анкети сформульовані у простій та переважно відкритій формі, щоб використати переваги нестандартизованого самозвіту. В АГН-В виділено три базові компоненти (за кожним компонентом можна набрати максимум 5 балів).

Особливості застосування та обробки анкети АГН-В

А. Повністю “АГН-В” використовується для експрес-оцінювання рівня готовності під час навчання у ВНЗ (ПТНЗ), оскільки дозволяє оперативно виявити рівень *адаптованості* в навчальному закладі за 15-бальною шкалою.

Б. В комплексному оцінюванні готовності до навчально-професійної діяльності “АГН-В” слугує *допоміжним* психодіагностичним методом.

В. При вступі до ВНЗ (ПТНЗ) чи на початку навчання використовуються лише

питання першого (мотиваційного) компоненту (№ 6, 7).

Перший компонент – самооцінка внутрішньої мотивації (питання 6 та 7):

Питання 6 – “Мотиви вступу до ВНЗ (підкреслити всі відповіді, які повністю вам підходять): мати диплом – це знадобиться (а), просто подав документи і пройшов (б), поглибити знання з улюблених предметів (в), тут менший конкурс (г), чув (читав), що готують гарних фахівців (д), займатися тим, що мені подобається (е)”. За кожен підкреслений варіант а), в), д), е) нараховуємо по 1 балу.

Питання 7 – “Який мотив ви можете назвати домінуючим при виборі ВНЗ (спеціальності)?”. При нарахуванні балів за 7 питання враховується внутрішня чи зовнішня позитивна мотивація студентів – 1 бал, у разі виявлення негативного мотиву бали не нараховуються.

Другий компонент – задоволеність рівнем навчання (питання 8, 10, 11, 21, 25).

За кожен позитивну відповідь на питання 8, 10, 11, 21 нараховується по 1 балу: 8 питання – “Чи задоволені своїм вибором тепер?”; 10 питання – “Чи задовольняє вас рівень навчання у ВНЗ?”; 11 питання – “Чи подобається вам перелік предметів, що викладаються?”; 21 питання – “Як би ви оцінили власну успішність” (високоуспішний/ успішний/ середньоуспішний/ неуспішний)”.
Питання 25 – “Чи викликало щось розчарування у навчанні?” – за відповідь “Ні” – 1 бал.

Третій компонент – рівень соціально-психологічної адаптованості у групі – 26 питання – “Як почуваетесь (за 10 бальною шкалою) у вашій навчальній групі?” За оцінки 10 чи 9 нараховуємо 5 балів; за 8 чи 7 – 4 бали, за 6 чи 5 – 3 бали; за 4 чи 3 – 2 бали; за відповіді 2 чи 1 – 1 бал.

Таким чином, ступінь адаптованості студентів оцінюється залежно від сумарної кількості балів, набраних студентом за анкету: високий – 10-15 балів, середній – 5-9, низький – 1-4.

Другим варіантом експрес-діагностики готовності студентів до навчання може бути **Особистісно-регулятивний блок готовності до навчання в ВНЗ (ОРГ-В)**. Це опитувальник, до якого входять 56 тверджень, відображені у 7 шкалах: адаптивність (А), прийняття себе (ПС), нервово-психічна стійкість (НПС), комунікативний потенціал (КП), моральна нормативність (МН), рівень суб’єктивного контролю (РСК) і шкала достовірності (К). До кожного з тверджень пропонується вибрати один із варіантів відповідей і обвести кружечком відповідну йому цифру (на бланку відповідей чи на аркуші опитувальника, залежно від вибору діагноста).

Ключ до опитувальника ОРГ-В

Шкала ОРГ	Прямі (+) та обернені (-) оцінні шкали
1. Інтернальності локусу контролю (ІЛК),	+3, 9, 12, 17, 23, 27, 31, 35, 38
2. Адаптивність (А)	+15, 21, 28, 33, 54
3. Прийняття себе (ПС)	+ 8, 37, 39, 43 - 47, 51
4. Нервово-психічна стійкість (НПС)	+1, 5, 7, 10, 19, 25, 26, 30, 41, 46
5. Комунікативний потенціал (КП)	+ 2, 13, 22, 42, 11 - 16, 32, 50, 52, 53
6. Моральна нормативність (МН)	+ 4, 18, 20, 29, 40, 56 - 34, 44, 45, 55
7. Достовірності (К)	+ 6, 11, 14, 24, 36, 49

Зауважте, що нарахування балів відбувається відповідно до номера обраного варіанту відповіді. Окрім того, за твердження, позначені в ключі знаком “-”, бали нараховуються у реверсному (зворотному) порядку, наприклад: у твердженнях № 47 та 51 (шкала ПС), за

вибір варіанта 6 нараховується 1 бал, варіанта 5 – 2 бали, варіанта 4 – 3 бали, варіанта 3 – 4 бали, варіанта 2 – 5 балів, варіанта 0 – 6 балів.

Рекомендації щодо практичного використання методики ОГН-В

Формування готовності студентів-першокурсників до навчання в сучасних умовах системи вищої освіти не завжди проходить успішно. Це можна пояснити головними труднощами, які можуть мати місце на початковому етапі навчання:

- недостатнім рівнем інтелектуальних здібностей, передбачених специфікою навчання конкретного ВНЗ;
- недостатньою сформованістю мотивації до навчально-професійної діяльності;
- недостатньою обізнаністю щодо системи явних і неявних вимог;
- недостатньою інформованістю щодо формальних і неформальних санкцій, які визначають ситуацію навчання у вищому навчальному закладі;
- переживаннями, пов'язаними з перехідним періодом від шкільного до дорослого життя;
- невмінням орієнтуватися в часовій та просторовій організації занять;
- недостатньою психологічною підготовкою до самостійного життя;
- невмінням правильно планувати свій час, організувати режим праці і відпочинку в нових умовах;
- недостатністю навчальної підготовки, отриманої в школі;
- труднощами налагодження побуту, особливо при переході до гуртожитку;
- несамостійністю;
- невпевненістю в собі;
- хвилюванням та страхом перед складанням сесії.

Всі студенти, у тій чи іншій формі, проходять період адаптації до умов навчання у ВНЗ. Дуже часто уявлення деяких першокурсників виявляються хибними (заняття не настільки цікаві, підготовка до занять – занадто рутинна, студентське життя – не таке радісне й світле, як здавалося), що може призвести до розчарування та небажання навчатися.

Суттєві труднощі пристосування першокурсників до навчання також часто пов'язані з неадекватними уявленнями про майбутню професію. Це може проявитися в академічній неуспішності, конфліктних відносинах у студентській групі, зниженні інтересу до громадської роботи, втрати віри у свої можливості та розчаруванні у життєвих планах. Саме тоді й починається адаптаційний процес, метою якого є знаходження нових особистісних сенсів у навчальному процесі та статусі студента.

Протягом перших місяців навчання складається студентський колектив, починають формуватися навички та вміння оптимальної організації розумової діяльності, вироблення режиму праці, відпочинку, усвідомлення особливостей обраної професії, закладаються основи для професійної ідентифікації.

До основних симптомів психологічної дезадаптації належать: почуття неповноцінності у стосунках із товаришами, вчителями, батьками та надмірна сором'язливість; підвищення показників емоційного збудження, тривожності, нейротизму; зниження комунікабельності, емоційної стійкості, самоконтролю; зниження академічної успішності, втрата інтересу до навчання.

До основної проблеми дезадаптації студентів слід віднести феномен інформаційного стресу, який виникає внаслідок тривалої роботи мозку в умовах несприятливого поєднання трьох основних чинників: необхідності обробки й засвоєння великого обсягу інформації, включно етап прийняття рішення; постійного дефіциту часу, що відводиться на самостійну роботу; занадто високого рівня мотивації, що визначає високозначущість інформації, або, навпаки, в умовах тривалого дефіциту високозначущої інформації.

Отже, вчасна діагностика труднощів готовності студентів до навчання є необхідною умовою її подальшої оптимізації. Це виявляється у пристосуванні першокурсників як до

умов ВНЗ взагалі, так і до тимчасового специфічного середовища (до нових методів навчання й норм студентського колективу), а також “входженні” у спеціальність, тобто оволодінні нормами й функціями майбутньої професійної діяльності.

Якісний аналіз результатів діагностики готовності до навчально-професійної діяльності

При аналізі результатів діагностики слід враховувати, що стан психологічної готовності залежить не лише від сукупності професійно важливих якостей особистості, але й від міри їх вираженості та характеру взаємозв'язку, оскільки одні й ті самі навчальні завдання можуть однаково успішно виконуватися студентами з різним поєднанням психічних якостей та різними стилями індивідуальної діяльності.

Апробація досліджень за методикою психологічної готовності до навчання вказує на необхідність визначення різних рівнів її сформованості. Ці рівні можуть визначатися як на основі оцінки потенційних передумов готовності (за результатами психодіагностики на початковому етапі навчання), так і реальних її проявів в процесі навчальної діяльності за оцінними показниками її успішності.

Перший рівень готовності (високий) визначається як такий, що відповідає вимогам нормативної навчальної діяльності, тобто її максимальної ефективності, передбачає високу пізнавальну та особистісну активність студента, здатність до самостійного і творчого виконання навчальних завдань.

Другий рівень готовності (середній) – поєднання достатнього рівня навчальної успішності студента з наявністю певних проблемних показників у структурі психологічної готовності, які можуть частково компенсуватися індивідуальним стилем діяльності але потребують постійного моніторингу чи психокорекційного втручання.

Третій рівень готовності (низький) – вказує на поєднання низьких показників навчальної успішності з наявністю недостатніх психодіагностичних показників за визначеними блоками методики.

При проведенні психодіагностичної роботи перед психологами навчального закладу стоять такі завдання:

- визначення термінів початку й тривалості діагностики;
- відбір найбільш ефективних (за результативністю й часом проведення) методик діагностики відповідно до її цілей;
- оформлення об'єктивного психологічного висновку, складання прогнозу майбутньої навчальної діяльності студентів;
- розробка індивідуальних програм корекційної та психопрофілактичної роботи для осіб, що мають низькі та середні показники психологічної готовності;
- організація консультативної й методичної роботи з адміністрацією ВНЗ і професорсько-викладацьким складом.

Врахування цих положень має бути відображено в організаційно-методичній роботі психолога з педагогічним колективом, проведенні індивідуальної й групової діагностики, формуванні й корекції психологічної готовності до навчання у виші.

Інтерпретація результатів дослідження за психодіагностичною методикою передбачає складання висновку з урахуванням таких положень:

1. Визначення рівня й профілю соціально-психологічної готовності студента до навчання у ВНЗ.
2. Виявлення можливих труднощів адаптації до навчання у ВНЗ на основі аналізу профілю готовності.
3. Складання прогнозу успішності майбутнього навчання студента та, за потреби – індивідуальних програм корекційної й психопрофілактичної роботи.

Психокорекційна робота психолога ВНЗ (ПТНЗ) передбачає такі напрями:

1. Індивідуально орієнтована корекційна робота зі студентами (учнями), з дефіцитарними сферами в ІІІ (Індивідуальному профілі психологічної готовності до

навчально професійної діяльності).

2. Групова робота щодо формування умінь і навичок самоосвіти в навчально-професійній діяльності.

3. Розробка методичних рекомендацій для адміністративно-викладацького складу, що охоплюватиме діагностику оцінки готовності, її специфіку в різних навчальних групах, можливі утруднення адаптаційного періоду, а також шляхи підвищення готовності студента до навчально-професійної діяльності.

Організаційна діяльність практичного психолога щодо визначення готовності до навчання у ВНЗ (ПТНЗ) сприятиме своєчасному інформуванню, консультуванню та залученню викладацького складу в усвідомлену спільну діяльність з надання своєчасної допомоги студентам стосовно питань адаптації до навчально-професійної діяльності.

У випадку застосування методики психологом ЗНЗ алгоритм дій аналогічний, за винятком експрес-анкети “АГН-В”, призначеної передусім для експрес-діагностики першокурсників.

Використана література:

1. Бадмаева Н.Ц. Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей : [монографія] / Н.Ц. Бадмаева. – Улан-Удэ : Изд-во ВСГТУ, 2004. – 280 с.

2. Балл Г.О. Формування готовності до професійної праці у контексті гуманізації освіти / Г.О. Балл, П.С. Перепелиця // Психологічні аспекти гуманізації освіти. Книга для вчителя / [за ред. Балла Г.О.] – Київ-Рівне, 1996. – 128 с.

4. Вартанова И.И. К проблеме диагностики мотивации / И.И. Вартанова // Вестник МГУ. Серия 14: “Психология”. – 1998. – № 2. – С. 36–42.

5. Вербицкий А.А. Формирование познавательной и профессиональной мотивации студентов / А.А. Вербицкий, Г.А. Платонова – М., 1986. – 172 с.

6. Гриценко Л. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема / Людмила Дзюбка, Людмила Гриценко // Психолінгвістика : [зб. наук. праць ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди”]. – Переяслав-Хмельницький : ПП “СКД”, 2009. – Вип. 4. – 256 с.

7. Гриценко Л.І. Дослідження мотивації навчально-професійної діяльності майбутніх юристів / Л.І. Гриценко // Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції “Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток”, м. Одеса, ОНУВС, 19 лютого 2010 р. – С. 90–92.

8. Гриценко Л.І. Місце навчальної мотивації в реалізації компетентісного підходу до організації навчання в профільному ВНЗ / Л.І. Гриценко // Матеріали науково-практичної конференції “Актуальні проблеми вищої професійної освіти України”, Київ, НАУ, 25-26 березня 2010 р. – С. 16–17.

9. Гриценко Л.І. Формування навчально-професійної мотивації у студентів в умовах вищого навчального закладу / Л.І. Гриценко // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції “Актуальні питання психологічного забезпечення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах”, м. Київ, КНУВС, 21 травня 2010 р. – С. 50–53.

10. Гриценко Л.І. Особливості навчальної мотивації студентів-правознавців з різним рівнем академічної успішності / Л.І. Гриценко // Юридична психологія та педагогіка – 2010. – № 2. – С. 70–82.

11. Дементий Л.И. Ответственность как ресурс личности : [монографія] / Л.И. Дементий. – М. : Информ-Знание, 2005. – 188 с.

11. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович – Мн. : Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.

12. Забродин Ю.М. Мотивационно-смысловые связи в структуре направленности личности / Ю.М. Забродин, Б.А. Сосновский // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 22–

30.

13. Закон України “Про вищу освіту” // Освіта. – 2002. – 20-27 лют. – С. 1–4.

14. Кокурина И.Г. Методика изучения трудовой мотивации: Учебно-методическое пособие для студентов фак. психологии гос. ун-тов / И.Г. Кокурина. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 56 с.

15. Концепція профільного навчання в старшій школі / Освіта України. – 2003. – № 42-43. – С. 8–9.

16. Корольов Д.К. Структура, детермінанти та функції емоційно-оціночного ставлення до життя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.01 / Корольов Дмитро Костянтинович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2001. – 18 с.

17. Костюк Г.С. Професійне самовизначення як фактор формування особистості / Г.С. Костюк. – К. : Рад. школа, 1967. – № 3. – С. 17–18.

18. Кузьмина Н.В. Педагогическое мастерство учителя как фактор развития способностей учащихся / Н.В. Кузьмина // Вопросы психологии. 1984.— № 1. – С. 20–26.

19. Линенко А.Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности : дис. ... доктора пед. наук / Линенко Алла Францевна ; АПН Украины – К., 1996. – 403 с.

20. Лушин П.В. Психологічна служба педінституту: теоретико-експериментальні проблеми / П.В. Лушин // Практична психологія і школа : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К., 1993. – С. 15–21.

21. Максименко С.Д. Генезис существования личности / С.Д. Максименко. – К. : Изд-во ООО “КММ”, 2006. – 239 с.

22. Маркова А.К. Мотивация учения и ее воспитание у школьников / А.К. Маркова, А.Б. Орлов, Л.М. Фридман. – М., 1989. – 154 с.

23. Медведская Е.И. Личностная готовность студентов-психологов к профессиональной деятельности / Е.И. Медведская // Психология в вузе. – 2005. – № 2. – С.47–52.

24. Методика дослідження готовності студентів-першокурсників до навчально-професійної діяльності (навчальне видання) / [О.В. Романенко, Л.І. Гриценко, М.М. Василенко]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2011. – 72с.

25. Мешко О.І. Формування готовності шкільних психологів до створення психологічного клімату у педагогічному колективі : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Мешко Олександр Іванович ; УДПУ ім. М.П. Драгоманова. – К., 1995. – 191 с.

26. Моляко В.А. Психологическая готовность к труду на современном производстве / В.А. Моляко, М.Л. Смутьсон. – Киев, 1985. – 14 с.

27. Никифоров Г.С. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности : [учеб.пособие] / Г.С. Никифоров, М.А. Дмитриева, В.М. Снеткова. – СПб. : Речь, 2003. – С. 127–146.

28. Основи практичної психології: Підручник / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелєва. – 2-е вид., стер. – К. : Либідь, 2001. – 536 с.

29. Пантелеев С.Р. Тест-опросник субъективной локализации контроля. Модификация шкалы I-E Дж. Роттера / С.Р. Пантелеев, В.В. Столин // Практикум по психодиагностике. Психодиагностические материалы / [под. ред. А.А. Бодалева]. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1988. – 141 с.

30. Перепелиця Л.С. Робота шкільного психолога по визначенню профілю диференційованого трудового навчання / Л.С.Перепелиця, В.В. Рибалко, М.Л. Смутьсон // Практична психологія і школа. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К., 1993. – С.120-127.

31. Побірченко Н.А. Формування особистісної готовності учнів загальноосвітньої школи до підприємницької діяльності / Н.А. Побірченко. – К. : Знання, 1999. – 286 с.

32. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи : підручник / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. – К. : Каравела, 2008. – 352 с.
33. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / В.Д. Балин, В.К. Гайда, В.К. Гербачевский и др. ; [под общей ред. А.А. Крылова, С.А. Маничева]. – 2-е изд., доп. и перераб. – СПб. : Питер, 2005. – 560 с. (Серия “Практикум по психологии”)
34. Развитие субъекта образования: проблемы, подходы, методы исследования / под ред. Е.Д. Божович. – М. : ПЕР СЭ, 2005. – 400 с.
35. Романенко О.В. Передумови формування особистісної успішності студентів у процесі професійної підготовки / Романенко О.В. // Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції "Успішність особистості: потенціал та обмеження", м. Київ, Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова, 18 березня 2010 р. – С. 206–208.
36. Санжаева Р.Д. Психологические механизмы формирования готовности человека к деятельности : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01 / Санжаева Римма Дугаровна. – Новосибирск, 1997. – 354 с.
37. Смульсон М.Л. Выявление психологической готовности к овладению профессией в УПК / М.Л. Смульсон // Вопросы психологии. – 1985. – № 5. – С.92-93.
38. Федик О.П. Психологічні особливості професійної підготовки студентів до майбутньої спортивно-педагогічної діяльності : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Федик Ольга Петрівна ; Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 1999. – 16 с.
39. Фень О. Діагностика психологічних проблем першокурсників / О. Фень // Психологічна адаптація студентів першого курсу до умов навчання у вищому закладі освіти : зб. наукових статей. – Луцьк : Ред.-вид. від. “Вежа” Волин. держ. ун. ім. Лесі Українки, 1999. – С. 28–37.
40. Хрущ-Ріпська О.В. Психологічні засади формування у студентів педвузу готовності до майбутньої професійної діяльності (на матеріалі музвиховання) : дис. ... канд. психол. наук / Хрущ-Ріпська Олена Василівна ; Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 1998. – 222л+дод.
41. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл. – СПб. : Питер, 2008. – 607 с.

**СТИМУЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ,
КЛЮЧІ
ТА БЛАНКИ РЕЄСТРАЦІЇ МЕТОДИК
Завдання та бланк відповідей до методики
«Визначення істотних ознак» (ВІО)***

Інструкція досліджуваному: У кожному рядку виберіть два слова, які перебувають у найбільшому зв'язку зі словом перед дужками, і підкресліть їх (при використанні бланку відповідей ОГН-В: викресліть на бланку відповідей відповідну клітинку в таблиці справа)

ВІО

№		№1	№2	№3	№4	№5
1	Сад	(рослини,	садівник,	собака,	огорожа,	земля)
2	Ріка	(берег,	риба,	риболов,	течія,	вода)
3	Місто	(автомобіль,	будівлі,	натовп,	вулиця,	велосипед)
4	Сарай	(сінник,	кінь,	дах,	худоба,	стіни)
5	Куб	(кути,	креслення,	сторона,	камінь,	дерево)
6	Ділення	(клас,	ділене,	олівець,	дільник,	папір)
7	Обручка	(діаметр,	алмаз,	проба,	округлість,	золото)
8	Читання	(очі,	книга,	текст,	окуляри,	слово)
9	Газета	(правда,	подія,	кросворд,	папір,	редактор)
10	Гра	(карти,	гравці,	фішки,	покарання,	правила)
11	Війна	(літак,	гармата,	битва,	зброя,	солдати)
12	Книга	(малюнки,	оповідання,	папір,	зміст,	тексти)
13	Співи	(дзвін,	мистецтво,	голос,	аплодисмент и,	мелодія)
14	Землетрус	(пожежа,	смерть,	коливання грунту,	шум,	повінь)
15	Бібліотека	(столи,	книги,	читальний зал,	гардероб,	читачі)
16	Ліс	(грунт,	гриби,	мисливець,	дерево,	вовк)
17	Спорт	(медаль,	оркестр,	змагання,	перемога,	стадіон)
18	Лікарня	(приміщення,	уколи,	лікар,	термометр,	хворі)
19	Кохання	(троянди,	почуття,	людина,	побачення,	весілля)
20	Патріотизм	(місто,	друзі,	батьківщина,	сім'я,	людина)

*Примітка: Цей варіант методики ВІО застосовується у випадку ізолюваної діагностики здатності до визначення істотних ознак без використання загального комплексного бланку відповідей. При застосуванні комплексної діагностики методика не потребує окремого стимульного матеріалу, оскільки його включено в загальний бланк відповідей.

ДНМ (діагностика навчальної мотивації)

Інструкція до тесту:

Подумайте, що найбільше спонукає вас вчитися. Оцініть за 5-бальною шкалою за значущістю для Вас наведені мотиви навчальної діяльності: 1 бал відповідає мінімальній значущості мотиву, 5 балів – максимальній. Закресліть на бланку відповідей відповідну оцінку.

Тестовий матеріал

Вчуся, тому що...:

1. Мені подобається обрана професія.
2. Хочу забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності.
3. Хочу стати фахівцем.
4. Хочу відповісти на актуальні питання у сфері майбутньої професійної діяльності.
5. Хочу повною мірою використовувати свої задатки, здібності і схильності щодо вибраної професії.
6. Не хочу відставати від друзів.
7. Хочу працювати з людьми, треба мати глибокі і всебічні знання.
8. Хочу бути в числі кращих студентів.
9. Хочу, щоб наша навчальна група стала кращою в інституті.
10. Хочу заводити знайомства і спілкуватися з цікавими людьми.
11. Отримані знання дозволять мені досягти всього необхідного.
12. Необхідно закінчити університет, щоб знайомі не змінили думки про мене як про здібну, перспективну людину.
13. Хочу уникнути осуду і покарання за погане навчання.
14. Хочу бути шанованою людиною навчального колективу.
15. Не хочу відставати від однокурсників, не бажаю опинитися серед тих, що відстають.
16. Від успіхів в навчанні залежить рівень моєї матеріальної забезпеченості в майбутньому.
17. Хочу успішно вчитися, добре складати іспити.
18. Просто подобається вчитися.
19. Потрапивши в інститут, вимушений(а) вчитися, щоб закінчити його.
20. Хочу бути постійно готовим до чергових занять.
21. Хочу успішно продовжити навчання, дати відповіді на конкретні навчальні питання.
22. Хочу набути глибоких і міцних знань.
23. В майбутньому думаю зайнятися науковою діяльністю за фахом.
24. Будь-які знання знадобляться в майбутній професії.
25. Хочу принести більше користі суспільству.
26. Хочу стати висококваліфікованим спеціалістом.
27. Хочу дізнаватись нове, займатись творчою діяльністю.
28. Хочу дати відповіді на проблеми розвитку суспільства, життєдіяльності людей.
29. Хочу домогтися поваги у викладачів.
30. Хочу добитися схвалення батьків і оточуючих.
31. Заради виконання обов'язку перед батьками, школою.
32. Знання додають мені впевненості в собі.
33. Від успіхів у навчанні залежить моє майбутнє службове становище.
34. Хочу отримати диплом з гарними оцінками, щоб мати перевагу над іншими.

Опитувальник особистісно-регулятивної готовності (ОРГ-В)

Інструкція: Уважно прочитайте кожне твердження і запропоновані варіанти відповідей. На бланку відповідей обведіть кружечком ту цифру, яка відповідає обраному вами варіанту відповідей.

1. Доля, безумовно, несправедлива зі мною.

Так – 1 ні – 0

2. Якщо хтось заподіяв мені зло, я повинен відповісти йому тим же.

Так – 1 ні – 0

3. Те, що багатьом здається удачею чи везінням, насправді є результатом тривалих цілеспрямованих зусиль.

1 <i>абсолютно не згоден</i>	2 <i>не згоден</i>	3 <i>скоріше не згоден, ніж згоден</i>	4 <i>скоріше згоден, ніж не згоден</i>	5 <i>згоден</i>	6 <i>повністю згоден</i>
-------------------------------------	-----------------------	---	---	--------------------	---------------------------------

4. У дитинстві якимось я здійснював дрібні крадіжки.

Так – 1 ні – 0

5. Буває, що у мене з'являється бажання ламати або трошити все навколо.

Так – 1 ні – 0

6. Буває, що я з кимось пліткую.

Так – 1 ні – 0

7. Траплялося, що я цілими днями або навіть тижнями нічого не міг робити, тому що не міг примусити себе взятися за роботу.

Так – 1 ні – 0

8. Вважаю себе цікавою людиною – помітною, привабливою як особистість.

0 <i>це зовсім не про мене</i>	2 <i>сумніваюся, що це можна віднести до мене</i>	3 <i>не наважуюсь це віднести до себе</i>	4 <i>це схоже на мене, але немає впевненості</i>	5 <i>це на мене схоже</i>	6 <i>це точно про мене</i>
---	--	--	---	--------------------------------------	-----------------------------------

9. Життя багатьох людей залежить від збігу обставин.

1 <i>абсолютно не згоден</i>	2 <i>не згоден</i>	3 <i>скоріше не згоден, ніж згоден</i>	4 <i>скоріше згоден, ніж не згоден</i>	5 <i>згоден</i>	6 <i>повністю згоден</i>
-------------------------------------	-----------------------	---	---	--------------------	---------------------------------

10. Моя сім'я не схвалює заняття, яке я обрав.

Так – 1 ні – 0

11. Бувало, що я не дотримувався обіцянок.

Так – 1 ні – 0

12. Найчастіше я можу домогтися від членів моєї родини того, чого захочу.

1 <i>абсолютно не згоден</i>	2 <i>не згоден</i>	3 <i>скоріше не згоден, ніж згоден</i>	4 <i>скоріше згоден, ніж не згоден</i>	5 <i>згоден</i>	6 <i>повністю згоден</i>
-------------------------------------	-----------------------	---	---	--------------------	---------------------------------

13. Зустрічаючи на вулиці знайомих або шкільних друзів, з якими давно не бачився, я вважаю за краще проходити мимо, якщо тільки вони не почнуть розмовляти зі мною першими.

Так – 1 ні – 0

14. Іноді я кажу неправду.

Так – 1 ні – 0

15. Часто лаю себе за зроблене.

29. Я зловживав спиртними напоями.

Так – 1 ні – 0

30. Я часто про щось турбуюся.

Так – 1 ні – 0

31. Здібні люди, які не зуміли реалізуватись, мають винуватити в цьому тільки самих себе.

1 <i>абсолютно не згоден</i>	2 <i>не згоден</i>	3 <i>скоріше не згоден, ніж згоден</i>	4 <i>скоріше згоден, ніж не згоден</i>	5 <i>згоден</i>	6 <i>повністю згоден</i>
-------------------------------------	-----------------------	---	---	--------------------	---------------------------------

32. Мені б хотілося бути членом декількох гуртків або спільнот.

Так – 1 ні – 0

33. Я честолюбна людина, небайдужа до успіху: в тому, що для мене важливо, прагну бути серед кращих.

0 <i>це зовсім не про мене</i>	2 <i>сумніваюся, що це можна віднести до мене</i>	3 <i>не наважуюсь це віднести до себе</i>	4 <i>це схоже на мене, але немає впевненості</i>	5 <i>це на мене схоже</i>	6 <i>це точно про мене</i>
---	--	--	---	--------------------------------------	-----------------------------------

34. Все своє життя я суворо наслідую принципи, що ґрунтуються на почутті обов'язку.

Так – 1 ні – 0

35. Я часто відчуваю, що нічого не можу змінити к стосунках, які склалися у сім'ї.

1 <i>абсолютно не згоден</i>	2 <i>не згоден</i>	3 <i>скоріше не згоден, ніж згоден</i>	4 <i>скоріше згоден, ніж не згоден</i>	5 <i>згоден</i>	6 <i>повністю згоден</i>
-------------------------------------	-----------------------	---	---	--------------------	---------------------------------

36. Бувало, що при обговоренні деяких питань я, не замислюючись, погоджувався з думкою інших.

Так – 1 ні – 0

37. Я людина приємна, така, що викликає прихильність до себе.

0 <i>це зовсім не про мене</i>	2 <i>сумніваюся, що це можна віднести до мене</i>	3 <i>не наважуюсь це віднести до себе</i>	4 <i>це схоже на мене, але немає впевненості</i>	5 <i>це на мене схоже</i>	6 <i>це точно про мене</i>
---	--	--	---	--------------------------------------	-----------------------------------

38. Успіх у навчанні є результатом наполегливої праці й мало залежить від випадку чи везіння.

1 <i>абсолютно не згоден</i>	2 <i>не згоден</i>	3 <i>скоріше не згоден, ніж згоден</i>	4 <i>скоріше згоден, ніж не згоден</i>	5 <i>згоден</i>	6 <i>повністю згоден</i>
-------------------------------------	-----------------------	---	---	--------------------	---------------------------------

39. Ставлюся до себе загалом добре.

0 <i>це зовсім не про мене</i>	2 <i>сумніваюся, що це можна віднести до мене</i>	3 <i>не наважуюсь це віднести до себе</i>	4 <i>це схоже на мене, але немає впевненості</i>	5 <i>це на мене схоже</i>	6 <i>це точно про мене</i>
---	--	--	---	--------------------------------------	-----------------------------------

40. Я завжди був незалежним і вільним від контролю з боку сім'ї.

Так – 1 ні – 0

41. Люди відсторонені та байдужі до того, що з тобою трапиться.

Так – 1 ні – 0

42. Коли я перебуваю в компанії, мені важко знайти відповідну тему для розмови.

Так – 1 ні – 0

43. Обличчя в мене не дуже гарне, але я можу подібатися як особистість.

0 <i>це зовсім не про мене</i>	2 <i>сумніваюся, що це можна віднести до мене</i>	3 <i>не наважуюсь це віднести до себе</i>	4 <i>це схоже на мене, але немає впевненості</i>	5 <i>це на мене схоже</i>	6 <i>це точно про мене</i>
---	--	--	---	--------------------------------------	-----------------------------------

44. Я обурююся щоразу, як дізнаюся, що злочинець з якоїсь причини залишився безкарним.

Так – 1 ні – 0

45. У мене ніколи не було зіткнень із законом.

Так – 1 ні – 0

46. Мене легко збити з пантелику.

Так – 1 ні – 0

47. Приймаю рішення і тут же їх змінюю, зневажаю себе за відсутність волі, а зробити з собою нічого не можу.

0 <i>це зовсім не про мене</i>	2 <i>сумніваюся, що це можна віднести до мене</i>	3 <i>не наважуюсь це віднести до себе</i>	4 <i>це схоже на мене, але немає впевненості</i>	5 <i>це на мене схоже</i>	6 <i>це точно про мене</i>
---	--	--	---	--------------------------------------	-----------------------------------

48. Якби люди не були налаштовані проти мене, я в житті досяг би набагато більшого.

Так – 1 ні – 0

49. Серед моїх знайомих є люди, які мені не подобаються.

Так – 1 ні – 0

50. Я відвідую всілякі громадські заходи, тому що це дозволяє бути серед людей.

Так – 1 ні – 0

51. Я не дуже надійний товариш, на мене не завжди можна покластися.

0 <i>це зовсім не про мене</i>	2 <i>сумніваюся, що це можна віднести до мене</i>	3 <i>не наважуюсь це віднести до себе</i>	4 <i>це схоже на мене, але немає впевненості</i>	5 <i>це на мене схоже</i>	6 <i>це точно про мене</i>
---	--	--	---	--------------------------------------	-----------------------------------

52. Я охоче знайомлюся з новими людьми.

Так – 1 ні – 0

53. Я люблю бувати на вечірках і просто в компаніях.

Так – 1 ні – 0

54. Я товариська, відкрита людина; легко сходжуся з людьми.

0 <i>це зовсім не про мене</i>	2 <i>сумніваюся, що це можна віднести до мене</i>	3 <i>не наважуюсь це віднести до себе</i>	4 <i>це схоже на мене, але немає впевненості</i>	5 <i>це на мене схоже</i>	6 <i>це точно про мене</i>
---	--	--	---	--------------------------------------	-----------------------------------

55. Якщо я захочу щось зробити, а оточуючі вважатимуть, що цього робити не варто, я легко можу відмовитися від своїх намірів.

Так – 1 ні – 0

56. Мені байдуже, що про мене думають інші.

Так – 1 ні – 0

Анкета АГН-В (для студентів-першокурсників)

1. Прізвище, ім'я _____ Шифр _____
2. Навчальна група/клас _____ (Спеціальність _____ Курс _____)
3. Вік _____ Стать _____
4. Проживання (дома, у гуртожитку, оренду помешкання) _____
5. Чи працюєте (так/ні), якщо працюєте, то чи відповідає робота обраному фахові? _____
6. Мотиви вступу (підкреслити всі відповіді, які повністю вам підходять): мати диплом – це знадобиться (а), просто подав документи і пройшов (б), поглибити знання з улюблених предметів (в), тут менший конкурс (г), чув (читав), що готують гарних фахівців (д), займатися тим, що мені подобається (е), свій варіант _____
7. Який мотив ви можете назвати домінуючим при виборі ВНЗ (спеціальності)? _____
8. Чи задоволені своїм вибором тепер? _____
9. Які ви можете назвати труднощі, що виникли на початку навчання у ВНЗ? _____
10. Чи задовольняє вас рівень навчання у ВНЗ? Підкресліть:
(повністю задовольняє/ частково/ не задовольняє)
11. Чи подобається вам перелік предметів, що викладаються? Підкресліть:
(повністю подобається/ частково/ не подобається)
12. Чи виникають у вас суперечності з викладачами (підкресліть: так/ні), якщо так, назвіть причини. _____
13. Чи подобається вам форма навчання у ВНЗ (кредитно-модульна система)? _____
14. Чи виникають у вас труднощі при підготовці до занять, враховуючи, що 60% часу відводиться на виконання індивідуальних навчальних завдань? (так/ні). Які саме? _____
15. Скільки часу ви відводите на виконання домашніх завдань? _____
16. Чи ознайомлені ви з роботою органів студентського самоврядування? _____
17. Що ви змінили у відносинах між викладачами і студентами? _____
18. Що б ви змінили у відносинах між керівництвом ВНЗ та студентами? _____
19. Чи достатній рівень забезпеченості літературою? Підкресліть:
(достатній /достатній з окремих предметів/ не достатній)
20. Як би самі оцінили власну успішність:
високоуспішний (5), успішний (4), середньоуспішний (3), малоуспішний (2), неуспішний (1).
21. Які предмети вам найбільше імпонують (ті, що вивчаються цього року)? _____
22. Які не подобаються, якщо такі є (ті, що вивчаються цього року)? _____
23. Важкі навчальні дисципліни (занадто складні чи забагато матеріалу) _____
24. Що приваблює в позанавчальній діяльності? _____
25. Чи викликало щось розчарування, якщо так, то що саме? _____
27. Як почуваетесь (за 10-ти бальною шкалою) у навчальній групі? _____
28. Чи плануєте працювати за фахом? _____ Чи задумувались про місце майбутньої роботи? _____
29. Чи потребуєте ви консультації психолога? (так/ні) Якщо так, то з яких питань? _____

БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ ОГН-В

ПІ _____ Група _____ Дата _____ Шифр _____

№ рядка	У кожному рядку виберіть два слова, які перебувають у найбільшому зв'язку зі словом перед дужками, і викресліть відповідну клітинку в таблиці справа: ВІО					Викресліть номери відповідних слів					
	№1	№2	№3	№4	№5	1	2	3	4	5	
1	Сад	(рослини,	садивник,	собака,	огорожа,	земля)					
2	Ріка	(берег,	риба,	риболов,	течія,	вода)	1	2	3	4	5
3	Місто	(автомобіль,	будівлі,	натовп,	вулиця,	велосипед)	1	2	3	4	5
4	Сарай	(сінник,	кінь,	дах,	худоба,	стіни)	1	2	3	4	5
5	Куб	(кути,	креслення,	сторона,	камінь,	дерево)	1	2	3	4	5
6	Ділення	(клас,	ділене,	оливець,	дільник,	папір)	1	2	3	4	5
7	Обручка	(діаметр,	алмаз,	проба,	округлість,	золото)	1	2	3	4	5
8	Читання	(очі,	книга,	текст,	окуляри,	слово)	1	2	3	4	5
9	Газета	(правда,	подія,	кросворд,	папір,	редактор)	1	2	3	4	5
10	Гра	(карти,	гравці,	фішки,	покарання,	правила)	1	2	3	4	5
11	Війна	(літак,	гармата,	битва,	зброя,	солдати)	1	2	3	4	5
12	Книга	(малюнки,	оповідання,	папір,	зміст,	тексти)	1	2	3	4	5
13	Співи	(дзвін,	мистецтво,	голос,	аплодисменти,	мелодія)	1	2	3	4	5
14	Землетрус	(пожежа,	смерть,	коливання ґрунту,	шум,	повінь)	1	2	3	4	5
15	Бібліотека	(столи,	книги,	читальний зал,	гардероб,	читачі)	1	2	3	4	5
16	Ліс	(ґрунт,	гриби,	мисливець,	дерево,	вовк)	1	2	3	4	5
17	Спорт	(медаль,	оркестр,	змагання,	перемога,	стадіон)	1	2	3	4	5
18	Лікарня	(приміщення,	уколи,	лікар,	термометр,	хворі)	1	2	3	4	5
19	Кохання	(троянди,	почуття,	людина,	побачення,	весілля)	1	2	3	4	5
20	Патріотизм	(місто,	друзі,	батьківщина,	сім'я,	людина)	1	2	3	4	5

ДНМ. Оцініть, наскільки важливим є кожен із мотивів навчання в ВНЗ, і викресліть потрібну клітинку: 1 бал – зовсім незначущий для Вас, 2 бали – майже не значущий, 3 бали - середньозначущий, 4 бали - значущий, 5 балів – дуже значущий.

№	Оцінка мотиву					ДНМ
1	1	2	3	4	5	
2	1	2	3	4	5	
3	1	2	3	4	5	
4	1	2	3	4	5	
5	1	2	3	4	5	
6	1	2	3	4	5	
7	1	2	3	4	5	
8	1	2	3	4	5	
9	1	2	3	4	5	
10	1	2	3	4	5	
11	1	2	3	4	5	
12	1	2	3	4	5	
13	1	2	3	4	5	
14	1	2	3	4	5	
15	1	2	3	4	5	
16	1	2	3	4	5	
17	1	2	3	4	5	

№	Оцінка мотиву					ДНМ
18	1	2	3	4	5	
19	1	2	3	4	5	
20	1	2	3	4	5	
21	1	2	3	4	5	
22	1	2	3	4	5	
23	1	2	3	4	5	
24	1	2	3	4	5	
25	1	2	3	4	5	
26	1	2	3	4	5	
27	1	2	3	4	5	
28	1	2	3	4	5	
29	1	2	3	4	5	
30	1	2	3	4	5	
31	1	2	3	4	5	
32	1	2	3	4	5	
33	1	2	3	4	5	
34	1	2	3	4	5	

УВАГА!
Заповнює діагност!

ДНМ: (сум балів/к-сть пит.)
 Ком: ___ балів/ 4= ___ сер. бал ___ ранг
 Ун: ___ балів/ 5= ___ сер. бал ___ ранг
 Прес: ___ балів/ 5= ___ сер. бал ___ ранг
 Проф: ___ балів/ 6= ___ сер. бал ___ ранг
 Твор: ___ балів/ 2= ___ сер. бал ___ ранг
 Навч: ___ балів/ 7= ___ сер. бал ___ ранг
 Соц: ___ балів/ 5= ___ сер. бал ___ ранг

ОРГ-В. В кожному рядку обведіть кружечком одну цифру, яка відповідає обраному вами варіанту відповіді.

№	Варіант відповіді	Обчислення
1	1	0
2	1	0
3	1 2 3 4 5 6	0
4	1	0
5	1	0
6	1	0
7	1	0
8	1 2 3 4 5 6	0
9	1 2 3 4 5 6	0
10	1	0
11	1	0
12	1 2 3 4 5 6	0
13	1	0
14	1	0
15	1 2 3 4 5 6	0
16	1	0
17	1 2 3 4 5 6	0
18	1	0
19	1	0
20	1	0
21	1 2 3 4 5 6	0
22	1	0
23	1 2 3 4 5 6	0
24	1	0
25	1	0
26	1	0
27	1 2 3 4 5 6	0
28	1 2 3 4 5 6	0

№	Варіант відповіді	Обчислення
29	1	0
30	1	0
31	1 2 3 4 5 6	0
32	1	0
33	1 2 3 4 5 6	0
34	1	0
35	1 2 3 4 5 6	0
36	1	0
37	1 2 3 4 5 6	0
38	1 2 3 4 5 6	0
39	1 2 3 4 5 6	0
40	1	0
41	1	0
42	1	0
43	1 2 3 4 5 6	0
44	1	0
45	1	0
46	1	0
47	1 2 3 4 5 6	0
48	1	0
49	1	0
50	1	0
51	1 2 3 4 5 6	0
52	1	0
53	1	0
54	1 2 3 4 5 6	0
55	1	0
56	1	0

ВІО:

ОРГ-В:

ЛІК _____

А _____

Пс _____

НПС _____

КП _____

МН _____

К _____

ВИСНОВОК ПСИХОЛОГА

Бланк ключа для ручної обробки ОГН-В
Ключ до методики «Визначення істотних ознак» (ВІО)

№ рядка	Виділені слова і клітинки (залежно від інструкції) видаляються і аркуш використовується як перфокарта для обчислення даних. За кожен збіг із ключем (обидва слова) – 1 бал (максимум – 20 балів)						Викресліть номери відповідних слів				
	№1	№2	№3	№4	№5						
1	Сад	(рослини,	садівник,	собака,	огорожа,	земля)	2	3	4	5	
2	Ріка	(берег,	риба,	риболов,	течія,	вода)	2	3	4	5	
3	Місто	(автомобіль,	будівлі,	натовп,	вулиця,	велосипед)	1	2	3	4	5
4	Сарай	(сінник,	кінь,	дах,	худоба,	стіни)	1	2	3	4	5
5	Куб	(кути,	креслення,	сторона,	камінь,	дерево)	2	3	4	5	
6	Ділення	(клас,	ділене,	олівець,	дільник,	папір)	1	2	3	4	5
7	Обручка	(діаметр,	алмаз,	проба,	округлість,	золото)	2	3	4	5	
8	Читання	(очі,	книга,	текст,	окуляри,	слово)	1	2	3	4	5
9	Газета	(Правда,	подія,	кросворд,	папір,	редактор)	1	2	3	4	5
10	Гра	(карти,	гравці,	фішки,	покарання,	правила)	1	2	3	4	5
11	Війна	(літак,	гармата,	битва,	зброя,	солдати)	1	2	3	4	5
12	Книга	(малюнки,	оповідання,	папір,	зміст,	тексти)	1	2	3	4	5
13	Спів	(дзвін,	мистецтво,	голос,	аплодисменти,	мелодія)	1	2	3	4	5
14	Землетрус	(пожежа,	смерть,	ковання ґрунту,	шум,	повінь)	1	2	3	4	5
15	Бібліотека	(столи,	книги,	читальний зал,	гардероб,	читачі)	1	2	3	4	5
16	Ліс	(ґрунт,	гриби,	мисливець,	дерево,	вовк)	2	3	4	5	
17	Спорт	(медаль,	оркестр,	змагання,	перемога,/	стадіон)	1	2	3	4	5
18	Лікарня	(приміщення,	уколи,	лікар,	термометр,	хворі)	1	2	3	4	5
19	Кохання	(тролянди,	почуття,	людина,	побачення,	весілля)	1	2	3	4	5
20	Патріотизм	(місто,	друзі,	батьківщина,	сім'я,	людина)	1	2	3	4	5

Ключ ДНМ. При накладанні на бланк відповідей ключа з вирізаними заштрихованими поверхнями у вирізі зліва від назви шкали буде видно оцінку мотиву.

№	Оцінка мотиву	
1		Проф
2		Проф
3		Проф
4		Проф
5		Проф
6		Уник
7		Ком
8		Прес
9		Прес
10		Ком
11		Соц
12		Уник
13		Уник
14		Ком
15		Уник
16		Соц
17		Навч

№	Оцінка мотиву	
18		Навч
19		Ун
20		Навч
21		Навч
22		Навч
23		Навч
24		Навч
25		Соц
26		Проф
27		Творч
28		Творч
29		Пре
30		Пре
31		Соц
32		Ком
33		Соц
34		Пре

Тут і нижче на Бланку відповідей передбачено місце для фіксації даних результатів опитування за окремими шкалами, які потім вносяться до «Індивідуального профілю»

Ключ ОРГ

№	Варіант відповіді	Шкала
1	1	0 НПС
2	1	0 КП
3	1 2 3 4 5 6	ЦЛК
4	1	0 МН
5	1	0 НПС
6	1	0 К
7	1	0 НПС
8	1 2 3 4 5 6	Пе
9	1 2 3 4 5 6	ЦЛК
10	1	0 НПС
11	1	0 К
12	1 2 3 4 5 6	ЦЛК
13	1	0 КП
14	1	0 К
15	1 2 3 4 5 6	А
16	0	1 - КП
17	1 2 3 4 5 6	ЦЛК
18	1	0 МН
19	1	0 НПС
20	1	0 МН
21	1 2 3 4 5 6	А
22	1	0 КП
23	1 2 3 4 5 6	ЦЛК
24	1	0 К
25	1	0 НПС
26	1	0 НПС
27	1 2 3 4 5 6	ЦЛК
28	1 2 3 4 5 6	А

№	Варіант відповіді	Шкала
29	1	0 МН
30	1	0 НПС
31	1 2 3 4 5 6	ЦЛК
32	0	1 - КП
33	1 2 3 4 5 6	А
34	0	1 - МН
35	1 2 3 4 5 6	ЦЛК
36	1	0 К
37	1 2 3 4 5 6	Пе
38	1 2 3 4 5 6	ЦЛК
39	1 2 3 4 5 6	Пе
40	1	0 МН
41	1	0 НПС
42	1	0 КП
43	1 2 3 4 5 6	Пе
44	0	1 - МН
45	0	1 - МН
46	1	0 НПС
47	6 5 4 3 2 1	- Пе
48	1	0 КП
49	1	0 К
50	0	1 - КП
51	6 5 4 3 2 1	- Пе
52	0	1 - КП
53	0	1 - КП
54	1 2 3 4 5 6	А
55	0	1 - МН
56	1	0 МН

Для підготовки ключа видаляємо зону відповідей та заштриховані ділянки (клітинки).

При накладанні ключа на бланк відповідей в тесті ОРГ справа від назви шкали маємо віконце для фіксації на бланку присвоєного за питання розкодованого балу.

Зверніть увагу, що відповіді на питання ОРГ, позначені в ключі знаком «-», підраховуються у зворотному порядку!

Можна виготовити 6 таблиць-ключів для ОРГ-В (за кількістю шкал), вирізавши тільки відповідні для кожної шкалі клітинки.

Індивідуальний профіль готовності до навчання у ВНЗ (бланк)

(ІІІ) Індивідуальний профіль ОГН-В .		Прізвище _____	Група _____		шифр _____		
Структурно-функціональні компоненти	Критерії готовності	Показники	Рівні прояву показника				
			низький	нижче за середній	середній	вище за середній	високий
Когнітивний блок	Бал сертифікатів або поточні результати навчання	Бал сертифікатів або поточні результати навчання					
	ВІО (Визначення істотних ознак)	ВІО (Визначення істотних ознак)	1-3	4-6	7-9	10-12	13 і вище
	Самооцінка успішності*	АГН-в (с/оу)	1-2	3-4	5-6	7-8	9-10
Мотиваційний блок	Мотиви вступу*	АГН-В (6)	1	2	3	4	5
	Мотиви вибору*	АГН-В (7)	1	2	3	4	5
	Коефіцієнт навчально-професійної мотивації	(Проф+Навч)/Ун					
	Професійні	ДНМ (Проф)	1-1,4	1,5-2,4	2,5-3,4	3,5-4,4	4,5 і вище
	Навчально-пізнавальні	ДНМ (Навч)	1-1,4	1,5-2,4	2,5-3,4	3,5-4,4	4,5 і вище
	Широкі соціальні	ДНМ (Соц)	1-1,4	1,5-2,4	2,5-3,4	3,5-4,4	4,5 і вище
	Творчої самореалізації	ДНМ (Твор)	1-1,4	1,5-2,4	2,5-3,4	3,5-4,4	4,5 і вище
	Престижу	ДНМ (Прес)	1-1,4	1,5-2,4	2,5-3,4	3,5-4,4	4,5 і вище
	Комунікативні	ДНМ (Ком)	1-1,4	1,5-2,4	2,5-3,4	3,5-4,4	4,5 і вище
	Уникання	ДНМ (Ун)	1-1,4	1,5-2,4	2,5-3,4	3,5-4,4	4,5 і вище
Особистісно-регулятивний	Рівень суб'єктивного контролю	ІЛК	9-26	27-31	32-40	42-46	47-54
	Адаптивність	ОРГ (А)	0-16	17-18	19-22	23-25	26 і б
	Прийняття себе	ОРГ (ПС)	0-4	5-8	9-16	17-20	21 і б.
	Поведінкова регуляція (реверсна шкала)	ОРГ (ПР)	10-6	5-4	3-2	1	0
	Моральна нормативність (реверсна шкала)	ОРГ (МН)	10-7	6-5	4	3-2	1-0
	Комунікативний потенціал (реверсна шкала)	ОРГ (КП)	10-7	6-5	4	3-2	1-0
	Контроль (реверсна шкала)	К	6-5	4	3	2	1-0
СУМАРНИЙ ПРОФІЛЬ ПГН		КМР	КРМ	МКР	РКМ	МРК	РМК
КОГНІТИВНИЙ							
МОТИВАЦІЙНИЙ							
РЕГУЛЯТИВНИЙ							

Протокол обробки експрес-анкети АГН-В (визначення соціально-психологічної адаптованості)

Компоненти адаптованості	Мотив вступу/вибору*		Задоволеність рівнем навчання					Рівень соц.-психолог. адаптованості	Рівень адаптованості (сума балів за компонентами)
	6	7	8	10	11	21	25		
№ питань АГН-В	6	7	8	10	11	21	25	26	
Порядок нараховування балів	а), в), д), е) – по 1	1б. -за внутр. мотив	по 1 балу за кожне «так»					за 10-9 – 5 балів; за 8 чи 7 – 4 бали; за 6 чи 5 – 3 бали; за 4 чи 3 – 2 бали; 2 чи 1 – 1 бал	високий – 10-15 балів; середній – 5-9 балів; низький – 1-4 бали
Нараховані бали:									
Сумарний бал:									

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Гуцан Леся Андріївна, завідувач лабораторії трудового виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Морін Олег Леонідович, старший науковий співробітник лабораторії трудового виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Ткачук Ірина Іванівна, старший науковий співробітник лабораторії трудового виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Пархоменко Олександр Миколайович, науковий співробітник лабораторії трудового виховання Інституту проблем виховання НАПН України, заслужений учитель України.

Охрименко Зарина Володимирівна, науковий співробітник лабораторії трудового виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Гриценко Людмила Іванівна, молодший науковий співробітник лабораторії трудового виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Науково-практичне видання

Гуцан Леся Андріївна

Морін Олег Леонідович

Охрименко Зарина Володимирівна та ін.

Літературний редактор *Білоцерківець І. П.*

**ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ
В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ**

Посібник

Підписано до друку 10.08.2016 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 13,75.
Наклад 300 прим. Зам. № 0717

Видавець і виготовлювач:
ТОВ «ДРУКАРНЯ МАДРИД»
61024, м. Харків, вул. Максиміліанівська, 11
Тел.: (057) 756-53-25
www.madrid.in.ua info@madrid.in.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК №4399 від 27.08.2012 року